

OTTOMAR MEYKOW

Grundriss des Pandectenrechts

Dorpat : Th. Hoppe
1866

Trükise digitaalkoopia ehk e-raamatu tellimine (eBooks on Demand (EOD)) –miljonid raamatud vaid hiireklõpsu kaugusel rohkem kui kümnes Euroopa riigis!

Täname Teid, et valisite EOD!

Euroopa raamatukogudes säilitatakse miljoneid 15.–20. sajandi raamatuid. Kõik need raamatud on nüüd kättesaadavad e-raamatuna — vaid hiireklõpsu kaugusel 24 tundi ööpäevas, 7 päeva nädalas. Tehke otsing mõne EOD võrgustikuga liitunud raamatukogu elektronkataloogis ja tellige raamatust digitaalkoopia ehk e-raamat kogu maailmast. Soovitud raamat digiteeritakse ja tehakse Teile kättesaadavaks digitaalkoopiana ehk e-raamatuna.

Miks e-raamat?

- ⇒ Saate kasutada standardtarkvara digitaalkoopia lugemiseks arvutiekraanil, suurendada pilti või navigeerida läbi terve raamatu.
- ⇒ Saate välja trükkida üksikuid lehekülgi või kogu raamatu.
- ⇒ Saate kasutada üksikterminite täistekstotsingut nii ühe faili kui failikomplekti (isikliku e-raamatukogu) piires.
- ⇒ Saate kopeerida pilte ja tekstiosi teistesse rakendustesse, näiteks tekstitötlusprogrammidesse.

Tingimused

EOD teenust kasutades nõustute Te tingimustega, mille on kehtestanud raamatut omav raamatukogu. EOD võimaldab juurdepääsu digiteeritud dokumentidele rangelt isiklikel, mittekommertseesmärkidel. Kui soovite digitaalkoopiat muuks otstarbeks, palun võtke ühendust raamatukoguga.

- ⇒ Tingimused inglise keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/en/agb.html>
- ⇒ Tingimused saksa keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/et/agb.html>

Rohkem e-raamatuid

Seda teenust pakub juba tosin raamatukogu enam kui kümnes Euroopa riigis.

Lisainfo aadressil: <http://books2ebooks.eu>

Grundriß

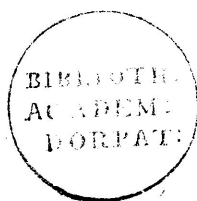
des

Pandectenrechts.

Von

Dr. O. Meykow,

ord. Professor des römischen Rechts an der Universität zu Dorpat.

Dorpat,

Gedruckt bei Geinr. Laafmann.

1866.

Von der Censur gestattet.
Dorpat, den 10. Mai 1866. (Nr. 63.)

Einleitung.

- § 1. Begriff des Pandectenrechts.
- § 2. Quellen des Pandectenrechts.
- § 3. Wissenschaftliche Bearbeitung des Pandectenrechts.

Erstes Buch.

Allgemeine Lehren.

- § 4. Uebersicht.

Erstes Capitel.

Von den Rechtssubjecten oder Personen.

- § 5. Begriff und Arten der Personen.

Erster Abschnitt. Die natürlichen Personen.

- § 6. Anfang der natürlichen Personen.

a) *l. 7. D. de statu hominum. 1. 5.* (Paulus.) Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur, quoties de commodis ipsius partus quaeritur, quamvis alii, antequam nascatur, nequam prosit.

b) *l. 3. C. de postumis heredibus instituendis. 6. 29.* (Imp. Justinianus a. 530.) Quod certatum est apud veteres, nos decidimus. Quum igitur is, qui in ventre portabatur, praeteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset redactus, suus heres patri existeret, si non alius eum antecederet, et nascendo ruptum testamentum faciebat, si postumus in hunc quidem orbem devolutus est, voce autem non emissa, ab hac luce subtractus est, dubitabatur, si is postumus ruptum facere testamentum potest. Veteres animi turbati sunt, quid de paterno elogio statuendum sit. Quumque Sabiniani existimabant, si vivus natus est, etsi vocem non emisit, rumpi testamentum, apparet quod etsi mutus fuerat, hoc ipsum faciebat. Eorum etiam nos laudamus sententiam et sancimus, si vivus perfecte natus est,

licet illico, postquam in terram cecidit vel in manibus obstetricis decessit, nihilominus testamentum rumpi, hoc tantummodo requirendo, si vivus ad orbem totus processit, ad nullum declinans monstrum vel prodigium.

c) *l. 2. C. 6. 29.* (Impp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Uxoris abortu testamentum mariti non solvi, postumo vero praeterito, quamvis natus illico decesserit, non restitui ruptum, juris evidentissimi est.

§ 7. Bürgerliche Ehre.

§ 8. Alter.

a) *l. 1. § 2. D. de administratione et periculo tutorum. 26. 7.* (Ulpianus) . . . Licentia erit (tutoribus), utrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere, ut ipsis auctoribus iudicium suscipiatur, ita tamen, ut pro his, qui dari non possunt . . . tutores iudicium suscipiant, pro his autem, qui supra septimum annum aetatis sunt . . . auctoritatem praestent.

b) *l. 13. § 1. D. de dolo malo. 4. 3.* (Ulpianus.) In causae cognitione versari Labeo ait, ne in pupillum de dolo detur actio, nisi forte nomine hereditario conveniatur. Ego arbitror et ex suo dolo conveniendum, si proximus pubertati est, maxime si locupletior ex hoc factus est.

c) *l. 3. C. quando tutores esse desinant. 5. 60.* (Imp. Justinianus a. 529) . . . jubemus: quemadmodum feminae post impletos duodecim annos omnimodo pubescere iudicantur, ita et mares post excessum quatuordecim annorum puberes existimentur.

d) *l. 2. pr. § 1. C. de his, qui veniam aetatis impetraverunt. 2. 45.* (Imp. Constantinus a. 321.) Omnes adolescentes, qui honestate morum praediti paternam frugem vel avorum patrimonia gubernare cupiunt . . . ita demum aetatis veniam impetrare audeant, quum vicesimi anni metas impleverint . . . Feminas quoque, quas morum honestas mentisque solertia commendat, quum octavum et decimum annum egressae fuerint, veniam aetatis impetrare sancimus.

§ 9. Körperliche und geistige Krankheit.

§ 10. Verwandtschaft.

a) *l. 10. § 9. D. de gradibus et affnibus. 38. 10.* (Paulus.) Quoties quaeritur, quanto gradu quaeque persona sit, ab eo incipiendum est, cujus de cognatione quaerimus. Et si ex inferioribus aut superioribus gradibus est, recta linea sursum versus vel deorsum tendentium (Hal. tendendo) facile invenimus gradus, si per singulos gradus proximum quemque numeramus; nam qui ei, qui mihi proximo gradu est, proximus est, secundo gradu est mihi; similiter enim accedentibus singulis crescit numerus. Idem faciendum in transversis gradibus; sic frater se-

cundo gradu est, quoniam patris vel matris persona, per quos conjungitur, prior numeretur.

b) c. 2. § 4. C. 35. qu. 5. (Alexander II. a. 1065.) Duo gradus legales unum gradum canonicum constituunt. Fratres itaque, qui secundum seculares leges dicuntur in secundo gradu, juxta canones numerantur in primo. Filii fratrum, qui illic numerantur in quarto, hic computantur in secundo.

c) l. 3. § 11. 12. D. de suis et legitimis heredibus. 38. 16. (Ulpianus.) Post decem menses mortis natus non admittetur ad legitimam hereditatem. De eo autem, qui centesimo octogesimo secundo die natus est, Hippocrates scripsit . . . justo tempore videri natum.

§ 11. Wohnort.

a) l. 7. C. de incolis. 10. 39. (Imp. Diocletianus et Maximianus.) . . . in eodem (Hal. eo) loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit.

b) l. 20. D. ad municipalem 50. 1. (Paulus.) Domicilium re et facto transfertur, non nuda contestatione.

Zweiter Abschnitt. Die juristischen Personen.

§ 12. Begriff und Arten.

§ 13. Corporationen.

a) l. 7. § 1. D. quod cujuscunque universitatis nomine agatur. 3. 4. (Ulpianus.) Si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas, singuli debent.

b) l. 97. D. de conditionibus, 35. 1. (Paulus.) Municipibus, si jurassent, legatum est; haec conditio non est impossibilis. Paulus: quemadmodum ergo pareri potest? Per eos itaque jurabunt, per quos municipii res geruntur.

c) l. 160. § 1. D. de regulis juris. 50. 17. (Ulpianus.) Refertur ad universos, quod publice fit per majorem partem.

§ 14. Stiftungen.

l. 46. C. de episcopis 1. 3. (Lex restituta Imp. Justiniani a. 530.) Θεσπίζομεν, εἴ τις τελευτῶν εὐσεβῆ ποιεῖτο διατύπωσιν ἢ κατὰ ἐνστάσεως τρόπον, ἢ κατὰ ληγῆτον, ἢ κατὰ φιδεῖκόμισσον, ἢ κατὰ μόρτις καύσα δωρεάν . . . ἀνάγκην ἔχειν τοὺς κληρονόμους τὸ ἐπιταχθῆν ποιεῖν καὶ πληροῦν ἐκ τρόπου παντός.

§ 15. Fiskus.

l. 10. D. de jure fisci. 49. 14. (Modestinus.) Non puto delinquere eum, qui in dubiis quaestionibus contra fiscum facile responderit.

Zweites Capitel.

Von den Rechtsobjecten oder Sachen.

§ 16. Begriff und Rechtsfähigkeit der Sachen.

a) *l. 21. D. de legatis. 30.* (Ulpianus.) Grege legato, et quae postea accedunt, ad legatarium pertinent.

b) *l. 20. § 10. D. de hereditatis petitione. 5. 3.* (Ulpianus.) Non solum in hereditate utimur Senatusconsulto (Juventiano), sed et in peculio castrensi vel alia universitate.

c) *§ 1. 6. 7. Inst. de rerum divisione. 2. 1.* . . . naturali jure communia sunt omnium haec: aer, aqua profluens et mare et per hoc litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur. — Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt, ut theatra, stadia. — Nullius autem sunt res sacrae et religiosae et sanctae; quod enim divini juris est, id nullius in bonis est.

§ 17. Juristisch bedeutende Eigenschaften der Sachen.

a) *l. 40. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1.* (Pomponius.) Quintus Mucius scribit: dominus fundi de praedio arbores stantes venderat et pro his rebus pecuniam accepit et tradere volebat; emtor quae. rebat, quid se facere oporteret et verebatur, ne hae arbores ejus non viderentur factae. Pomponius: arborum, quae in fundo continentur, non est separatum corpus a fundo et ideo ut dominus suas specialiter arbores vindicare emtor non poterit, sed ex emto habet actionem.

b) *l. 42. D. de jure dotium 23. 3.* (Gajus.) Res in dotem datae, quae pondere, numero, mensura constant, mariti periculo sunt, quia in hoc dantur, ut eas maritus ad arbitrium suum distrahat, et quandoque soluto matrimonio ejusdem generis et qualitatis alias restituat vel ipse vel heres ejus.

c) *§ 2. Inst. de usufructu. 2. 4.* Constituitur usufructus non tantum in fundo et aedibus, verum etiam in servis et jumentis et ceteris rebus, exceptis iis, quae ipso jure consumuntur . . . quo numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimentum: quibus proxima est pecunia numerata, namque in ipso usu assidua permutatione quodammodo extinguitur. Sed utilitatis causa Senatus censuit, posse etiam earum rerum usumfructum constitui.

d) *l. 26. § 2. D. de legatis. 30.* (Pomponius.) Quum bonorum parte legata dubium sit, utrum rerum partes, an aestimatio debeat, Sabinus quidem et Cassius aestimationem, Proculus et Nerva rerum partes esse legatas aestimaverunt. Sed oportet heredi succurri, ut ipse eligat, sive rerum partes, sive aestimationem dare maluerit. In his tamen rebus partem dare heres conceditur, quae sine damno dividi possunt; sin autem vel naturaliter indivisae sint vel sine damno divisio earum fieri non potest, aestimatio ab herede omnimodo praestanda est.

e) *l. 26. D. de acquirenda possessione. 41. 2.* (Pomponius.) Locus certus ex fundo et possideri et per longam possessionem capi potest, et certa pars pro indiviso, quae introducitur vel ex emtione, vel ex donatione, vel qualibet alia ex causa; incerta autem pars nec tradi, nec capi potest, veluti si ita tibi tradam: quidquid mei juris in eo fundo est.

f) *l. 13. § 31. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1.* (Ulpianus.) Aedibus distractis vel legatis, ea esse aedium solemus dicere, quae quasi pars aedium vel propter aedes habentur.

g) *l. 91. § 5. D. de legatis. 32.* (Papinianus.) Qui domum possidebat, hortum vicinum aedibus comparavit ac postea domum legavit; si hortum domus causa comparavit, ut amoenior domum ac salubriorem possideret, aditumque in eum per domum habuit et aedium hortus additamentum fuit, domus legato continebitur.

h) *l. 7. § 12. D. soluto matrimonio dos quemadmodum petatur. 24. 3.* (Ulpianus.) Si fundum viro uxor in dotem dederit, isque inde arbores deciderit, si hae fructus intelliguntur, pro portione anni debent restitui. Puto autem, si arbores caeduae fuerunt vel cremiales, dici oportet in fructu cedere; si minus, quasi deteriore fundum fecerit maritus, tenebitur. Sed et si vi tempestatis ceciderunt, dici oportet, pretium earum restituendum mulieri, nec in fructum cedere.

i) *l. 36. D. de usuris et fructibus. 22. 1.* (Ulpianus.) Praediorum urbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur.

Drittes Capitel.

Von der Entstehung und Endigung der Rechte.

§ 18. Entstehung der Rechte im Allgemeinen.

§ 19. Endigung der Rechte im Allgemeinen.

l. 28. D. de verborum significatione. 50. 16. (Paulus.) Alienationis verbum etiam usucapionem continet; vix est enim, ut non videatur alienare, qui patitur usucapi. Is quoque alienare dicitur, qui non utendo amisit servitutes. Qui occasione acquirendi non utitur, non intelligitur alienare, veluti qui hereditatem omittit.

Erster Abschnitt. Die Handlungen als Entstehungs- und Endigungsgrund von Rechten.

§ 20. Erfordernisse der Handlungen.

a) *l. 9. C. qui testamenta facere possunt, 6. 22.* (Imp. Justinianus a. 530.) Furiosum in suis induciis ultimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitabatur, tamen et retro principibus et nobis placuit.

b) *pr. Inst. de auctoritate tutorum. 1. 21.* Auctoritas tutoris in quibusdam causis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria. Ut ecce, si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria tutoris auctoritas: quodsi aliis pupilli promittant, necessaria est; namque placuit meliorem quidem suam conditionem licere iis facere etiam sine tutoris auctoritate, deteriorem vero non aliter, quam cum tutoris auctoritate. Unde in his causis, ex quibus mutuae obligationes nascuntur, ut in emtionibus venditionibus, locationibus conductionibus, mandatis, depositis, si tutoris auctoritas non interveniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at invicem pupilli non obligantur.

c) *l. 3. § 2. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7.* (Paulus.) Verborum obligatio constat, si inter contrahentes id agatur; nec enim si per jocum, puta, vel demonstrandi (Hal. a. d. d. et) intellectus causa ego tibi dixerō: spondeo? et tu responderis: spondeo, nascetur obligatio.

d) *l. 4. § 5. D. de in diem additione. 18. 2.* (Ulpianus.) Quum igitur tunc recedatur ab emtione, ubi pure contrahitur, vel tunc non impleatur, ubi sub conditione fit, quum melior conditio sit allata, si falsus emtor subjectus sit, eleganter scribit Sabinus, priori rem esse emtam, quia non videatur melior conditio allata esse non existente vero emtore.

e) *l. 5. § 5. D. de donationibus inter virum et uxorem. 24. 1.* (Ulpianus.) . . . Julianus quidem minoris factam venditionem (sc. inter virum et uxorem) nullius esse momenti ait; Neratius autem, cujus opinionem Pomponius non improbat, venditionem donationis causa inter virum et uxorem factam nullius esse momenti, si modo, quum animum maritus vendendi non haberet, idcirco venditionem commentus sit, ut donaret; enimvero si quum animum vendendi haberet, ex pretio ei remisit, venditionem quidem valere, remissionem autem hactenus non valere, quatenus facta est locupletior. Itaque si res quindecim veniit quinque, nunc autem sit decem, quinque tantum praestanda sunt, quia in hoc locupletior videtur facta.

f) *l. 4. C. plus valere quod agitur, quam quod simulate concipitur. 4. 22.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Si quis gestum a se alium egisse scribi fecerit, plus actum, quam scriptum valet.

g) *l. 1. 3. § 1. 9. pr. D. quod metus causa gestum erit. 4. 2.* (Ulpianus.) Ait Praetor: quod metus causa gestum erit, ratum non habeo. Olim ita edicebatur: quod vi metusve causa. Vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariam voluntati, metus autem propter instantis vel futuri periculi causa mentis trepidationem. Sed postea detracta est vis mentio ideo, quia, quodcumque vi atroci fit, id metu fieri videatur. — Sed vim accipimus atrocem et eam, quae adversus bonos mores fiat, non eam, quam magistratus recte intulit, scilicet jure licito. — Metum autem praesentem accipere debemus, non suspicionem inferendi ejus. Et ita Pomponius libro vicesimo octavo scribit; ait enim metum illatum accipiendum, id est, si illatus est timor ab aliquo. Denique tractat, si fundum meum dereliquero, audito quod quis cum armis veniret, an huic Edicto locus

sit et refert Labeonem existimantem, Edicto locum non esse . . . quoniam non videor vi dejectus, quia dejici non expectavi, sed profugi. Aliter atque si, posteaquam armati ingressi sunt, tunc discessi; huic enim Edicto locum facere. (Hal. fore.)

h) *l. 2. D. de juris et facti ignorantia. 22. 6.* (Neratius.) In omni parte error in jure non eodem loco, quo facti ignorantia, haberi debet, quum jus finitum et possit esse et debeat, facti interpretatio plerumque etiam prudentissimos fallat.

i) *l. 9. § 2. D. 22. 6.* (Paulus.) Facti ignorantia ita demum cuique non nocet, si non ei summa negligentia objiciatur; quid enim, si omnes in civitate sciant, quod ille solus ignorat? Et recte Labeo definit, scientiam neque curiosissimi, neque negligentissimi hominis accipiendam, verum ejus, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere possit.

k) *l. 7. § 9. D. de pactis. 2. 14.* (Ulpianus.) Dolo malo ait Praetor pactum se non servaturum. Dolus malus fit calliditate et fallacia, et ut ait Pedius, dolo malo pactum fit, quoties circumscribendi alterius causa aliud agitur et aliud agi simulatur.

§ 21. Arten der Handlungen.

Erster Unterabschnitt. Die Rechtsgeschäfte.

§ 22. Arten und Erfordernisse der Rechtsgeschäfte.

a) *l. 17. D. de novationibus. 46. 2.* (Ulpianus.) Delegare scriptura vel nutu, ubi dari non potest, debitorem suum quis potest.

b) *l. 6. § 2. D. mandati. 17. 1.* (Ulpianus.) Si passus sim aliquem pro me fidejubere vel alias intervenire, mandati teneor et nisi pro invito quis intercesserit aut donandi animo aut negotium gerens, erit mandati actio.

c) *l. 13. § 11. D. locati conducti. 19. 2.* (Ulpianus.) Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, non solum reconducisse videbitur, sed etiam pignora videntur durare obligata.

§ 23. Inhalt der Rechtsgeschäfte im Allgemeinen.

a) *l. 1. § 1. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Paulus.) Sed an sine numis venditio dici . . . possit, dubitatur, veluti si ego togam dedi, ut tunicam acciperem. Sabinus et Cassius esse emtionem et venditionem putant, Nerva et Proculus permutationem, non emtionem hoc esse.

b) *l. 49. D. de pactis. 2. 14.* (Ulpianus.) Si quis crediderit pecuniam et pactus sit, ut quatenus facere possit debitor, eatenus agat, an pactum valeat? Et magis est hoc pactum valere; nec enim improbum, et si quis hactenus desideret conveniri, quatenus facultates. (Hal. add. patiuntur.)

§ 24. Nebenbestimmungen.

a) *l. 16. D. de injusto testamento. 28. 3.* (Pomponius.) Quum in secundo testamento heredem eum, qui vivit, instituimus, sive pure, sive sub conditione, si tamen conditio existere potuit, licet non extiterit, superius testamentum erit ruptum. Multum autem interest, qualis conditio posita fuerit, nam aut in praeteritum concepta ponitur, aut in praesens, aut in futurum. In praeteritum concepta ponitur, veluti: si Titius consul fuit, quae conditio si vera est, id est, si Titius consul fuit, ita est institutus heres, ut superius testamentum rumpatur, tum enim ex hoc heres esset; si vero Titius consul non fuit, superius testamentum non est ruptum. Quodsi ad praesens tempus conditio adscripta est herede instituto, veluti: si Titius consul est, eundem exitum habet, ut, si sit, possit heres esse et superius testamentum rumpatur, si non sit, nec possit heres esse nec superius testamentum rumpatur. In futurum autem collatae conditiones, si possibiles sunt . . . efficiunt, ut superius testamentum rumpatur, etiam si non extiterint; si vero impossibiles sunt, veluti: Titius si digito coelum tetigerit, heres esto, placet, perinde esse, quasi conditio adscripta non sit, quae est impossibilis.

b) *l. 8. D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Paulus.) . . . cum eo, qui ita promisit: si intra kalendas digito coelum non tetigerit, agi protinus potest.

c) *l. 12. D. de conditionibus institutionum. 28. 7.* (Hermogenianus.) Verba haec: Publius Maevidius, si volet, heres esto, in necessario conditionem faciunt, ut si nolit, heres non existat; nam in voluntaria heredis persona frustra adduntur, quum, etsi non fuerint addita, invitus non efficitur heres.

d) *l. unica § 7. C. de caducis tollendis. 6. 51.* (Imp. Justinianus a. 534.) Sin autem aliquid sub conditione relinquatur vel casuali vel potestativa vel mixta, quarum eventus ex fortuna vel ex honoratae personae voluntate vel ex utroque pendeat . . . expectare (H. a. l. expectari) oportet conditionis eventum, sub qua fuerit derelictum.

e) *l. 2. pr. D. de in diem additione. 18. 2.* (Ulpianus.) Quoties fundus in diem addicitur, utrum pura emptio est, sed sub conditione resolvitur, an vero conditionalis sit magis emptio, quaestionis est. Et mihi videtur verius, interesse, quid actum sit; nam si quidem hoc actum est, ut meliore allata conditione discedatur, erit pura emptio, quae sub conditione resolvitur; si autem hoc actum est, ut perficiatur emptio, nisi melior conditio offeratur, erit emptio conditionalis.

f) *l. 101. pr. D. de conditionibus. 35. 1.* (Papinianus.) Pater Severianam Proculam Aelio Philippo cognato nuptiis testamento designavit, eidem filiae praedium, si Aelio Philippo nupsisset, verbis fideicommissi reliquit; quodsi non nupsisset idem praedium Philippo dari voluit; nondum viripotens puella diem suum obiit. Respondi: quum in conditionibus testamentorum voluntatem potius, quam verba considerari oporteat,

Aelio Philippo fideicommissum ita datum videri, si ei Procula, defuncti filia, nubere noluisset; quare quum ea, priusquam viripotens fieret, vita decesserit, conditionem extitisse non videri.

g) *l. 115. § 1. D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Papinianus.) Si ita stipulatus fuero: si in Capitolium non ascenderis vel Alexandriam non ieris, centum dari spondes? non statim committetur stipulatio, quamvis Capitolium ascendere vel Alexandriam pervenire potueris, sed quum certum esse coeperit, te Capitolium ascendere vel Alexandriam ire non posse.

h) *l. 161. D. de regulis juris. 50. 17.* (Ulpianus.) In jure civili receptum est, quoties per eum, cujus interest conditionem non impleri, fiat, quominus impleatur, perinde haberi, ac si impleta conditio fuisset.

i) *l. 50. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Ulpianus.) Labeo scribit, si mihi bibliothecam ita vendideris, si Decuriones Campani locum mihi vendidissent, in quo eam ponerem et per me stet, quominus id a Campanis impetrem, non esse dubitandum, quin praescriptis verbis agi possit. Ego etiam ex vendito agi posse puto, quasi impleta conditio, quum per emtorem stet, quominus impleatur.

k) *l. 14. D. de conditionibus. 35. 1.* (Pomponius.) Titius, si statuas in municipio posuerit, heres esto; si paratus est ponere, sed locus a municipibus ei non datur, Sabinus, Proculus heredem eum fore . . . dicunt.

l) *l. 10. § 4. 5. D. de jure dotium. 23. 3.* (Ulpianus.) Si ante matrimonium aestimatae res dotales sunt, haec aestimatio quasi sub conditione est, namque hanc habet conditionem: si matrimonium fuerit secutum; secutis igitur nuptiis aestimatio rerum perficitur et fit vera venditio. Inde quaeri potest, si ante nuptias mancipia aestimata deperierint, an mulieris damnus sit. Et hoc consequens est dicere, nam quum sit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionem, consequens est dicere, mulieri periisse, quia nondum erat impleta venditio, quia aestimatio venditio est.

m) *l. 11. § 1. D. qui potiores in pignore habeantur. 20. 4.* (Gajus.) . . . quum conditio extitit, perinde habetur, ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset.

n) *l. 105. D. de conditionibus. 35. 1.* (Pomponius.) Si fundum a testatore sub conditione legatum heres alii pendente conditione legavit, post existentem conditionem, quae priori testamento praeposita fuerat, neque proprietas a priore legatario recedit . . . nec servitutem imponere poterit.

o) *§ 11. Inst. de inutilibus stipulationibus. 3. 19.* Si impossibilis conditio obligationibus adjiciatur, nihil valet stipulatio. Impossibilis autem conditio habetur . . . si quis ita dixerit: si digito coelum attigero, dare spondes? At si ita stipulatur: si digito coelum non attigero, dare spondes? pure facta obligatio intelligitur, ideoque statim petere potest.

p) *l. 3. D. de conditionibus. 35. 1.* (Ulpianus.) Obtinuit impossibiles conditiones testamento adscriptas pro nullis habendas.

q) *l. 15. D. de conditionibus institutionum. 28. 7.* (Papinianus.) Filius, qui fuit in potestate, sub conditione scriptus heres, quam Senatus aut Princeps improbant, testamentum infirmet patris, ac si conditio non esset in ejus potestate; nam quae facta laedunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram et ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est.

r) *l. 16. D. 28. 7.* (Marcianus.) Si Titius heres erit, Sejus heres esto; si Sejus heres erit, Titius heres esto, Julianus inutilem esse institutionem scribit, quum conditio existere non possit.

s) *l. 44. § 1. D. de obligationibus. 44. 7.* (Paulus.) Circa diem duplex inspectio est, nam vel ex die incipit obligatio aut confertur in diem; ex die, veluti kalendis Martiis dare spondes? cujus natura haec est, ut ante diem non exigatur; ad diem autem: usque ad kalendas dare spondes?

t) *l. 22. pr. D. quando dies legatorum cedit. 36. 2.* (Pomponius.) Si Titio, quum is annorum quatuordecim esset factus, legatum fuerit et is ante quatumdecimum annum decesserit, verum, ad heredem ejus legatum non transire, quoniam non solum diem, sed et conditionem hoc legatum in se continet: si effectus esset annorum quatuordecim.

u) *l. 5. C. quando dies legati cedit. 6. 53.* (Imp. Alexander a. 226.) Ex his verbis: do lego Aeliae Severinae filiae ... decem, quae legata accipere debebit, quum ad legitimum statum pervenerit, non conditio ... legato inserta, sed petitio in tempus legitimae aetatis dilata videtur. Et ideo si Aelia Severina ... die legati cedente, vita functa est, ad heredem suum actionem transmisit, scilicet ut eo tempore solutio fiat, quo Severina, si rebus humanis subtracta non fuisset, vigesimum quintum annum aetatis impleisset.

v) *l. 4. § 1. D. 36. 2.* (Ulpianus.) Si quum ipse legatarius morietur, legetur ei, certum est, legatum ad heredem transmitti.

w) *l. 79. § 1. D. 35. 1.* (Papinianus.) Heres meus quum ipse morietur centum Titio dato; legatum sub conditione relictum esse; quamvis enim heredem moriturum certum sit, tamen incertum est: an legatario vivo dies legati non cedit.

x) *l. 17. § 4. D. 35. 1.* (Gajus.) Si cui in hoc legatum sit, ut ex eo aliquid faceret, veluti monumentum testatori vel opus aut epulum municipibus faceret vel ex eo, ut partem alii restitueret, sub modo legatum videtur.

y) *l. 16. D. de usu et usufructu per legatum datis. 33. 2.* (Modestinus.) Legatum civitati relictum est, ut ex redditibus quotannis in ea civitate memoriae conservandae defuncti gratia spectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Quaero, quid de legato existimes? Modestinus respondit: quum testator spectaculum edi voluerit in civitate,

sed tale, quod ibi celebrari non licet, iniquum esse, hanc quantitatem, quam in spectaculum defunctus destinaverit, lucro heredum cedere. Igitur adhibitis heredibus et primoribus civitatis dispiciendum est, in quam rem converti debeat fideicommissum, ut memoria testatoris alio et licito genere celebretur.

z) *l. 80. D. 35. 1.* (Scaevola.) Eas causas, quae protinus agentem repellunt, in fideicommissis (non) pro conditionalibus observari oportet, eas vero, quae habent moram cum sumtu, admittemus cautione oblata; nec enim parem dicemus eum, cui ita datum sit: si monumentum fecerit et eum, cui datum est: ut monumentum faciat.

aa) *l. 71. pr. D. 35. 1.* (Papinianus.) Titio centum, ita ut fundum emat, legata sunt. Non esse cogendum Titium cavere, Sextus Caecilius existimat, quoniam ad ipsum duntaxat emolumentum legati rediret. Sed si filio, fratri, alumno minus industrio prospectum esse voluit, interesse heredis credendum est; atque ideo cautionem interponendam, ut et fundus comparatur ac postea non alienaretur.

bb) *l. 29. § 1. D. qui testamenta facere possunt. 28. 1.* (Paulus.) Ex his verbis, quae scriptura (Hal. scripturae) paterfamilias addidit: *ταύτην τὴν διαθήκην βούλομαι εἶναι κυρίαν ἐπὶ πάσης ἐξουσίας*, videri eum voluisse omnimodo valere ea, quae reliquit, etiamsi intestatus decessisset.

cc) *l. 18. D. de jure codicillorum. 29. 7.* (Celsus.) Plotiana Celso suo salutem. Lucius Titius his verbis ita cavuit: si quid tabulis aliove quo genere ad hoc testamentum pertinens reliquero, ita valere volo. Quaero: an codicilli, qui ante hoc testamentum scripti sunt, debeant rati esse? Juventius Celsus Plotianae salutem. Haec verba: si quid ad hoc testamentum pertinens reliquero, valere volo, etiam ea, quae ante testamentum scripta sunt, comprehendere.

dd) *l. 22. pr. D. de legatis. 32.* (Hermogenianus.) Si quis in principio testamenti adscripserit: cui bis legavero, semel deberi volo, postea eodem testamento vel codicillis sciens saepe eidem legaverit, suprema voluntas potior habetur; nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat. Sed hoc ita locum habebit, si specialiter dixerit, prioris voluntatis se poenituisse et voluisse, ut legatarius plura legata accipiat.

§ 25. Auslegung der Rechtsgeschäfte.

a) *l. 96. D. de regulis juris. 50. 17.* (Maecianus.) In ambiguis orationibus maxime sententia spectanda est ejus, qui eas protulisset.

b) *l. 65. § 7. D. de legatis. 32.* (Marcianus.) Ovibus legatis agni non continentur; quamdiu autem agnorum loco sunt, ex usu cujusque loci sumendum est, nam in quibusdam locis ovium numero esse videntur, quum ad tonsuram venerint.

c) *l. 80. D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Ulpianus.)

Quoties in stipulationibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, quo res, qua de agitur, in tuto sit.

d) *l. 67. D. 50. 17.* (Julianus.) Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum excipiatur, quae rei gerendae aptior est.

e) *l. 9. D. 50. 17.* (Ulpianus.) Semper in obscuris, quod minimum est, sequimur.

f) *l. 38. § 18. D. 45. 1.* (Ulpianus.) In stipulationibus quum quaeritur, quid actum sit, verba contra stipulatorem interpretanda sunt.

g) *l. 39. D. de pactis. 2. 14.* (Papinianus.) Veteribus placet pactiōnem obscuram vel ambiguam venditori et qui locavit nocere, in quorum fuit potestate legem apertius conscribere.

h) *l. 12. D. 50. 17.* (Paulus.) In testamentis plenius voluntates testantium interpretantur.

i) *l. 34. D. de negotiis gestis. 3. 5.* (Paulus.) Nesennius Apollinaris Julio Paulo salutem. Avia nepotis sui negotia gessit; defunctis utrisque, aviae heredes conveniebantur a nepotis heredibus negotiorum gestorum actione; reputabant heredes aviae alimenta praestita nepoti. Respondebatur, aviam jure pietatis de suo praestitisse; nec enim aut desiderasse, ut decernerentur alimenta, aut decreta esse. Praeterea constitutum esse dicebatur, ut si mater aluisset, non posset alimenta, quae pietate cogente de suo praestitisset, repetere . . . Respondi: haec disceptatio in factum (Vulg. facto) constitit; nam et illud, quod in matre constitutum est, non puto ita perpetuo observandum. Quid enim, si etiam protestata est, se filium ideo alere, ut aut ipsum, aut tutores conveniret? . . . Igitur in re facti facilius putabo aviam vel heredes ejus audiendos, si reputare velint alimenta, maxime si etiam in ratione impensarum ea retulisse aviam apparebit.

k) *l. 77. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Javolenus.) In lege fundi vendendi lapidicinae in eo fundo, ubique essent, exceptae erant et post multum temporis in eo fundo repertae erant lapidicinae. Eas quoque venditoris esse Tubero respondit. Labeo: referre, quid actum sit; si non appareat, non videri eas lapidicinas esse exceptas, neminem enim nec vendere, nec excipere, quod non sit et lapidicinas nullas esse, nisi quae appareant et caedantur; aliter interpretantibus totum fundum lapidicinarum fore, si forte in toto eo sub terra esset lapis; hoc probo.

§ 26. Stellvertretung.

a) *l. 1. pr. § 1. D. de procuratoribus. 3. 3.* (Ulpianus.) Procurator est, qui aliena negotia mandatu domini administrat. Procurator autem vel omnium rerum vel unius rei esse potest, constitutus vel coram vel per nuntium vel per epistolam, quamvis quidam . . . non putent unius rei mandatum suscipientem procuratorem esse; sicuti ne is quidem, qui rem perferendam vel epistolam vel nuntium perferendum suscepit, proprie procurator appellatur. Sed verius est, eum quoque procuratorem esse, qui ad unam rem datus sit.

b) l. 16. § 1. D. de pignoribus. 20. 1. (Marcianus.) Si nesciente domino res ejus hypothecae data sit, deinde postea dominus ratum habuerit, dicendum est, hoc ipsum, quod ratum habet, voluisse eum retro recurrere ratihabitionem (Hal. om. ratih.) ad illud tempus, quo convenit; voluntas autem fere eorum demum servabitur, qui et pignori dare possunt.

c) l. 9. D. de negotiis gestis. 3. 5. (Scaevola.) Pomponius scribit, si negotium a te quamvis male gestum probavero, negotiorum tamen gestorum te mihi non teneri. Videndum ergo, ne in dubio, hoc an ratum habeam, actio negotiorum gestorum pendeat; nam quomodo, quum semel coeperit, nuda voluntate tolletur? Sed superius ita verum se putare, si dolus malus a te absit. Scaevla: in puto, etsi comprobem, adhuc negotiorum gestorum actionem esse; sed eo dictum, te mihi non teneri, quod reprobare non possim semel probatum, et quemadmodum, quod utiliter gestum est, necesse est apud judicem pro rato haberi, ita omne, quod ab ipso probatum est. Ceterum si, ubi probavi, non est negotiorum actio, quid fiet, si a debitore meo exegerit et probaverim, quemadmodum recipiam? Item si vendiderit? . . . Nam utique mandatum non est; erit igitur et post ratihabitionem negotiorum gestorum actio.

§ 27. Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte.

a) l. 6. C. de pactis. 2. 3. (Imp. Antoninus a. 213.) Pacta, quae contra leges constitutionesque vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.

b) l. 14. § 1. D. soluto matrimonio dos quemadmodum petatur. 24. 3. (Ulpianus.) Eleganter quaerit Pomponius . . . si paciscatur maritus, ne in id, quod facere possit, condemnnetur, sed in solidum, an hoc pactum servandum sit? Et negat servari oportere. Quod quidem et mihi videtur verum, namque contra bonos mores id pactum esse, melius est dicere.

c) l. 42. D. de usurpationibus et usucapionibus. 41. 3. (Papinianus.) Quum vir praedium dotale vendidit scienti vel ignoranti, rem dotis esse, venditio non valet; quam defuncta postea muliere in matrimonio confirmari convenit, si tota dos lucro mariti cessit.

d) l. 41. § 3. D. de vulgari et pupillari substitutione. 28. 6. (Papinianus.) Si heredem filium pater rogaverit, si impubes diem suum obierit, Titio hereditatem suam restituere, legitimum heredem filii salva Falcidia cogendum patris hereditatem, ut ab impubere fideicommisso post mortem ejus dato, restituere placuit. Nec aliud servandum, quum substitutionis conditio puberem aetatem verbis precariis egreditur. Quae ita locum habebunt, si patris testamentum jure valuit; alioquin si non valuit, ea scriptura, quam testamentum esse voluit, codicillos non faciet, nisi hoc expressum est.

e) l. 178. D. de regulis juris. 50. 17. (Paulus.) Quum principalis causa non consistat, plerumque ne ea quidem, quae sequuntur, locum habent.

f) l. 2. § 1. D. 28. 6. (Ulpianus.) Quisquis impuberi testamentum facit, sibi quoque debet facere . . . adeo autem, nisi sibi quoque fecerit, non valet, ut nisi adita quoque patris hereditas sit, pupillare testamentum evanescat.

§ 28. Schenkungen.

a) l. 29. pr. D. de donationibus. 39. 5. (Papinianus.) Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.

b) l. 5. § 13. D. de donationibus inter virum et uxorem. 24. 1. (Ulpianus.) Si maritus heres institutus repudiet hereditatem donationis causa, Julianus scripsit: . . . donationem valere; neque enim pauperior fit, qui non acquirat, sed qui de patrimonio suo deposuit.

c) l. 5. § 8. D. 24. 1. (Ulpianus.) . . . definiri solet eam demum donationem impediri solere, quae et donantem pauperiorem et accipientem facit locupletioem.

d) l. 18. D. quae in fraudem creditorum facta sunt. 42. 8. (Papinianus.) Etsi pignus vir uxori vel uxor viro remiserit, verior sententia est, nullam fieri donationem existimantium.

e) l. 1. D. de transactionibus. 2. 15. (Ulpianus.) Qui transigit, quasi de re dubia et lite incerta neque finita transigit, qui vero paciscitur, donationis causa rem certam et indubitatam liberalitate remittit.

f) l. 19. § 2. D. 39. 5. (Ulpianus.) Non potest liberalitas nolenti acquiri.

g) l. 10. D. 39. 5. (Paulus.) Absenti sive mittas, qui ferat, sive, quod ipse habeat, sibi habere eum jubeas, donari recte potest; sed si nescit, rem, quae apud se est, sibi esse donatam vel missam sibi non acceperit, donatae rei dominus non fit.

h) § 1. 2. Inst. de donationibus. 2. 7. Mortis causa donatio est, quae propter mortis fit suspicionem . . . Aliae autem donationes sunt, quae sine ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter vivos appellamus . . . Quae si fuerint perfectae, temere revocari non possunt. Perficiuntur autem, quum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit . . . Et quum retro principum dispositiones insinuari eas actis intervenientibus volebant, si majores ducentorum fuerant solidorum, nostra constitutio (*l. 36. C. de donationibus. 8. 54.*) eam quantitatem usque ad quingentos solidos ampliavit, quam stare etiam sine insinuatione statuit.

i) l. 10. C. de revocandis donationibus. 8. 56. (Imp. Justinianus a. 530.) Generaliter sancimus, omnes donationes lege confectas firmas illibatasque manere, si non donationis acceptor ingratus circa donatorem inveniatur, ita ut injurias atroces in eum effundat vel manus impias inferat vel jacturae molem ex insidiis suis ingerat, quae non levem sensum substantiae donatoris imponit vel vitae periculum aliquod ei intulerit vel quasdam conventiones, sive in scriptis donationi impositas sive sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spondidit, minime implere volue-

rit . . . Hoc tamen usque ad primas personas tantummodo stare censemus, nulla licentia concedenda donatoris successoribus hujusmodi querimoniarum primordium instituere. Etenim si ipse, qui hoc passus est tacuit, silentium ejus maneat semper et non a posteritate ejus suscitari concedatur vel adversus ipsum, qui ingratus esse dicitur vel adversus ejus successores.

k) l. 10. § 13. D. mandati. 17. 1. (Ulpianus.) Si fidejussori donationis causa acceptum factum sit a creditore, puto, si fidejussorem remunerari voluit creditor, habere eum mandati actionem.

l) l. 3. C. de conditione ob causam datorum. 4. 6. (Impp. Valerianus et Gallienus a. 257.) Ea lege in vos collata donatio, ut neutri alienandae suae portionis facultas ulla competeret, id efficit, ne alteruter eorum dominium prorsus alienaret, vel ut donatori vel ejus heredi conditio, si non fuerit conditio servata, quaeratur.

m) l. 38. D. de contrahenda emtione. 18. 1. (Ulpianus.) Si quis donationis causa minoris vendat, venditio valet; toties enim dicimus in totum venditionem non valere, quoties universa venditio donationis causa facta est; quoties vero viliori pretio res donationis causa distrahitur, dubium non est, venditionem valere.

Zweiter Unterabschnitt. Die unerlaubten Handlungen.

§ 29. Allgemeines.

§ 30. Dolus und Culpa.

a) l. 1. § 47. D. depositi. 16. 3. (Ulpianus.) Quia dolus duntaxat in hanc actionem venit, quaesitum est, si heres rem apud testatorem depositam . . . distraxit, ignarus depositam . . . an teneatur. Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum pervenit? Et verius est, teneri eum; hoc enim ipso dolo facit, quod id, quod ad se pervenit, non reddit.

b) l. 31. D. ad legem Aquiliam. 9. 2. (Paulus.) Si putator, ex arbore ramum quem dejiceret vel machinarius hominem praetereuntem occidit, ita tenetur, si is in publicum decidat, nec ille proclamavit, ut casus ejus evitari possit. Sed Mucius etiam dixit, si in privato idem accidisset, posse de culpa agi; culpam autem esse, quod, quum a diligente provideri potuerit, non esset provisum aut tum denunciatum esset, quum periculum evitari non posset. Secundum quam rationem non multum refert, per publicum, an per privatum iter fieret, quum plerumque per privata loca vulgo iter fiat. Quodsi nullum iter erit, dolum duntaxat praestare debet, ne immittat in eum, quem viderit transeuntem; nam culpa ab eo exigenda non est, quum divinare non potuerit, an per eum locum aliquis transiturus sit.

§ 31. Grade der Culpa.

a) § 3. *Inst. de lege Aquilia. 4. 3.* Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modo culpa ejus nulla inveniatur; nam alioquin non minus quam ex dolo, ex culpa quisque hac lege tenetur.

b) l. 25. § 7. *D. locati. 19. 2.* (Gajus.) Qui columnam transportandam conduxit, si ea, dum tollitur aut portatur aut reponitur fracta sit, ita id periculum praestat, si qua ipsius eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit; culpa autem abest, si omnia facta sunt, quae diligentissimus quisque observaturus fuisset.

c) l. 137. § 2. *D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Venulejus.) Quum ita stipulatus sum: Ephesi dari? inest tempus; quod autem accipi debeat, quaeritur. Et magis est, ut totam eam rem ad judicem, id est ad virum bonum remittamus, qui aestimet: quanto tempore diligens paterfamilias conficere possit, quod facturum se promiserit, ut qui Ephesi se daturum sponderit, neque diplomate, diebus ac noctibus et omni tempestate contenta iter continuare cogatur, neque tam delicate progredi debeat, ut reprehensione dignus appareat, sed habita ratione temporis, aetatis, sexus, valetudinis, quum id agat, ut mature perveniat, id est eodem tempore, quo plerique ejusdem conditionis homines solent pervenire.

d) l. 213. § 2. *D. de verborum significatione. 50. 16.* (Ulpianus.) Lata culpa est nimia negligentia, id est non intelligere, quod omnes intelligent.

e) l. 29. *pr. D. mandati. 17. 1.* (Ulpianus.) Si fidejussor conventus, quum ignoraret non fuisse debitori numeratam pecuniam, solverit ex causa fidejussionis, an mandati iudicio persequi possit id, quod solverit, quaeritur. Et si quidem sciens praetermiserit exceptionem vel doli vel non numeratae pecuniae, videtur dolo versari, dissoluta enim negligentia prope dolum est; ubi vero ignoravit, nihil, quod ei imputetur.

f) l. 72. *D. pro socio. 17. 2.* (Gajus.) Socius socio etiam culpa nomine tenetur, id est desidiae atque negligentiae. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est; sufficit etenim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet.

Zweiter Abschnitt. Die Zeit als Entstehungs- und Endigungsgrund von Rechten.

§ 32. Allgemeines.

§ 33. Zeiteintheilung.

l. 98. *pr. D. de verborum significatione. 50. 16.* (Celsus.) Quum bisextum kalendis est, nihil refert, utrum priore, an posteriore die quis natus sit . . . nam id biduum pro uno die habetur; sed posterior dies intercalatur, non prior.

§ 34. Eintheilung von Zeiträumen.

a) l. 6. 7. D. de usurpationibus et usucapionibus. 41. 3. (Ulpianus.) In usucapionibus non a momento ad momentum, sed totum postremum diem computamus; ideoque qui hora sexta diei kalendarum Ianuariarum possidere coepit, hora sexta noctis pridie kalendas Ianuarias implet usucapionem.

b) l. 6. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7. (Paulus.) In omnibus temporalibus actionibus, nisi novissimus dies compleatur, non finit obligationem. (Vulg. non finitur obligatio.)

c) l. 1. D. de diversis temporalibus praescriptionibus. 44. 3. (Ulpianus.) Quia tractatus de utilibus diebus frequens est, videamus, quid sit, experiundi potestatem habere. Et quidem in primis exigendum est, ut sit facultas agendi; neque sufficit reo experiundi secum facere potestatem vel habere eum, qui se idonee defendat, nisi actor quoque nulla idonea causa impediatur experiri. Proinde sive apud hostes sit, sive reipublicae causa absit, sive in vinculis sit aut si tempestate in loco aliquo vel in regione detineatur, ut neque experiri, neque mandare possit, experiundi potestatem non habet. Plane is, qui valetudine impeditur, ut mandare possit, in ea causa est, ut experiundi habeat potestatem. Illud utique neminem fugit, experiundi potestatem non habere eum, qui Praetoris copiam non habuit; proinde hi dies cedunt, quibus jus Praetor reddit.

§ 35. Unvordenkliche Zeit.

a) l. 2. § 8. D. de aqua et aquae pluviae arcendae. 39. 3. (Paulus.) Labeo ait, quum quaeritur: an memoria extet facto opere, non diem et Consulem ad liquidum exquirendum, sed sufficere, si quis sciat factum, hoc est, si factum esse non ambigatur; nec utique necesse esse, superesse qui meminert, verum etiam si qui audierint eos, qui memoria tenuerint.

b) l. 28. D. de probationibus. 22. 3. (Labeo.) . . . quum omnium haec est opinio, nec audiisse, nec vidisse, quum . . . opus fieret, neque ex iis audiisse, qui vidissent aut audiissent et hoc infinite similiter susum versum accidet, quum (corr. tum) memoria operis facti non extaret.

Viertes Capitel.

Von der Ausübung und dem Schutz der Rechte.

§ 36. Ausübung der Rechte.

a) l. 38. D. de rei vindicatione. 6. 1. (Celsus.) In fundo alieno, quem imprudens emerat, aedificasti aut conseruisti, deinde evincitur, bonus iudex varie ex personis causisque constituet. Finge et dominum eadem facturum fuisse, reddat impensam, ut fundum recipiat, usque eo duntaxat, quo

pretiosior factus est et si plus pretio fundi accessit, solum, quod impensum est. Finge pauperem, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulcris avitis carendum habeat; sufficit tibi permitti tollere ex his rebus, quae possis, dum ita, ne deterior sit fundus, quam si initio non foret aedificatum. Constituimus vero, ut, si paratus est dominus tantum dare, quantum habiturus est possessor his rebus ablatis, fiat ei potestas; neque malitiis indulgendum est, si tectorium puta, quod induxeris, picturasque corradere velis, nihil laturus, nisi ut officias.

b) l. 1. § 12. D. de aqua et aquae pluviae arcendae. 39. 3. (Ulpianus.) Marcellus scribit, cum eo, qui in suo fodiens vicini fontem avertit, nihil posse agi . . . si non animo vicino nocendi, sed suum agrum meliorem faciendi id fecit.

c) l. 2. § 5. D. 39. 3. (Paulus.) Varus ait: aggerem, qui in fundo vicini erat, vis aquae dejecit, per quod effectum est, ut aqua pluvia mihi noceret. Varus ait, si naturalis agger fuit, non posse me vicinum cogere aquae pluviae arcendae actione, ut eum reponat vel reponi sinat. Idemque putat et si manu factus fuit . . . Labeo autem, si manu factus sit agger . . . agi posse, ut reponatur. Quamquam tamen deficiat aquae pluviae arcendae actio, attamen opinor, utilem actionem . . . mihi competere adversus vicinum, si velim aggerem restituere in agro ejus, qui factus mihi quidem prodesse potest, ipsi vero nihil nociturus est.

§ 37. Sicherung der Rechte.

§ 38. Schutz der Rechte durch Eigenmacht.

a) l. 13. D. quod metus causa gestum erit. 4. 2. (Callistratus.) Extat Decretum Divi Marci in haec verba: Optimum est, ut si quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris. Quum Marcianus diceret: vim nullam feci, Caesar dixit: tu vim putas esse solum, si homines vulnerentur? Vis est et tunc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit. Quisquis igitur probatus mihi fuerit rem ullam debitoris vel pecuniam debitam non ab ipso sibi sponte datam, sine ullo iudice temere possidere vel accepisse, isque sibi jus in eam rem dixisse, jus crediti non habebit.

b) l. 7. D. ad legem Juliam de vi privata. 48. 7. (Callistratus.) Creditores, si adversus debitores suos agant, per judicem id, quod deberi sibi putant, reposcere debent. Alioquin si in rem debitoris sui intraverint, id nullo concedente, Divus Marcus decrevit, jus crediti eos non habere. Verba decreti haec sunt: Optimum est, ut, si quas putes te habere petitiones, actionibus experiaris; interim ille in possessione debet morari, tu petitor es. Et quum Marcianus diceret: vim nullam feci, Caesar dixit: tu vim putas esse solum, si homines vulnerentur? Vis est et tunc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit . . . Quisquis igitur probatus mihi fuerit, rem ullam debitoris non ab ipso sibi traditam sine ullo iudice temere possidere, eumque sibi jus in eam rem dixisse, jus crediti non habebit.

c) *l. 12. § 2. D. 4. 2.* (Ulpianus.) Julianus ait eum, qui vim adhibuit debitori suo, ut ei solveret . . . Edicto non teneri propter naturam metus causa actionis, quae damnum exigit; quamvis negari non possit, in (legem in s. Vulg.) Juliam eum de vi incidisse et jus crediti amisisse.

d) *l. 7. C. unde vi. 8. 4.* (Impm. Valentinianus, Theodosius et Arcadius a. 389.) Si quis in tantam furoris pervenerit audaciam, ut possessionem rerum apud fiscum vel apud homines quoslibet constitutarum ante eventum judicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem, quam abstulit, restituat possessori et dominium ejusdem rei amittat. Sin vero alienarum rerum possessionem invasit, non solum eam possidentibus reddat, verum etiam aestimationem earundem rerum restituere compellatur.

e) *l. 1. § 27; 3. § 9. D. de vi. 43. 16.* (Ulpianus.) Vim vi repellere licet Cassius scribit idque jus natura comparatur; apparet autem, inquit, ex eo, arma armis repellere licere. — Eum igitur, qui cum armis venit, possumus armis repellere; sed hoc confestim, non ex intervallo, dummodo sciamus, non solum resistere permissum, ne dejiciatur, sed etsi dejectus quis fuerit, eundem dejicere non ex intervallo, sed ex continenti.

§ 39. Gerichtliche Geltendmachung der Rechte.

§ 40. Begriff und Arten der Klagen.

a) *Pr. § 1. Inst. de actionibus. 4. 6.* Actio nihil aliud est, quam jus persequendi iudicio, quod sibi debetur. — Omnium actionum . . . summa divisio in duo genera deducitur: aut enim in rem sunt aut in personam. Namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est vel ex contractu vel ex maleficio: quo casu proditae sunt actiones in personam, per quas intendit, adversarium ei dare aut facere oportere . . . Aut cum eo agit, qui nullo jure ei obligatus est, movet tamen alicui de aliqua re controversiam: quo casu proditae actiones in rem sunt, veluti si rem corporalem possideat quis, quam Titius suam esse affirmet et possessor dominum se esse dicat; nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est.

b) *l. 9. § 8. D. quod metus causa gestum erit. 4. 2.* (Ulpianus.) Quum haec actio in rem sit scripta, nec personam vim facientis coerceat, sed adversus omnes restitui velit, quod metus causa factum est, non immerito Julianus a Marcello notatus est scribens, si fidejussor vim intulit, ut accepto liberetur, in reum non esse restituendam actionem, sed fidejussorem, nisi adversus reum quoque actionem restituat, debere in quadruplum condemnari. Sed est verius, quod Marcellus notat, etiam adversus reum competere hanc actionem, quum in rem sit scripta.

c) *§ 17—19. Inst. 4. 6.* Rei persequendae causa comparatae sunt omnes in rem actiones. Earum vero actionum, quae in personam sunt, eae quidem, quae ex contractu nascuntur, fere omnes rei perse-

quendae causa comparatae videntur: veluti quibus mutuum pecuniam . . . petit actor, item commodati . . . mandati, pro socio, ex emto, vendito, locato, conducto . . . Ex maleficiis vero proditae actiones aliae tantum poenae persequendae causa comparatae sunt, aliae tam poenae quam rei persequendae et ob id mixtae sunt. Poenam tantum persequitur quis actione furti; sive enim manifesti agatur quadrupli, sive nec manifesti dupli, de sola poena agitur. Nam ipsam rem propria actione persequitur quis, id est suam esse petens, sive fur ipse eam rem possideat, sive alius quilibet: eo amplius adversus furem etiam condictio est rei. — Vi autem bonorum raptorum actio mixta est, quia in quadruplum rei persecutio continetur, poena autem tripli est.

d) l. 37. § 1. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7. (Ulpianus.) Mixtae sunt actiones, in quibus uterque actor est, utputa finium regundorum, familiae erciscundae, communi dividundo, interdictum Uti possidetis, Utrubi.

§ 41. Endigung der Klagen.

a) l. 22. D. de operis novi nuntiatione. 39. 1. (Marcellus.) Cui opus novum nuntiatum est, ante remissam nuntiationem opere facto decessit; debet heres ejus patientiam destruendi operis adversario praestare; nam et in restituendo hujusmodi opere ejus, qui contra Edictum fecit, poena versatur, porro autem in poenam heres non succedit.

b) l. 38. D. de regulis juris. 50. 17. (Pomponius.) Sicuti poena ex delicto defuncti heres teneri non debeat, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum pervenisset.

c) l. 43. § 1. D. de regulis juris. 50. 17. Quoties concurrunt plures actiones ejusdem rei nomine, una quis experiri debet.

d) l. 18. § 1. D. commodati. 13. 6. (Gajus.) Sive pignus, sive commodata res, sive deposita deterior ab eo, qui acceperit, facta sit, non solum istae sunt actiones, de quibus loquimur, verum etiam legis Aquiliae; sed si qua earum actum fuerit, aliae tolluntur.

e) l. 9. pr. D. de duobus reis constituendis 45. 2. (Papinianus.) Eandem rem apud duos pariter deposui, utriusque fidem in solidum secutus, vel eandem rem duobus similiter commodavi; fiunt duo rei promittendi, quia non tantum verbis stipulationis, sed et ceteris fiunt contractibus, veluti emtione, venditione, locatione, conductione, deposito, commodato, testamento, utputa si pluribus heredibus institutis testator dixit: Titus et Maevius Sempronio decem dato.

f) l. 41. § 1. D. 44. 7. (Paulus.) Si ex eodem facto duae competant actiones, postea iudicis potius partes esse, ut, quo plus sit in reliqua actione, id actor ferat, si tantundem aut minus, id consequatur. (Huschke: nihil consequatur.)

g) l. 43. D. pro socio. 17. 2. (Ulpianus.) Si actum sit communi dividundo, non tollitur pro socio actio, quoniam pro socio et nominum rationem habet, et adiudicationem non admittit; sed si postea

pro socio agatur, hoc minus ex ea actione consequitur, quam ex prima actione consecutus est.

h) *l. 28. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1.* (Julianus.) Praedia mihi vendidisti et convenit, ut aliquid facerem; quod si non fecissem, poenam promisi. Respondit: venditor antequam poenam ex stipulatu petat, ex vendito agere potest; si consecutus fuerit, quantum poenae nomine stipulatus esset, agentem ex stipulatu doli mali exceptio summovebit; si ex stipulatu poenam consecutus fuerit, ipso iure ex vendito agere non poterit, nisi in id, quod pluris eius interfuerit, id fieri.

i) *l. 7. D. de lege commissoria 18. 3.* (Hermogenianus.) Post diem commissoriae legi praestitutum si venditor pretium petat, legi commissoriae renuntiatum videtur, nec variare, et ad hanc redire potest.

k) *l. 94. § 1. D. de solutionibus. 46. 3.* (Papinianus.) Sin autem communes numos credam . . . confestim pro parte mea nascetur actio.

l) *l. 26. pr. C. de usuris. 4. 32.* (Imp. Justinianus a. 528.) Eos, qui principali actione per exceptionem triginta vel quadraginta annorum, sive personali sive hypothecaria, ceciderunt, non posse super usuris vel fructibus praeteriti temporis aliquam movere quaestionem, dicendo, ex his temporibus eas velle sibi persolvi, quae non ad triginta vel quadraginta praeteritos annos referuntur, asserendo, singulis annis earum actiones nasci; principali enim actione non subsistente, satis supervacuum est super usuris vel fructibus adhuc iudicem cognoscere.

m) *l. 19. § 6. D. de aedilicio edicto. 21. 1.* (Ulpianus.) Tempus redhibitionis sex menses utiles habet; si autem mancipium non redhibeatur, sed quanto minoris agatur, annus utilis est. Sed tempus redhibitionis ex die venditionis currit, aut si dictum promissumve quid est, ex eo, ex quo dictum promissumve quid est.

n) *l. 5. C. in quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. 2. 41.* (Imp. Justinianus a. 531.) Sancimus favore imperfectae aetatis, exceptionem non numeratae pecuniae ab initio minoribus non currere, ne, dum in integrum restitutionem exspectamus, aliquod emergat obstaculum, per quod huiusmodi beneficio minor uti non possit, ne (Hal. vel) substantia eius subvertatur. Sed humanius est, latius eandem legis interpretationem extendere in omnibus casibus, in quibus vetera iura currere quidem temporales praescriptiones adversus minores concesserunt, per in integrum autem restitutionem eis subveniebant, eas ipso iure non currere. Melius etenim est, intacta eorum iura servari, quam post causam vulneratam remedium quaerere; videlicet exceptionibus triginta vel quadraginta annorum in suo statu remanentibus.

o) *l. 15. § 4. 5. D. quod vi aut clam. 43. 24.* (Ulpianus.) Annus cedere incipit, ex quo opus factum perfectum est, aut fieri desiit, licet perfectum non sit; alioquin si a principio operis coepti annum quis numeret, necesse est cum his, qui opus tardissime facerent, saepius agi. Sed si is sit locus, in quo opus factum est, qui facile non adiretur, utputa . . . si sub terra fiat opus, vel sub aqua, vel sub cloaca aliquid

factum sit, etiam post annum causa cognita competit interdictum de eo, quod factum est; nam causa cognita annua exceptio remittenda est, hoc est magna et iusta causa ignorantiae interveniente.

p) *l. 2. C. de annali exceptione. 7. 40.* (Imp. Justinianus a. 530.) Ut perfectius omnibus consulamus, et nemini absentia, vel potentia, vel infantia penitus adversarii sui noceat, sed sit aliqua inter desides et vigilantes differentia, sancimus: si quando abfuerit is, qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, et desiderat dominus rei vel creditor suam intentionem proponere, et non ei licentia sit absente suo adversario, qui rem detinet, vel infantia, vel furore laborante, et neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna potestate constituto, sua auctoritate eas res usurpare, licentia ei detur adire praesidem provinciae, vel libellum ei porrigere, et hoc in querimoniam deducere intra constituta tempora, et interruptionem temporis facere, et sufficere hoc ad plenissimam interruptionem. — Sin autem nullo poterit modo praesidem adire, saltem ad locorum episcopum eat vel defensorem civitatis, et suam manifestare voluntatem in scriptis deproperet. Sin autem abfuerit vel praeses, vel episcopus, vel defensor, liceat ei proponere publice, ubi domicilium habet possessor, seu cum tabulariorum subscriptione, vel si civitas tabularios non habeat, cum trium testium subscriptione, et hoc sufficere ad omnem temporalem interruptionem, sive triennii, sive longi temporis, sive triginta vel quadraginta annorum sit.

q) *cap. 20. X. de praescriptionibus. 2. 26.* (Innocentius III. a. 1216.) Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est; synodali iudicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis, quum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quae absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut, qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae.

§ 42. Begriff und Arten der Einreden.

a) *l. 2. § 1. 5. 6. D. de doli mali exceptione. 44. 4.* (Ulpianus.) Et quidem illud annotandum est, quod specialiter exprimendum est, de cuius dolo quis queratur, non in rem: si in ea re nihil dolo malo factum est, sed sic: si in ea re nihil dolo malo actoris factum est. Docere igitur debet is, qui obiicit exceptionem, dolo malo actoris factum, nec sufficet ei ostendere, in re esse dolum; aut si alterius dicat dolo factum, eorum personas specialiter debebit enumerare, dummodo hae sint, quarum dolus noceat. — Generaliter sciendum est, ex omnibus in factum exceptionibus doli oriri exceptionem, quia dolo facit, quicumque id, quod quaqua exceptione elidi potest, petit; nam et si inter initia nihil dolo malo fecit, attamen nunc petendo facit dolose, nisi si talis sit ignorantia in eo, ut dolo careat. — Non male dictum est, si creditor usuras in futurum acceperit, deinde pecuniam nihilominus petat, antequam id tempus praetereat, cuius temporis usuras accepit, an doli exceptione repellatur? Et potest dici, dolo eum facere; accipiendo enim usuras distulisse vide-

tur petitionem in id tempus, quod est post diem usurarum praestitarum, et tacite convenisse, interim se non petiturum.

b) *l. 14. D. 44. 4.* (Paulus.) Paulus respondit: eum, qui in alieno solo aedificium extruxerit, non alias sumtus consequi posse, quam si possideat, et ab eo dominus soli rem vindicet, scilicet opposita doli mali exceptione.

§ 43. Aufhebung der Einreden.

a) *l. 8. D. de exceptionibus. 44. 1.* (Paulus.) Nemo prohibetur pluribus exceptionibus uti, quamvis diversae sint.

b) *l. 5. § 6. D. de doli mali exceptione. 44. 4.* (Paulus.) Non sicut de dolo actio certo tempore finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda est; nam haec perpetuo competit, quum actor quidem in sua potestate habeat, quando utatur suo iure, is autem, cum quo agitur, non habeat potestatem, quando conveniatur.

§ 44. Streitverhältniß unter den Parteien.

a) *l. 40. pr. § 1. D. de hereditatis petitione 5. 3.* (Paulus.) Illud quoque, quod in Oratione divi Hadriani (*l. 22. D. 5. 3.*) est: ut post acceptum iudicium id actori praestetur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petiit, restituta esset hereditas, interdum durum est. Quid enim, si post litem contestatam . . . iumenta aut pecora deperierint? Damnari debet secundum verba Orationis, quia potuit petitor, restituta hereditate, distraxisse ea. Et hoc iustum esse in specialibus petitionibus, Proculo placet; Cassius contra sensit. In praedonis persona Proculus recte existimat, in bonae fidei possessoribus Cassius. Nec enim debet possessor aut mortalitatem praestare, aut propter metum huius periculi temere indefensum ius suum relinquere. — Praedo fructus suos non facit, sed augent hereditatem, ideoque eorum quoque fructus praestabit. In bonae fidei autem possessore hi tantum veniunt in restitutione, quasi augmenta hereditatis, per quos locupletior factus est.

b) *l. 3. C. de annali exceptione 7. 40.* (Imp. Justinianus a. 531.) Si ex multis causis quidam obnoxium habens, et maxime ex similibus quantitativis, in unius quidem causae summa libellum conventionis composuerit, causam tamen non expresserit, apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in iudicium deduxisse, aut vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse, quum eius sensus incertus esse apparebat. Sed et in iudiciis in multis casibus tales altercationes ventilatas invenimus, et maxime propter longi temporis interruptionem. Si enim personalis forte fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat, quidam putabant, personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem evanescere taciturnitate sopitam . . . Sancimus itaque, nullam in iudiciis in posterum locum habere talem confusionem, sed qui obnoxium suum in iudicium clamaverit et libellum conventionis ei transmisserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem, vel unius quidem specialiter tantummodo, aut

personales actiones, vel hypothecarias continentem, nihilominus videri ius suum omne eum in iudicium deduxisse et esse interrupta temporum curricula.

c) *l. 58. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7.* (Callistratus.) Sciendum est, ex omnibus causis lites contestatas et in heredem transire.

d) *l. 139. pr. D. de regulis juris. 50. 17.* (Gajus.) Omnes actiones, quae morte aut tempore pereunt, semel inclusae iudicio salvae permanent.

e) *l. 45. D. 5. 3.* (Celsus.) Qui se liti obtulit, quum rem non possideret, condemnatur, nisi si evidentissimis probationibus possit ostendere, actorem ab initio litis scisse, eum non possidere; quippe isto modo non est deceptus.

f) *l. 13. D. familiae erciscundae. 10. 2.* (Papinianus.) Alienationes post iudicium acceptum interdictae sunt duntaxat voluntariae, non quae vetustiore causam et originem iuris habent necessariam.

§ 45. Urtheil.

a) *l. 3. D. de exceptione rei iudicatae. 44. 2.* (Ulpianus.) Julianus respondit: exceptionem rei iudicatae obstare, quoties eadem quaestio inter easdem personas revocatur. Et ideo etsi singulis rebus petitis hereditatem petat, vel contra, exceptione summovebitur.

b) *l. 11. § 2. D. 44. 2.* (Ulpianus.) Si quis petat fundum suum esse eo, quod Titius eum sibi tradiderit, si postea eum alia ex causa petat, causa adjecta non debet summoveri exceptione.

c) *l. 14. § 2. D. 44. 2.* (Paulus.) Actiones in personam ab actionibus in rem hoc differunt, quod quum eadem res ab eodem mihi debeatur, singulas obligationes singulae causae sequuntur, nec ulla earum alterius petitione vitatur; at quum in rem ago non expressa causa, ex qua rem meam esse dico, omnes causae una petitione apprehenduntur; neque enim amplius, quam semel res mea esse potest, saepius autem deberi potest.

§ 46. Begriff und Wesen der Wiedereinsetzung in den vorigen Stand.

a) *l. 44. D. de minoribus vigintiquinque annis. 4. 4.* (Ulpianus.) Non omnia, quae minores annis vigintiquinque gerunt, irrita sunt, sed ea tantum, quae causa cognita ejusmodi deprehensa sunt, vel (Hal. ut) ab aliis circumventi, vel sua facilitate decepti, aut quod habuerunt, amiserunt (Hal. amiserint), aut quod acquirere emolumentum poterunt, omiserint, aut se oneri, quod non suscipere licuit, obligaverunt (Hal. obligaverunt).

b) *l. 19. 20. D. ex quibus causis majores vigintiquinque annis in integrum restituantur. 4. 6.* (Papinianus.) Si emtor, priusquam per usum sibi acquireret, ab hostibus captus sit, placet interruptam possessionem postliminio non restitui, quia haec sine possessione non consistit,

possessio autem plurimum facti habet, causa vero facti non continetur postliminio. Nec utilem actionem ei tribui oportet, quum sit iniquissimum, auferre domino, quod usus non abstulit; neque enim intelligitur amissum, quod ablatum alteri non est.

§ 47. Restitutionisgründe.

a) *l. 11. § 5. D. 4. 4.* (Ulpianus.) Si locupleti heres exstiterit, et subito hereditas lapsa sit, puta . . . insulae exustae sunt . . . Julianus quidem . . . sic loquitur, quasi possit minor in integrum restitui. Marcellus autem apud Julianum notat: cessare in integrum restitutionem; neque enim aetatis lubrico captum esse, adeundo locupletem hereditatem, et quod fato contigit, cuius patrifamilias, quamvis diligentissimo, posse contingere. Sed haec res afferre potest restitutionem minori, si adiit hereditatem, in qua res erant multae mortales, vel praedia urbana, aes autem alienum grave, quod non prospexit posse evenire, ut . . . praedia ruant, vel quod non cito distraxerit haec, quae multis casibus obnoxia sunt.

b) *l. 2. C. si minor se majorem dixerit. 2. 43.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 287.) Si is, qui minorem nunc se asseverat, fallaci majoris aetatis mendacio te deceperit, quum juxta statuta juris errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica jura subveniant, in integrum restitui non debet.

c) *l. 1. C. si adversus venditionem. 2. 28.* (Imp. Alexander.) Si minor annis viginti quinque emtori praedii cavisti, nullam de cetero te esse controversiam facturum, idque etiam jurejurando corporaliter praestito servare confirmasti, neque perfidiae, neque perjurii me auctorem tibi futurum sperare debuisti.

d) *Auth. sacramenta puberum ad l. 1. C. 2. 28.* Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis inviolabiliter custodiantur. Per vim autem vel per justum metum extorta, etiam a majoribus, maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant, nullius esse momenti jubemus.

e) *l. 1. C. si adversus donationem. 2. 30.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 285.) Si quae res ante nuptias congruente moderatione a minore annis vigintiquinque marito sponsaliorum tempore, etiam curatore praesente, tibi donatae sunt, obtentu aetatis non revocabuntur.

f) *l. 11. § 6. D. 4. 4.* (Ulpianus.) Quaeritur, si minor adversus minorem restitui desiderat, an sit audiendus? Et Pomponius simpliciter scribit: non restituendum. Puto autem inspiciendum a Praetore, quis captus sit; proinde si ambo capti sunt, verbi gratia minor minori pecuniam dedit, et ille perdidit, melior est causa secundum Pomponium ejus, qui accepit, et vel dilapidavit, vel perdidit.

g) *l. 1. § 1. D. 4. 6.* (Ulpianus.) Verba Edicti talia sunt: Si cujus quid de bonis, quum is metu, aut sine dolo malo republicae causa abesset, inve vinculis, servitute, hostium-

ve potestate esset; sive cujus actionis eorum cui dies exisse dicitur; item si quis quid usu suum fecisset, aut quod non utendo amisit, consecutus, actione ve qua solutus ob id, quod dies ejus exierit, quum absens non defenderetur, in vinculis esset, secumve agendi potestatem non faceret, aut quum eum invitum in jus vocare non liceret, neque defenderetur; quumve magistratus de ea re appellatus esset, sive cui pro magistratu (Hal. per magistratus factum) sine dolo ipsius actio exempta esse dicitur; earum rerum actionem intra annum, quo primum de ea re experiundi potestas erit; item si qua alia mihi justa causa esse videbitur, in integrum restituiam.

h) *l. 1. § 17. D. de separationibus. 42. 6.* (Ulpianus.) Sciendum est, vulgo placere, creditores quidem heredis, si quid superfuerit ex bonis testatoris, posse habere in suum debitum, creditores vero testatoris ex bonis heredis nihil. Cujus rei ratio illa est, quod qui impetravit separationem, sibi debet imputare suam facilitatem, si, quum essent bona idonea heredis, illi maluerint bona potius defuncti sibi separari; heredis autem creditoribus hoc imputari non possit. At si creditores defuncti desiderent, ut etiam in bonis heredis substituantur, non sunt audiendi; separatio enim, quam ipsi petierunt, eos ab istis bonis separavit. Si tamen temere separationem petierunt creditores defuncti, impetrare veniam possunt, justissima scilicet ignorantiae causa allegata.

§ 48. Restitutionsfrist.

§ 49. Restitutionsverfahren.

a) *l. 13. D. 4. 4.* (Ulpianus.) In causae cognitione versabitur, utrum soli ei succurrendum sit, an etiam his, qui pro eo obligati sunt, utputa fideiussoribus. Itaque si, quum scirem minorem, et ei fidem non haberem, tu fideiusseris pro eo, non est aequum, fideiussori in necem meam subveniri, sed potius ipsi deneganda erit mandati actio. In summa perpendendum erit Praetori, cui potius subveniat, utrum creditori, an fideiussori; nam minor captus neutri tenebitur. Facilius in mandatore dicendum erit, non debere ei subvenire; hic enim velut affirmator fuit et suasor, ut cum minore contraheretur. Unde tractari potest, minor in integrum restitutionem utrum adversus creditorem, an et adversus fideiussorem implorare debeat? Et puto tutius adversus utrumque. Causa autem cognita et praesentibus adversariis, vel si per contumaciam desint, in integrum restitutiones perpendendae sunt. — Interdum autem restitutio et in rem datur minori, id est adversus rei eius possessorem, licet cum eo non sit contractum. Utpote rem a minore emisti, et alii vendidisti; potest desiderare interdum adversus possessorem restitui, ne rem suam perdat, vel re sua careat, et hoc vel cognitione praetoria, vel rescissa alienatione, dato in rem iudicio. Pomponius quoque scribit: Labeonem existimasse, si minor vigintiquinque annis fundum vendidit, et tradidit, et emtor rursus eum alienavit, siquidem emtor sequens scit,

rem ita gestam, restitutionem adversus eum faciendam, si ignoravit, et prior emtor solvendo est, non esse faciendam; sin vero non esset solvendo, aequius esse, minori succurri etiam adversus ignorantem, quamvis bona fide emtor est.

b) l. 14. D. 4. 4. (Paulus.) Plane quamdiu is, qui a minore rem accepit, aut heres eius idoneus sit, nihil novi constituendum est in eum, qui rem bona fide emerit.

c) l. 15. D. 4. 4. (Gajus.) Ubi restitutio datur, posterior emtor reverti ad auctorem suum poterit. Per plures quoque personas si emtio ambulaverit, idem iuris erit.

§ 50. Wirkung der Restitution.

a) l. 26. § 8. D. 4. 6. (Ulpianus.) Quoties per absentiam quis non toto tempore aliquem exclusit, utputa rem tuam possedi uno minus die, statuto in usucapionibus tempore, deinde Reipublicae causa abesse coepi, restitutio adversus me unius diei facienda est.

b) l. 24. § 4. D. 4. 4. (Paulus.) Restitutio ita facienda est, ut unusquisque integrum ius suum recipiat. Itaque si in vendendo fundo circumscriptus restituatur, iubeat Praetor emtorem fundum cum fructibus reddere et pretium recipere, nisi si tunc dederit, quum eum perditurum non ignoraret, sicuti facit in ea pecunia, quae ei consumptura creditur. Sed parcus in venditione, quia aes alienum ei solvitur, quod facere necesse est; credere autem non est necesse. Nam etsi oratio contractus ita constitit, ut infirmanda sit, si tamen necesse fuit pretium solvi, non omnimodo emtor damno afficiendus est.

§ 51. Beschränkungen der Restitution.

a) l. 9. § 2. D. 4. 4. (Ulpianus.) Nunc videndum, minoribus utrum in contractibus captis duntaxat subveniatur, an etiam delinquentibus; utputa dolo aliquid minor fecit in re deposita, vel commodata, vel alias in contractu, an ei subveniatur, si nihil ad eum pervenit? Et placet, in delictis minoribus non subveniri; nec lic itaque subveniatur. Nam et si furtum fecit, vel damnum iniuria dedit, non ei subveniatur. Sed si, quum ex damno dato confiteri possit, ne dupli teneatur, maluit negare, in hoc solum restituendus est, ut pro confesso habeatur.

b) l. 4. D. de in integrum restitutionibus 4. 1. (Callistratus.) Scio illud a quibusdam observatum, ne propter satis minimam rem vel summam, si majori rei vel summae praedjudicetur, audiatur is, qui in integrum restitui postulat.

c) l. 24. § 2. D. 4. 4. (Paulus.) Scaevola noster aiebat: si quis juvenili levitate ductus omiserit vel repudiaverit hereditatem . . . siquidem omnia integra sint, omnimodo audiendum esse; si vero iam distracta hereditate et negotiis finitis ad paratam pecuniam laboribus substituti veniat, repellendum, multoque parcus ex hac causa heredem minoris restituendum esse.

Zweites Buch.

Die Rechte an Sachen.

Erstes Capitel.

Die Sachenrechte im Allgemeinen.

§. 52. Wesen und Arten der Sachenrechte.

§. 53. Erwerb und Verlust der Sachenrechte.

a) *l. 20. § 1. D. de captivis et de postliminio. 49. 15.* (Pomponius.) Verum est, expulsis hostibus ex agris, quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redire, nec aut publicari, aut praedae loco cedere; publicatur enim ille ager, qui ex hostibus captus est.

b) *§. 12. Inst. de rerum divisione. 2. 1.* Ferae bestiae, et volucres, et pisces, id est omnia animalia, quae mari, coelo et terra nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec interest, feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia, potest a domino, si is praeviderit, prohiberi, ne ingrediatur. Quidquid autem eorum ceperis, eousque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Quum vero evaserit custodiam tuam, et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desinit, et rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, quum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit ejus persecutio.

§ 54. Dauer der Sachenrechte.

a) *l. 3. D. quibus modis pignus solvitur. 20. 6.* (Ulpianus.) Si res distracta fuerit sic: nisi intra certum diem meliorem conditionem invenisset, fueritque tradita, et forte emtor antequam melior conditio offerretur, hanc rem pignori dedisset, Marcellus ait: finiri pignus, si melior conditio fuerit allata.

b) *l. 16. D. quibus modis ususfructus amittitur 7. 4.* (Ulpianus.) Si sub conditione mihi legatus sit ususfructus, medioque tempore sit penes heredem, potest heres usumfructum alii legare. Quae res facit, ut, si conditio exstiterit mei legati, ususfructus ab herede relictus finiatur.

c) l. 81. pr. D. de legatis. 30. (Julianus.) Si fundum sub conditione legatum heres pendente conditione sub alia conditione alii legasset, et post existentem conditionem, quae priore testamento proposita fuisset, tunc ea conditio, sub qua heres legaverat, existisset, dominium a priore legatario non discedit.

d) l. 5. C. de usufructu. 3. 33. (Imp. Alexander a. 226.) Si pater usufructum in tempus vestrae pubertatis matri vestrae reliquit, finito usufructu postquam vos adolevistis, posterioris temporis fructus perceptos ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit.

e) l. 205. D. de regulis juris. 50. 17. (Pomponius.) Plerumque fit, ut etiam ea, quae a nobis abire possint, proinde in eodem statu sint, atque si non essent ejus conditionis, ut abire possent; et ideo quod fisco obligamus, et vindicare interdum, et alienare, et servitutem praedio imponere possumus.

f) l. 15. D. de rebus dubiis. 34. 5. (Marcianus.) Quaedam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, et apparet, quid actum sit. Ut ecce si res legata fuerit, et deliberante legatario eam rem heres alii tradiderit; nam si quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla est, si vero repudiaverit, valet. Tantundem est, et si pecuniam hereditariam legatam crediderit heres; nam si quidem non repudiaverit legatarius, alienam pecuniam credidit, si vero repudiaverit, suam pecuniam credidisse videtur. Quid ergo, si consumpta fuerit pecunia? Utique idem erit ex eventu dicendum.

§ 55. Wesen des Besizes.

Zweites Capitel.

Das Eigenthum.

Erster Abschnitt. Inhalt und Beschränkungen des Eigenthums.

§ 56. Inhalt des Eigenthums.

a) l. 9. D. de servitutibus praediorum urbanorum 8. 2. (Ulpianus.) Cum eo, qui tollendo obscurat vicini aedes, quibus non serviat, nulla competit actio.

b) l. 13. § 1. D. communia praediorum. 8. 4. (Ulpianus.) Si constat, in tuo agro lapidicinas esse, invito te nec privato nec publico nomine quisquam lapides caedere potest, cui id faciendi jus non est, nisi talis consuetudo in illis lapidicinis consistat, ut, si quis voluerit ex his caedere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum solarium pro hoc domino praestet. Ita tamen lapides caedere debet, postquam satisfecit domino, ut neque usus necessarii lapidis intercludatur, neque commoditas rei jure domino adimatur.

c) *l. 1. § 3. D. de rei vindicatione. 6. 1.* (Ulpianus.) Per hanc actionem non solum singulae res vindicabuntur, sed posse etiam gregem vindicari, Pomponius scribit. Idem et de armento, et de equitio, ceterisque, quae gregatim habentur, dicendum est. Sed enim gregem sufficet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint, grex enim, non singula corpora vindicabuntur.

§ 57. Beschränkungen des Eigenthums.

a) *l. 1. pr. § 7—9. D. de arboribus caedendis. 43. 27.* (Ulpianus.) Ait Praetor: Quae arbor ex aedibus tuis in aedes illius impendet, si per te stat, quo minus eam adimas, tunc quo minus illi eam arborem adimere sibi habere liceat, vim fieri veto. Deinde ait Praetor: Quae arbor ex agro tuo in agrum illius impendet, si per te stat, quo minus pedes quindecim a terra eam altius coerceas, tunc quo minus illi ita coercere, lignaque sibi habere liceat, vim fieri veto. — Quod ait Praetor, et lex duodecim tabularum efficere voluit, ut quindecim pedes altius rami arboris circumcidantur; et hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino praedio noceret. — Differentia duorum capitum interdicti haec est, si quidem arbor aedibus impendeat, succidi eam praecipitur; si vero agro impendeat, tantum usque ad quindecim pedes a terra coerceri.

b) *l. 8. § 5. D. si servitus vindicetur. 8. 5.* (Ulpianus.) Aristo Cerellio Vitali respondit: non putare se, ex taberna casearia fumum in superiora aedificia jure immitti posse, nisi ei rei servitutem talem admittat. Idemque ait: et ex superiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet; in suo enim alicui hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat; fumi autem, sicut aquae, esse immissionem; posse igitur superiorem cum inferiore agere, jus illi non esse, id ita facere. Alfenum denique scribere ait: posse ita agi, jus illi non esse in suo lapidem caedere, ut in meum fundum fragmenta cadant. Dicit igitur Aristo, eum, qui tabernam caseariam a Minturnensibus conduxit, a superiore prohiberi posse fumum immittere, sed Minturnenses ei ex conducto teneri; agique sic posse dicit cum eo, qui eum fumum immittat, jus ei non esse fumum immittere. Ergo per contrarium agi poterit, jus sibi esse fumum immittere, quod et ipsum videtur Aristo probare. Sed et interdictum Uti possidetis poterit locum habere, si quis prohibeatur qualiter velit suo uti.

c) *l. 17. pr. D. 8. 5.* (Alfenus.) Si quando inter aedes binas paries esset, qui ita ventrem faceret, ut in vicini domum semipedem aut amplius procumberet, agi oportet, jus non esse, illum parietem ita projectum in suum esse invito se.

d) *l. 4. C. de praediis minorum sine decreto non alienandis. 5. 71.* (Imp. Valerianus et Gallienus a. 258.) Non solum per venditionem rustica praedia vel suburbana pupilli vel adolescentes alienare prohibentur, sed neque transactionis ratione, neque permutatione, et multo

magis donatione, vel alio quoquo modo ea transferre sine decreto a dominio suo possunt. Igitur etsi tu fratribus tuis per transactionem fundum dedisti, vindicare eum potes; sed et si quid invicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuo restituere debebis.

e) *l. 6. D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Ulpianus.) Is, cui bonis interdictum est, stipulando sibi acquiri, tradere vero non potest.

f) *l. 75. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Hermogenianus.) Qui fundum vendidit, ut eum certa mercede conductum ipse habeat, vel si vendat, non alii, sed sibi distrahat, vel simile aliquid paciscatur, ad complendum id, quod pepigerunt, ex vendito agere poterit.

g) *l. 114. § 14. D. de legatis. 30.* (Marcianus.) Divi Severus et Antoninus rescripserunt: eos (H. a. eorum), qui testamento vetant quid alienari, nec causam exprimunt, propter quam id fieri velint, nisi inveniatur persona, cuius respectu hoc a testatore dispositum sit, nullius esse momenti scripturam, quasi nudum praeceptum reliquerint, quia talem legem testamento non possint dicere. Quodsi liberis, aut posteris . . . aut heredibus, aut aliis quibusdam personis consulentes ejusmodi voluntatem significarent, eam servandam esse; sed haec neque creditoribus, neque fisco fraudi esse. Nam si heredis propter testatoris creditores bona venerunt, fortunam communem fideicommissarii quoque sequuntur.

§ 58. Miteigenthum.

a) *l. 28. D. communi dividundo. 10. 3.* (Papinianus.) Sabinus ait: in re communi neminem dominorum iure facere quidquam invito altero posse. Unde manifestum est, prohibendi ius esse; in re enim paritorem causam esse prohibentis constat. Sed etsi in communi prohiberi socius a socio, ne quid faciat, potest, ut tamen factum opus tollat, cogi non potest, si, quum prohibere poterat, hoc praetermisit, et ideo per communi dividundo actionem damnum sarciri poterit. Sin autem facienti consensit, nec pro damno habet actionem. Quodsi quid absente socio ad laesionem eius fecit, tunc etiam tollere cogitur.

b) *l. 3. C. de communium rerum alienatione. 4. 52.* (Imp. Diocletianus et Maximianus. a. 293—305.) Falso tibi persuasum est, communis praedii portionem pro indiviso, antequam communi dividundo iudicium dictetur, tantum socio, non etiam extraneo posse distrahi.

c) *l. un. C. si communis res pignori data sit. 8. 21.* (Imp. Antoninus. a. 214.) Frater vester, sicut vobis invitis portionem vobis competentem obligare non potuit, ita suam dando obligationem creditori quacsivit. Unde intelligitis, contractum eius nullum praeiudicium dominio vestro facere potuisse.

d) *l. 2. D. de servitutibus. 8. 1.* (Ulpianus.) Unus ex dominis communium aedium servitutum imponere non potest.

Zweiter Abschnitt. Sachbefiz.

§ 59. Corpus und Animus des Befizers.

a) *l. 3. § 1. D. de acquirenda vel amittenda possessione. 41. 2.* (Paulus.) Adipiscimur possessionem corpore et animo, neque per se animo, aut per se corpore. Quod autem diximus, et corpore et animo acquirere nos debere possessionem, non utique ita accipiendum est, ut qui fundum possidere velit, omnes glebas circumambulet, sed sufficit quamlibet partem eius fundi introire, dum hac mente et cogitatione sit, uti totum fundum usque ad terminum velit possidere.

b) *l. 18. pr. D. 41. 2.* (Celsus.) Quod meo nomine possideo, possum (Hal. ins.) et, alieno nomine possidere; nec enim muto mihi causam possessionis, sed desino possidere, et alium possessorem ministerio meo facio. Nec idem est possidere, et alieno nomine possidere; nam possidet, cuius nomine possidetur. Procurator alienae possessioni praestat ministerium.

c) *§ 5. Inst. de interdictis. 4. 15.* Possidere videtur quisque non solum si ipse possideat, sed et si eius nomine aliquis in possessione sit . . . qualis est colonus et inquilinus. Per eos quoque, apud quos deposuerit quis, aut quibus commodaverit, ipse possidere videtur.

d) *l. 2. § 1. D. pro herede 41. 5.* (Julianus.) Quod vulgo respondetur: causam possessionis neminem sibi mutare posse, sic accipiendum est, ut possessio non solum civilis, sed etiam naturalis intelligatur. Et propterea responsum est: neque colonum, neque eum, apud quem res deposita, aut cui commodata est, lucri faciendi causa pro herede usucapere posse.

e) *l. 16. D. de usurpationibus et usucapionibus. 41. 3.* (Javolenus.) Servi nomine, qui pignori datus est, ad exhibendum cum creditore, non cum debitore agendum est, quia qui pignori dedit, ad usucapionem tantum possidet. Quod ad reliquas omnes causas pertinet, qui accepit, possidet.

f) *l. 39. D. 41. 2.* (Julianus.) Interesse puto, qua mente apud sequestrum deponatur res. Nam si omittendae possessionis causa, et hoc aperte fuerit approbatum, ad usucapionem possessio eius partibus non procederet: at si custodiae causa deponatur, ad usucapionem eam possessionem victori procedere constat.

g) *l. 6. § 4. D. de precario. 43. 26.* (Ulpianus.) Quaesitum est: si quis rem suam pignori mihi dederit, et precario rogaverit, an hoc interdictum locum habeat? Quaestio in eo est, quod precarium consistere rei suae non possit. Mihi videtur verius, precarium consistere in pignore, quum possessionis rogetur, non proprietatis. Et est haec sententia etiam utilissima; quotidie enim precario rogantur creditores ab his, qui pignori dederunt, et debet consistere precarium.

§ 60. Arten des Besitzes.

a) *l. 2. D. uti possidetis. 43. 17.* (Paulus.) Justa an iniusta adversus ceteros possessio sit, in hoc interdicto nihil refert; qualiscunque enim possessor hoc ipso, quod possessor est, plus iuris habet, quam ille, qui non possidet.

b) *l. 37. § 1. 38. D. 41. 3.* (Gajus.) Fundi alieni potest aliquis sine vi nancisci possessionem, quae vel ex negligentia domini vacet, vel quia dominus . . . longo tempore abfuerit. Quam rem ipse quidem non potest usucapere, quia intelligit alienum se possidere, et ob id mala fide possidet; sed si alii bona fide accipienti tradiderit, poterit is usucapere, quia neque vi possessum, neque furtivum possidet.

c) *l. 26. D. de donationibus inter virum et uxorem. 24. 1.* (Paulus.) Si eum, qui mihi vendiderit, jusserim eam rem uxori meae donationis causa dare, et is possessionem jussu meo tradiderit, liberatus erit, quia, licet illa jure civili possidere non intelligatur, certe tamen venditor nihil habet, quod tradat.

d) *l. 1. § 2. D. pro donato 41. 6.* (Paulus.) Si inter virum et uxorem donatio facta sit, cessat usucapio. Item si vir uxori rem donaverit, et divortium intercesserit, cessare usucapionem, Cassius respondit, quoniam non possit causam possessionis sibi ipsa mutare; alias ait: post divortium ita usucapturam, si eam maritus concesserit, quasi nunc donasse intelligatur. Possidere autem uxorem rem a viro donatam, Julianus putat.

§ 61. Subjecte und Objecte des Besitzes.

a) *l. 1. § 2. 3. D. 41. 2.* (Paulus.) Adipiscimur possessionem per nosmet ipsos. Furiosus et pupillus sine tutoris auctoritate non possunt incipere possidere, quia affectionem tenendi non habent, licet maxime corpore suo rem contingant, sicuti si quis dormienti aliquid in manu ponat. Sed pupillus tutore auctore incipiet possidere. O filius quidem et Nerva filius etiam sine tutoris auctoritate possidere incipere posse pupillum aiunt; eam enim rem facti, non juris esse. Quae sententia recipi potest, si ejus aetatis sit, ut intellectum capiat.

b) *l. 1. § 20. 22. D. 41. 2.* (Paulus.) Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur. Quum autem suo nomine nacti fuerint possessionem, non cum ea mente, ut operam duntaxat suam accommodarent nobis, non possunt acquirere. Alioquin si dicamus per eos non acquiri nobis possessionem, qui nostro nomine accipiunt, futurum, ut neque is possideat, cui res tradita sit, quia non habeat animum possidentis (Vulg. possidendi), neque is, qui tradiderit, quoniam cesserit possessione. — Municipales per se nihil possidere possunt.

c) *l. 3. pr. D. 41. 2.* (Paulus.) Possideri possunt, quae sunt corporalia.

d) l. 2. § 6. D. pro emtore. 41. 4. (Paulus.) Si fundus emtus sit, et ampliores fines possessi sint, totum longo tempore capi, quoniam universitas ejus possideatur, non singulae partes.

e) l. 23. pr. § 2. D. de usurpationibus et usucapionibus. 41. 3. (Javolenus.) Eum, qui aedes mercatus est, non puto aliud, quam ipsas aedes possidere. Nam si singulas res possidere intelligeretur, ipsas aedes non possideret; separatim enim corporibus, ex quibus aedes constant, universitas aedium intelligi non poterit. Accedit eo, quod, si quis singulas res possidere dixerit, necesse erit, ut dicat in possessione superficiei temporis de mobilibus statuto locum esse, solum se capturum esse ampliori (tempore). Quod absurdum et minime juri civili conveniens est, ut una res diversis temporibus capiatur, utputa quum aedes ex duabus rebus constant, ex solo et superficie, et universitas earum possessione temporis immobilium rerum dominium mutet. — Si autem demolita domus est, ex integro res mobiles possidendae sunt, ut tempore, quod in usucapione rerum mobilium constitutum est, usucapiantur, et non potes recte uti eo tempore, quo in aedificio fuerunt. Nam quemadmodum eas solas et separatas ab aedificio non possedisti, sic nec penes te singulae aut separatae fuerunt, cohaerentibus his in aedificio (Hal. ins. nec), depositis aedibus, quae hoc quoque ipsum continent; neque enim recipi potest, ut eadem res et ut res soli, et tanquam mobilis sit possessa.

f) l. 30. § 1. D. 41. 3. (Pomponius.) Labeo ait: si is, cui ad regularum vel columnarum usucapionem decem dies superessent, in aedificium eas conjecisset, nihilominus eum usucapturum, si aedificium possedisset. Quid ergo in his, quae non quidem implicantur rebus soli, sed mobilia permanent, ut in annulo gemma? In quo verum est, et aurum et gemmam possideri et usucapi, quum utrumque maneat integrum.

g) l. 30. § 2. D. 41. 3. (Pomponius.) Non grex universus sic capitur usu, quomodo singulae res . . . Quid ergo est? Etsi ea natura ejus est, ut adjectionibus corporum maneat idem, non tamen universi gregis ulla est usucapio, sed singulorum animalium . . . Nec si quid emtum immixtum fuerit gregi augendi ejus gratia, idcirco possessionis causa mutabitur, ut, si reliquus grex domini mei sit, haec quoque ovis, sed singulae suam causam habebunt ita, ut, si quae furtivae erunt, sint quidem ex grege, non tamen usucapiantur.

§ 62. Erwerb des Besizes.

a) l. 1. § 21. D. 41. 2. (Paulus.) Si jusserim venditorem procuratori rem tradere, quum ea in praesentia sit, videri mihi traditam, Priscus ait; idemque esse, si numos debitorem jusserim alii dare; non esse enim corpore et actu (Sav. tactu) necesse apprehendere possessionem, sed etiam oculis et affectu, et argumento esse eas res, quae propter magnitudinem ponderis moveri non possunt, ut columnas; nam pro traditis eas haberi, si in re praesenti consenserint, et vina tradita videri, quum claves cellae vinariae emtori traditae fuerint.

b) l. 18. § 2. D. 41. 2. (Celsus.) Si venditorem, quod emerim, deponere in mea domo jusserim, possidere me certum est, quanquam id nemo dum attigerit; aut si vicinum mihi fundum mercatum venditor ex mea turre demonstrat, vacuumque se possessionem tradere dicat, non minus possidere coepi, quam si pedem finibus intulisset.

c) l. 51. D. 41. 2. (Javolenus.) Quarundam rerum animo possessionem adipisci nos ait Labeo; veluti si acervum lignorum emerо, et eum venditor tollere me jusserit, simul atque custodiam posuissem, traditus mihi videtur. Idem juris esse vino vendito, quum universae amphorae vini simul essent. Sed videamus, inquit, ne haec ipsa corporis (Vulg. corporalis) traditio sit, quia nihil interest, utrum mihi, an et cuilibet jusserim custodia tradatur. In eo puto hanc quaestionem consistere, an etiamsi corpore acervus aut amphorae apprehensae non fuerint, nihilominus traditae videantur? Nihil video interesse, utrum ipse acervum, an mandatu meo alius custodiat; utrobique enim animi quodam genere possessio erit aestimanda.

d) l. 5. § 1—5. D. de acquirendo rerum dominio. 41. 1. (Gaius.) Illud quaesitum est: an fera bestia, quae ita vulnerata sit, ut capi possit, statim nostra esse intelligatur. Trebatio placuit, statim nostram esse, et eousque nostram videri, donec eam persequamur; quodsi desierimus eam persequi, desinere nostram esse, et rursus fieri occupantis. Itaque si per hoc tempus, quo eam persequimur, alius eam ceperit eo animo, ut ipse lucrifaceret, furtum videri nobis eum commisisse. Plerique non aliter putaverunt eam nostram esse, quam si eam ceperimus, quia multa accidere possunt, ut eam non capiamus; quod verius est. Apium quoque natura fera est. Itaque quae in arbore nostra consederint, antequam a nobis alveo concludantur, non magis nostrae esse intelliguntur, quam volucres, quae in nostra arbore nidum fecerint. Ideo si alius eas incluserit, earum dominus erit. Favos quoque, si quos haec fecerint, sine furto quilibet possidere potest. Sed, ut supra quoque diximus, qui in alienum fundum ingreditur, potest a domino, si is providerit, jure prohiberi ne ingrederetur. Examen, quod ex alveo nostro evolaverit, eousque nostrum esse intelligitur, donec in conspectu nostro est, nec difficilis ejus persecutio est; alioquin occupantis fit. Pavonum quoque et columbarum fera natura est, nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine volare et revolare solent; nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam.

e) l. 55. D. 41. 1. (Proculus.) In laqueum, quem venandi causa posueras, aper incidit; quum in eo haereret, exemtum eum abstuli. Quaero, num tibi videar tuum aprum abstulisse? et si tuum putas fuisse, si solum eum in silvam dimissem, eo casu tuus esse desiisset, an maneret? et quam actionem mecum haberes, si desiisset tuus esse? num in factum dari oporteret? Respondit: laqueum, videamus, ne intersit in publico, an in privato posuerim; et si in privato posuerim, utrum in meo, an in alieno; et si in alieno, utrum permissu ejus, cujus fundus erat, an non permissu ejus posuerim? praeterea, utrum in eo ita haeserit

aper, ut expedire se non possit ipse, an diutius luctando expediturus se fuerit? Summam tamen hanc puto esse, ut, si in meam potestatem pervenerit, meus factus sit; sin autem aprum meum factum in suam naturalem laxitatem dimisisses, eoque facto meus esse desiisset, actionem mihi in factum dari oporteret, veluti responsum est, quum quidam poculum alterius ex nave eiecisset.

f) *l. 3. § 3. D. 41. 2.* (Paulus.) Neratius et Proculus solo animo non posse nos acquirere possessionem ajunt, si non antecedit naturalis possessio. Ideoque si thesaurum in fundo meo positum sciam, continuo me possidere, simul atque possidendi affectum habuero, quia quod desit naturali possessioni, id animus implet. Ceterum quod Brutus et Manilius putant, eum, qui fundum longa possessione cepit, etiam thesaurum cepisse, quamvis nesciat in fundo esse, non est verum; is enim, qui nescit, non possidet thesaurum, quamvis fundum possideat; sed et si sciat, non capiet longa possessione, quia scit alienum esse. Quidam putant Sabini sententiam veriolem esse, nec alias eum, qui scit, possidere, nisi si loco motus sit, quia non sit sub custodia nostra; quibus consentio.

g) *l. 9. § 5. D. 41. 1.* (Gajus.) Interdum etiam sine traditione nuda voluntas domini sufficit ad rem transferendam, veluti si rem, quam commodavi aut locavi tibi aut apud te deposui, vendidero tibi; licet enim ex ea causa tibi eam non tradiderim, eo tamen, quod patior eam ex causa emtionis apud te esse, tuam efficio.

h) *l. 3. § 18. D. 41. 2.* (Paulus.) Si rem apud te depositam furti faciendi causa contractaveris, desino possidere; sed si eam loco non moveris, et infitiandi animum habeas, plerique veterum, et Sabinus, et Cassius recte responderunt, possessorem me manere, quia furtum sine contractatione fieri non possit, nec animo furtum admittatur.

i) *l. 20. § 2. D. 41. 1.* (Ulpianus.) Si ego et Titius rem emerimus, eaque Titio et quasi meo procuratori tradita sit, puto mihi quoque quaesitum dominium, quia placet per liberam personam omnium rerum possessionem quaeri posse, et per hanc dominium.

k) *l. 42. § 1. D. 41. 2.* (Ulpianus.). Procurator, si quidem mandante domino rem emerit, protinus illi acquirit possessionem; quodsi sua sponte emerit, non, nisi ratam habuerit dominus emtionem.

l) *l. 13. D. de donationibus. 39. 5.* (Ulpianus.) . . . si procuratori meo hoc animo rem tradiderit, ut mihi acquirat, ille quasi sibi acquisiturus acceperit, nihil agit in sua persona, sed mihi acquirit.

m) *l. 77. D. de rei vindicatione. 6. 1.* (Ulpianus.). Quaedam mulier fundum non marito donavit per epistolam, et eundem fundum ab eo conduxit. Dixi, posse defendi in rem ei competere, quasi per ipsam acquisierit possessionem . . . Proponebatur, quod etiam in eo agro, qui donabatur, fuisset, quum epistola mitteretur, quae res suffiebat ad traditam possessionem, licet conductio non intervenisset.

§ 63. Verlust des Besitzes.

a) *l. 8. D. 41. 2.* (Paulus.) Quemadmodum nulla possessio acquiri, nisi animo et corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est.

b) *l. 3. § 6. D. 41. 2.* (Paulus.) In amittenda possessione affectio ejus, qui possidet, intuenda est. Itaque si in fundo sis, et tamen nolis eum possidere, protinus amittes possessionem. Igitur amitti et animo solo potest, quamvis acquiri non potest.

c) *l. 3. § 13. D. 41. 2.* (Paulus.) Nerva filius res mobiles . . . quatenus sub custodia nostra sint, hactenus possideri, id est quatenus, si velimus, naturalem possessionem nancisci possimus. Nam pecus, simul atque aberraverit, aut vas ita exciderit, ut non inveniatur, protinus desinere a nobis possideri, licet a nullo possideatur; dissimiliter atque si sub custodia mea sit, nec inveniatur, quia praesentia ejus sit, et tantum cesset interim diligens inquisitio.

d) *l. 13. pr. D. 41. 2.* (Ulpianus.) Pomponius refert, quum lapides in Tiberim demersi essent naufragio, et post tempus extracti, an dominium in integro fuerit per id tempus, quo erant mersi? Ego dominium me retinere puto, possessionem non puto.

e) *l. 34. pr. D. 41. 2.* (Ulpianus.) Si me in vacuum possessionem fundi Corneliani miseris, ego putarem me in fundum Sempronianum missum, et in Cornelianum iero, non acquiram possessionem, nisi forte in nomine tantum erraverimus, in corpore consenserimus. Quoniam (Hal. quando) autem in corpore non consenserimus, an a te tamen recedat possessio, quia animo deponere et mutare nos possessionem posse et Celsus, et Marcellus scribunt, dubitari potest; et si animo acquiri possessio potest, numquid etiam acquisita est? Sed non puto errantem acquirere, ergo nec amittet possessionem, qui quodammodo sub conditione recessit de possessione.

f) *l. 25. § 2. D. 41. 2.* (Paulus.) Quod solo animo possidemus, quaeritur, utrumne usque eo possideamus, donec alius corpore ingressus sit, ut potior sit illius corporalis possessio, an vero, quod quasi magis probatur, usque eo possideamus, donec revertentes nos aliquis repellat, aut nos ita animo desinamus possidere, quod suspicemur repelli nos posse ab eo, qui ingressus sit in possessionem. Et id videtur utilius esse.

g) *l. 40. § 1. D. 41. 2.* (Africanus.) Si forte colonus, per quem dominus possideret, decessisset, propter utilitatem receptum est, ut per colonum possessio et retineretur et contineretur (Hal. continuaretur); quo mortuo non statim dicendum eam interpellari, sed tunc demum, quum dominus possessionem adipisci neglexerit. Aliud (Idem) existimandum ait, si colonus sponte possessione discesserit; sed haec ita esse vera, si nemo extraneus eam rem interim possederit, sed semper in hereditate coloni manserit.

h) *l. 1. § 22. D. de vi 43. 16.* (Ulpianus.) Quod . . . procurator vel colonus tenent, dominus videtur possidere, et ideo his deiectis ipse

deici de possessione videtur, etiamsi ignoret eos deiectos, per quos possidebat. Et si quis igitur alius, per quem possidebam, deiectus fuerit, mihi competere interdictum, nemini dubium est.

Dritter Abschnitt. Erwerb und Verlust des Eigenthums.

§ 64. Allgemeines.

§ 65. Tradition.

a) *l. 20. C. de pactis. 2. 3.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 293.) Traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.

b) *l. 20. pr. § 1. D. de acquirendo rerum dominio. 41. 1.* (Ulpianus.) Traditio nihil amplius transferre debet vel potest ad eum, qui accipit, quam est apud eum, qui tradit. Si igitur quis dominium in fundo habuit, id tradendo transfert; si non habuit, ad eum, qui accipit, nihil transfert. Quoties autem dominium transfertur, ad eum, qui accipit, tale transfertur, quale fuit apud eum, qui tradit; si servus fuit fundus, cum servitutibus transit; si liber, uti fuit; et si forte servitutes debebantur fundo, qui traditus est, cum jure servitutum debitarum transfertur. Si quis igitur fundum dixerit liberum, quum traderet eum, qui servus sit, nihil juris servituti fundi detrahit, veruntamen obligat se, debetque praestare, quod dixit.

c) *l. 33. D. de acquirenda vel amittenda possessione. 41. 2.* (Pomponius.) Fundi venditor etiamsi mandaverit alicui, ut emptorem in vacuum possessionem induceret, priusquam id fieret, non recte emtor per se in possessionem veniet. Item si amicus venditoris, mortuo eo, priusquam id sciret, aut non prohibentibus heredibus id fecerit, recte possessio tradita erit. Sed si id fecerit, quum sciret dominium mortuum, aut quum sciret heredes id facere nolle, contra erit.

d) *l. 13. C. de distractione pignorum. 8. 28.* (Imp. Diocletianus et Maximianus.) Qui praedium obligatum a creditore comparavit, si in vacuum possessionem inductus non est, nullam in rem actionem habet.

e) *l. 31. pr. D. 41. 1.* (Paulus.) Nunquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio aut aliqua justa causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur.

f) *l. 36. D. 41. 1.* (Julianus.) Quum in corpus quidem, quod traditur, consentiamus, in causis vero dissentiamus, non animadverto, cur inefficax sit traditio; veluti si ego credam, me ex testamento tibi obligatum esse, ut fundum tradam, tu existimes ex stipulatu tibi eum deberi. Nam et si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quasi creditam accipias, constat, proprietatem ad te transire, nec impedimento esse, quod circa causam dandi atque accipiendi dissenserimus.

g) *l. 18. pr. D. de rebus creditis. 12. 1.* (Ulpianus.) Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias, Julia-

anus scribit, donationem non esse. Sed an mutua sit, videndum. Et puto, nec mutuam esse, magisque numos accipientis non fieri, quum alia opinione acceperit. Quare si eos consumserit, licet conditione teneatur, tamen doli exceptione uti poterit, quia secundum voluntatem dantis numi sunt consumti.

h) § 41. *Inst. de rerum divisione. 2. 1.* Venditae res et traditae non aliter emtori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato. Sed si is, qui vendidit, fidem emtoris secutus fuerit, dicendum est, statim rem emtoris fieri.

§ 66. Adjudication.

§ 4—7. *Inst. de officio iudicis. 4. 17.* Si familiae erciscundae iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet, et si in alterius persona praegravare videatur adjudicatio, debet hunc invicem coheredi certa pecunia condemnare. — Eadem interveniunt, et si communi dividundo de pluribus rebus actum fuerit. Quodsi de una re, veluti fundo, si quidem iste fundus commode regionibus divisionem recipiat, partes eius singulis adiudicare debet, et si unius pars praegravare videbitur, is invicem certa pecunia alteri condemnandus est. Quodsi commode dividi non possit, vel homo forte aut mulus erit, de quo actum sit, tunc totus uni adiudicandus est, et is invicem alteri certa pecunia condemnandus. — Si finium regundorum actum fuerit, dispicere debet iudex, an necessaria sit adjudicatio. Quae sane uno casu necessaria est, si evidentioribus finibus distingui agros commodius sit, quam olim fuissent distincti. Nam tunc necesse est, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari; quo casu conveniens est, ut is alteri certa pecunia debeat condemnari. — Quod autem istis iudiciis alicui adjudicatum sit, id statim ejus fit, cui adjudicatum est.

§ 67. Erwerb durch Verwirthung des bisherigen Eigenthümers

a) l. 14. *D. de publicanis. 39. 4.* (Ulpianus.) Commissa vectigalium nomine etiam ad heredem transmittuntur. Nam quod commissum est, statim desinit ejus esse, qui crimen contraxit, dominiumque rei vectigali acquiritur; eapropter commissi persecutio, sicut adversus quemlibet possessorem, sic et adversus heredem competit.

b) l. 52. § 10. *D. pro socio. 17. 2.* (Ulpianus.) Socius, qui cessantiumve portiones insulae restituerit, quamvis aut sortam cum certis usuris intra quatuor menses, postquam opus refectum erit, recipere potest, exigendoque privilegio utetur, aut deinceps propriam rem habebit, potest tamen et pro socio agere ad hoc, ut consequatur quod sua intererat. Finge enim malle eum magis suum consequi, quam dominium insulae; Oratio enim divi Marci idcirco quatuor mensibus finit certas usuras, quia post menses quatuor dominium dedit.

§ 68. Erwerb der Erzeugnisse.

§ 69. Erwerb durch Verbindung.

a) *l. 7. § 8. D. de acquirendo rerum dominio. 41. 1.* (Gajus.) Voluntas duorum dominorum miscentium materias commune totum corpus efficit, sive ejusdem generis sint materiae, veluti si vina miscuerunt vel argentum conflaverunt, sive diversae, veluti si alius vinum contulerit, alius mel, vel alius aurum, alius argentum, quamvis mulsum et electrum novi corporis sit species.

b) *l. 5. pr. D. de rei vindicatione. 6. 1.* (Ulpianus.) Pomponius scribit: si frumentum duorum non voluntate eorum confusum sit, competit singulis in rem actio in id, in quantum paret in illo acervo suum cuiusque esse. Quodsi voluntate eorum commixta sunt, tunc communicata videbuntur et erit communi dividundo actio.

c) *l. 78. D. de solutionibus. 46. 3.* (Javolenus.) Si alieni numi inscio vel invito domino soluti sunt, manent ejus, cujus fuerunt; si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri, qui accepit, in libris Gaji scriptum est, ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.

d) *§ 34. Inst. de rerum divisione. 2. 1.* Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturae cedere, aliis videtur picturam, qualiscunque sit, tabulae cedere. Sed nobis videtur melius esse, tabulam picturae cedere. Ridiculum est enim, picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimae tabulae cedere. Unde si a domino tabulae imaginem possidente is, qui pinxit, eam petat, nec solvat pretium tabulae, poterit per exceptionem doli mali summoverti. At si is, qui pinxit, possideat, consequens est, ut utilis actio domino tabulae adversus eum detur; quo casu si non solvat impensam picturae, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique si bona fide possessor fuerit ille, qui picturam imposuit.

e) *l. 6. D. ad exhibendum. 10. 4.* (Paulus.) Gemma inclusa auro alieno, vel sigillum candelabro, vindicari non potest, sed ut excludatur ad exhibendum agi potest.

f) *l. 7. § 2. D. 41. 1.* (Gajus.) Si vis fluminis partem aliquam ex tuo praedio detraxerit, et meo praedio attulerit, palam est, eam tuam permanere. Plane si longiore tempore fundo meo haeserit, arboresque, quas secum traxit, in meum fundum radices egerint, ex eo tempore videtur meo fundo acquisita esse.

g) *l. 7. § 13. D. 41. 1.* (Gajus.) Si alienam plantam in meo solo posuero, mea erit; ex diverso si meam plantam in alieno solo posuero, illius erit, si modo utroque casu radices egerit; antequam enim radices egerit, illius permanet, cujus et fuit. His conveniens est, quodsi vicini arbor ita terram meam presserit, ut in meum fundum radices egerit, meam effici arborem; rationem enim non permittere, ut alterius arbor intelligatur, quam cujus in fundo radices egisset. Et ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicinum fundum radices egerit, communis est.

h) *l. 7. § 10. 12. D. 41. 1.* (Gajus.) Quum in suo solo aliquis ex aliena materia aedificaverit, ipse dominus intelligitur aedificii, quia omne, quod inaedificatur, solo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiae dominus fuit, desiit ejus dominus esse, sed tantisper neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum de ea agere, propter legem duodecim tabularum, qua cavetur, ne quis tignum alienum aedibus suis junctum eximere cogatur, sed duplum pro eo praestet. Appellatione autem tigni omnes materiae significantur, ex quibus aedificia fiunt. Ergo si aliqua ex causa dirutum sit aedificium, poterit materiae dominus tunc eam vindicare et ad exhibendum agere. — Ex diverso si quis in alieno solo sua materia aedificaverit, illius fit aedificium, cujus et solum est. Et si scit alienum solum esse, sua voluntate amisisse proprietatem materiae intelligitur; itaque neque diruto quidem aedificio vindicatio ejus materiae competit. Certe si dominus soli petat aedificium, nec solvat pretium materiae et mercedes fabrorum, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique si nescit, qui aedificavit, alienum esse solum, et tanquam in suo bona fide aedificavit; nam si scit, culpa ei obiici potest, quod temere aedificavit in eo solo, quod intelligeret alienum.

§ 70. Erwerb durch Aenderung des Flußbettes.

a) *§ 22. § 24. Inst. de rerum divisione. 2. 1.* Insula, quae in mari nata est, quod raro accidit, occupantis fit; nullius enim esse creditur. At in flumine nata, quod frequenter accidit, si quidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident, pro modo latitudinis cujusque fundi, quae latitudo prope ripam sit. Quodsi alteri parti proximior sit, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam praedia possident. Quodsi aliqua parte divisum sit flumen, deinde infra unitum, agrum alicujus in formam insulae redegerit, ejusdem permanet is ager, cujus et fuerat. — Quodsi naturali alveo in universum derelicto alia parte fluere coeperit, prior quidem alveus eorum est, qui prope ripam ejus praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cujusque agri, quae latitudo prope ripam sit, novus autem alveus ejus juris esse incipit, cujus et ipsum flumen, id est publici. Quodsi post aliquod tempus ad priorem alveum reversum fuerit flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui prope ripam ejus praedia possident. — Alia sane causa est, si cujus totus ager inundatus fuerit; neque enim inundatio fundi speciem commutat, et ob id, si recesserit aqua, palam est, eum fundum ejus manere, cujus et fuit.

b) *l. 65. § 3. D. 41. 1.* (Labeo.) Paulus: si insula in flumine nata tua fuerit, deinde inter eam insulam et contrariam ripam alia insula nata fuerit, mensura eo nomine erit instruenda a tua insula, non ab agro tuo, propter quem ea insula tua facta fuerit; nam quid interest, qualis ager sit, propter cujus propinquitatem posterior insula, cujus sit, quaeratur?

c) *l. 7. § 1. D. 41. 1.* (Gajus.) Praeterea quod per alluvionem agro nostro flumen adiecit, jure gentium nobis acquiritur. Per alluvio-

nem autem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, ut intelligere non possimus, quantum quoquo temporis momento adiciatur.

§ 71. Besitzergreifung herrnloser Sachen.

a) *l. 3. pr. D. 41. 1.* (Gajus.) Quod nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.

b) *§ 47. 48. Inst. 2. 1.* Verius esse videtur, si rem pro derelicto a domino habitam occupaverit quis, statim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, ut id rerum suarum esse nollet; ideoque statim dominus esse desinit. — Alia sane causa est earum rerum, quae in tempestate maris levandae navis causa eiiciuntur. Hae enim dominorum permanent, quia palam est, eas non eo animo eiici, quod quis eas habere non vult, sed quo magis cum ipsa navi maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus lucrandi animo abstulerit, furtum committit; nec longe discedere videntur ab his, quae de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt.

c) *l. 31. § 1. D. 41. 1.* (Paulus.) Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut jam dominum non habeat; sic enim fit ejus, qui invenerit, quod non alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causa, vel metus, vel custodiae condiderit sub terra, non est thesaurus; cuius etiam furtum fit.

d) *§ 39. Inst. 2. 1.* Thesauros, quos quis in loco suo invenerit, Divus Hadrianus, naturalem aequitatem secutus, ei concessit, qui invenerit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera, sed fortuito, invenerit, dimidium inventori, dimidium domino soli concessit.

§ 72. Specification.

l. 7. § 7. D. 41. 1. (Gajus.) Quum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit, Nerva et Proculus putant, hunc dominum esse, qui fecerit, quia quod factum est, antea nullius fuerat. Sabinus et Cassius magis naturalem rationem efficere putant, ut, qui materiae dominus fuerit, idem ejus quoque, quod ex eadem materia factum sit, dominus esset, quia sine materia nulla species effici possit, veluti si ex auro, vel argento, vel aere tuo vas aliquod fecero, vel ex tabulis tuis navem, aut armarium, aut subsellia fecero, vel ex lana tua vestimentum, vel ex vino et melle tuo mulsum, vel ex medicamentis tuis emplastrum aut collyrium, vel ex uvis, aut olivis, aut spicis tuis vinum, vel oleum, vel frumentum. Est tamen etiam media sententia recte existimantium, si species ad materiam reverti possit, verius esse, quod et Sabinus et Cassius senserunt; si non possit reverti, verius esse, quod Nervae et Proculo placuit. Ut ecce vas conflatum ad rudem massam auri, vel argenti, vel aeris reverti potest, vinum vero, vel oleum, vel frumentum ad uvas, et olivas, et spicas reverti non potest, ac ne mulsum quidem ad mel et vinum, vel emplastrum aut collyria ad medicamenta reverti pos-

sunt. Videntur tamen mihi recte quidam dixisse, non debere dubitari, quin alienis spicis excussum frumentum ejus sit, cujus et spicae fuerint; quum enim grana, quae spicis continentur, perfectam habeant suam speciem, qui excussit spicas, non novam speciem facit, sed eam, quae est, detegit.

§ 73. Erwerb der Früchte einer fremden Sache.

a) l. 13. D. quibus modis ususfructus amittitur. 7. 4. (Paulus.) Si usufructuarius messem fecit, et decessit, stipulam, quae in messe (Hal. demessa) jacet, heredis ejus esse, Labeo ait, spicam autem, quae terra teneatur, domini fundi esse, fructumque percipi spica aut foeno caeso, aut uva adempta, aut excussa olea, quamvis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit. Sed ut verum est, quod de olea excussa scripsit, ita aliter observandum de ea olea, quae per se deciderit. Julianus ait: fructuarii fructus tunc fieri, quum eos perceperit, bonae fidei autem possessoris, mox quam a solo separati sint.

b) l. 25. § 1. D. de usuris. 22. 1. (Julianus.) . . . ejus, qui vertigalem fundum habet, fructus fiunt, simul atque a solo separati sunt.

c) l. 48. pr. D. de acquirendo rerum dominio. 41. 1. (Paulus.) Bonae fidei emtor non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re suos interim facit non tantum eos, qui diligentia et opera ejus pervenerunt, sed omnes, quia, quod ad fructus attinet, loco domini paene est. Denique etiam priusquam percipiat, statim ubi a solo separati sunt, bonae fidei emtoris fiunt. Nec interest, ea res, quam bona fide emi, longo tempore capi possit nec ne, veluti si pupilli sit.

§ 74. Erfindung.

a) l. 25. D. de usurpationibus et usucapionibus. 41. 3. (Licinius? Rufinus.) Sine possessione usucapio contingere non potest.

b) l. 9. D. 41. 3. (Gajus.) Usucapionem recipiunt maxime res corporales, exceptis rebus sacris, sanctis, publicis . . . et civitatum.

c) l. 27. D. 41. 3. (Ulpianus.) Celsus errare eos ait, qui existimarent, cujus rei quisque bona fide adeptus sit possessionem, pro suo usucapere eum posse, nihilque referre, emerit nec ne, donatum sit nec ne, si modo emtum vel donatum sibi existimaverit, quia neque pro legato, neque pro donato, neque pro dote usucapio valeat, si nulla donatio, nulla dos, nullum legatum sit.

d) l. 11. D. pro emtore. 41. 4. (Africanus.) Quod vulgo traditum est, cum qui existimet se quid emisse, nec emerit, non posse pro emtore usucapere, hactenus verum esse ait, si nullam justam causam ejus erroris emtor habeat: nam si forte . . . procurator, cui emendam rem mandasset, persuaserit ei, se emisse, atque ita tradiderit, magis esse, ut usucapio sequatur.

e) l. 31. § 6. D. 41. 3. (Paulus.) Si defunctus emit, heres autem putat eum ex donationis causa possedissee, usu eum capturum, Julianus ait.

f) *l. 2. § 2. D. 41. 4.* (Paulus.) Si sub conditione emtio facta sit, pendente conditione emtor usu non capit. Idemque est, et si putet conditionem exstitisse, quae nondum exstitit; similis est enim ei, qui putat se emisse. Contra si exstitit, et ignoret, potest dici secundum Sabinum, qui potius substantiam intuetur, quam opinionem, usucapere eum. Est tamen nonnulla diversitas, quod ibi, quum rem putat alienam, quae sit venditoris, affectionem emtoris habeat; at quum nondum putat conditionem exstitisse, quasi nondum putat sibi emtam esse. Quod apertius quaeri potest, si, quum defunctus emisset, heredi ejus tradatur, qui nesciat defunctum emisse, sed ex alia causa sibi tradi, an usucapio cesset?

g) *l. 109. D. de verborum significatione. 50. 16.* (Modestinus.) Bonae fidei emtor esse videtur, qui ignoravit eam rem alienam esse, aut putavit eum, qui vendidit, jus vendendi habere, puta procuratorem aut tutorem esse.

h) *l. 2. § 1. D. 41. 4.* (Paulus.) Separata est causa possessionis et usucapionis; nam vere dicitur quis emisse, sed (Hal. licet) mala fide, quemadmodum qui sciens alienam rem emit, pro emtore possidet, licet usu non capiat.

i) *l. 1. D. pro suo. 41. 10.* (Ulpianus.) Pro suo possessio talis est, quum dominium nobis acquiri putamus, et ex ea causa possidemus, ex qua acquiritur, et praeterea pro suo; utputa ex causa emtionis et pro emtore et pro suo possideo, item re donata vel legata, vel pro donato, vel pro legato, et pro suo possideo. — Sed si res mihi ex causa justa, puta emtionis, tradita sit, et usucapiam, incipio quidem et ante usucapionem pro meo possidere, sed an desinam ex causa emtionis post usucapionem, dubitabatur. Et Mauricianus dicitur existimasse, non desinere.

k) *l. 2. pr. D. 41. 4.* (Paulus.) Pro emtore possidet, qui revera emit, nec sufficit, tantum in ea opinione esse eum, ut putet se pro emtore possidere, sed debet etiam subesse causa emtionis. Si tamen, existimans me debere, tibi ignoranti tradam, usucapias. Quare ergo, et si putem me vendidisse, et tradam, non capies usu? Scilicet quia in ceteris contractibus sufficit traditionis tempus. Sic denique si sciens stipuler rem alienam, usucapiam, si, quum traditur mihi, existimem illius esse; at in emtione et illud tempus inspicitur, quo contrahitur; igitur et bona fide emisse debet, et possessionem bona fide adeptus esse.

l) *l. 2. § 15. D. 41. 4.* (Paulus.) Si a pupillo emero sine tutoris auctoritate, quem puberem esse putem, dicemus usucapionem sequi, ut hic plus sit in re, quam in existimatione. Quodsi scias pupillum esse, putes tamen pupillis licere res suas sine tutoris auctoritate administrare, non capies usu, quia juris error nulli prodest.

m) *l. 1. C. de acquirenda possessione. 7. 32.* (Imp. Severus et Antoninus a. 196.) Per liberam personam ignoranti quoque acquiri possessionem, et postquam scientia intervenerit, usucapionis conditionem inchoari posse, tam ratione utilitatis, quam juris pridem receptum est,

n) *l. 4. D. de juris et facti ignorantia. 22. 6.* (Pomponius.) Juris ignorantia in usucapione negatur prodesse; facti vero ignorantiam prodesse constat.

o) *l. 31. pr. D. 41. 3.* (Paulus.) Nunquam in usucapionibus juris error possessori prodest, et ideo Proculus ait, si per errorem initio venditionis tutor pupillo auctor factus sit, vel post longum tempus venditionis peractum usucapi non posse, quia juris error sit.

p) *l. 5. § 1. D. 41. 10.* (Neratius.) Id, quod quis, quum suum esse existimaret, possederit, usucapiet, etiam si falsa fuerit ejus existimatio. Quod tamen ita interpretandum est, ut probabilis error possidentis usucapioni non obstat, veluti si ob id aliquid possideam, quod . . . eum, cuius in locum hereditario jure successi, emisse id falso existimem, quia in alieni facti ignorantia tolerabilis error est.

q) *l. 30. C. de evictionibus. 8. 45.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Non ex eo, quod duplam is, qui a matre tua mancipium comparavit, evictionis nomine stipulatus est, alienae rei scientia convincitur, nec opinio ejus ex hoc laeditur, ut malae fidei emtor existimetur. Aliis itaque hoc iudiciis, si vis, probare debes.

r) *pr. Inst. de usucapionibus. 2. 6.* . . . constitutionem promulgavimus, qua cautum est, ut res quidem mobiles per triennium, immobiles vero per longi temporis possessionem, id est inter praesentes decennio, inter absentes viginti annis, usucapiantur.

s) *l. 13. § 10—12. D. de acquirenda vel amittenda possessione. 41. 2.* (Ulpianus.) Legatario dandam accessionem ejus temporis, quo (res) fuit apud testatorem, sciendum est. An heredis possessio ei accedat, videamus. Et puto, sive pure, sive sub conditione fuerit relictum, dicendum esse, id temporis, quo heres possedit ante existentem conditionem vel restitutionem rei, legatario proficere. Testatoris autem semper proderit legatario, si legatum vere fuit vel fideicommissum. — Sed et is, cui res donata est, accessione utetur ex persona ejus, qui donavit. — Accessiones in eorum persona locum habent, qui habent propriam possessionem; ceterum accessio nemini proficit, nisi ei, qui ipse possidet.

t) *l. 15. § 1. 2. D. de diversis temporalibus praescriptionibus. 44. 3.* (Venulejus.) Accessio possessionis fit non solum temporis, quo apud eum fuit, unde is emit, sed et ejus, qui ei vendidit, unde tu emisti. Sed si medius aliquis ex auctoribus non possederit, praecedentium auctorum possessio non proderit, quia conjuncta non est, sicut nec ei, qui non possidet, auctoris possessio accedere potest. — Item adiiciendum est, unde emisti, aut unde is emit, cui tu emendum mandaveras, et quod apud eum, qui vendendum mandavit. Quodsi is quoque, cui mandatum erat, alii vendendum mandaverit, non aliter hujus, qui postea mandaverat, dandam accessionem, Labeo ait, quam si id ipsum dominus ei permiserit.

u) *l. 2. § 18. D. 41. 4.* (Paulus.) Etiam heredi ulteriori defuncti possessio proderit, quamvis medius heres possessionem ejus nactus non sit.

v) *l. 20. D. 41. 3.* (Javolenus.) *Possessio testatoris ita heredi procedit, si medio tempore a nullo possessa est.*

w) *l. 3. C. quibus non obijcitur longi temporis praescriptio. 7. 35.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 290.) *Non est incognitum, id temporis, quod in minore aetate transmissum est, longi temporis praescriptioni non computari. Ea enim tunc currere incipit, quando ad majorem aetatem dominus rei pervenerit.*

x) *nov. 136. de ecclesiasticis titulis. c. 6.* (a. 545.) *Pro temporalibus praescriptionibus decem et viginti et triginta annorum sacrosanctis ecclesiis et aliis universis venerabilibus locis solam quadraginta annorum praescriptionem opponi praecipimus.*

y) § 2—4. *Inst. 2. 6.* *Furtivae res et quae vi possessae sunt, nec si . . . longo tempore bona fide possessae fuerint, usucapi possunt; nam furtivarum rerum lex duodecim tabularum et lex Atinia inhibent usucapionem, vi possessarum lex Julia et Plautia. — Quod autem dictum est, furtivarum et vi possessarum rerum usucapionem per leges prohibitam esse, non eo pertinet, ut ne ipse fur, quive per vim possidet, usucapere possit (nam his alia ratione usucapio non competit, quia scilicet mala fide possident), sed nec ullus alius, quamvis ab iis bona fide emerit vel ex alia causa acceperit, usucapiendi jus habeat. Unde in rebus mobilibus non facile procedit, ut bonae fidei possessori usucapio competat; nam qui alienam rem vendidit vel ex alia causa tradidit, furtum ejus committit. — Sed tamen id aliquando aliter se habet. Nam si heres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bona fide accipienti vendiderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit, quin is, qui acceperit, usucapere possit, dubium non est, quippe quum ea res in furti vitium non ceciderit, quum utique heres, qui bona fide tanquam suam alienaverit, furtum non committit.*

z) *l. 4. § 6. 12—14. D. 41. 3.* (Paulus.) *Quod dicit lex Atinia, ut res furtiva non usucapiatur, nisi in potestatem ejus, cui surrepta est, revertatur, sic acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti, non in ejus utique, cui surrepta est. Igitur creditori surrepta, aut ei, cui commodata est, in potestatem domini redire debet. — Tunc in potestatem domini rediisse dicendum est, quum possessionem ejus nactus sit, ut juste avelli non possit, sed et tanquam suae rei; nam si ignorans rem mihi surreptam emam, non videri in potestatem meam reversam. — Sed et si vindicavero rem mihi surreptam, et litis aestimationem accipero, licet corporaliter ejus non sim nactus possessionem, usucapietur. — Idem dicendum est, etiam si voluntate mea alii tradita sit.*

aa) *l. 16. D. de fundo dotali. 23. 5.* (Tryphoninus.) *Si fundum, quem Titius bona fide possidebat, et longi temporis possessione poterat sibi quaerere, mulier ut suum marito dedit in dotem, eumque petere neglexerit vir, quum id facere posset, rem periculi sui fecit. Nam licet lex Julia, quae vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad*

hujusmodi acquisitionem, non tamen interpellat eam possessionem, quae per longum tempus fit, si ante, quam constitueretur dotalis fundus, jam coeperat. Plane si paucissimi dies ad perficiendam longi temporis possessionem superfuere, nihil erit, quod imputetur marito.

bb) *l. 12. D. 41. 3.* (Paulus). Si ab eo emas, quem Praetor vetuit alienare, idque tu scias, usucapere non potes.

cc) *l. 6. C. finium regundorum. 3. 39.* (Imp. Theodosius, Arcadius et Honorius a. 392.) . . . decernimus, in finali quaestione non longi temporis, sed triginta tantummodo annorum praescriptionem locum habere.

dd) *l. 5. D. 41. 3.* (Gajus.) Naturaliter interrumpitur possessio, quum quis de possessione vi dejicitur, vel alicui res eripitur; quo casu non adversus eum tantum, qui eripit, interrumpitur possessio, sed adversus omnes. Nec eo casu quidquam interest, is, qui usurpaverit, dominus sit, nec ne. Ac ne illud quidem interest, pro suo quisque possideat, an ex lucrativa causa.

ee) *l. 2. § 21. D. 41. 4.* (Paulus.) Si rem alienam emero, et quum usucaperem, eandem rem dominus a me petierit, non interpellari usucapionem meam litis contestatione. Sed si litis aestimationem sufferere maluerim, ait Julianus, causam possessionis mutari ei, qui litis aestimationem sustulerit; idemque esse, si dominus ei, qui rem emisset a non domino, donasset. Eaque sententia vera est.

ff) *l. 2. C. de praescriptione longi temporis. 7. 33.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 286.) Longi temporis praescriptio his, qui bona fide coeptam possessionem et continuatam nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, solet patrocinari.

gg) *l. 10. C. 7. 33.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Nec bona fide possessionem adeptis longi temporis praescriptio, post moram litis contestatae completa proficit, quum post motam controversiam in praeteritum aestimetur.

hh) *l. 8. pr. § 1. 2. C. de praescriptione triginta vel quadraginta annorum. 7. 39.* (Imp. Justinianus a. 528.) Si quis emtionis vel donationis vel alterius cujuscunque contractus titulo rem aliquam bona fide per decem vel viginti annos possederit, et longi temporis exceptionem contra dominos ejus vel creditores hypothecam ejus praetendentes sibi acquisierit, posteaque fortuito casu possessionem ejus rei perdiderit, posse eum etiam actionem ad vindicandam rem eandem habere sancimus. — Quodsi quis eam rem desierit possidere, cujus dominus, vel is, qui suppositam eam habebat, exceptione triginta vel quadraginta annorum expulsus est, praedictum auxilium non indiscrete, sed cum moderata divisione ei praestari censemus, ut, si quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, simili possit uti praesidio; sin vero mala fide eam adeptus est, indignus eo videatur, ita tamen, ut novus possessor, si quidem ipse rei dominus ab initio fuit, vel suppositam eam habebat, et memoratae exceptionis necessitate expulsus est, commodum detentionis sibi acquirat.

Sin vero nullum jus in eadem re quocumque tempore habuit, tunc licentia sit priori domino, vel creditori, qui nomine hypothecae rem obligatam habuit, et heredibus eorum ab injusto detentatore eam vindicare, non obstante ei, quod prior possessor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum removerat, nisi ipse injustus possessor triginta vel quadraginta annorum, ex eo tempore computandorum, ex quo prior possessor, qui evicit, ea possessione cecidit, exceptione munitus est. — Sed haec super illis detentatoribus censemus, qui sine violentia eandem rem nacti sunt. Nam si quis violenter eam abstulerit, omnimodo licebit priori possessori sine ulla distinctione eam vindicare.

§ 75. Verlust des Eigenthums.

Vierter Abschnitt. Schutz des Eigenthums und des Sachbesizers.

§ 76. Eigenthumsklagen.

a) § 2. *Inst. de actionibus. 4. 6.* . . . in controversiis rerum corporalium . . . is agit, qui non possidet. Sane uno casu qui possidet, nihilominus actoris partes obtinet, sicut in latioribus Digestorum libris opportunius apparebit.

b) *l. 9. D. de rei vindicatione. 6. 1.* (Ulpianus.) Officium iudicis in hac actione in hoc erit, ut iudex inspiciat, an reus possideat. Nec ad rem pertinebit, ex qua causa possideat; ubi enim probavi, rem meam esse, necesse habebit possessor restituere, qui non obiecit aliquam exceptionem. Quidam tamen, ut Pegasus, eam solam possessionem putaverunt hanc actionem complecti, quae locum habet in interdicto Uti possidetis vel Utrubi. Denique ait: ab eo, apud quem deposita sit, vel commodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum servandorum causa . . . in possessione esset . . . quia hi omnes non possident, vindicari non posse. Puto autem, ab omnibus, qui tenent et habent restituendi facultatem, peti posse.

c) *l. 2. C. ubi in rem actio exerceri debeat 3. 19.* (Imp. Constantinus a. 331.) Si quis alterius nomine quolibet modo possidens immobilem rem, litem ab aliquo per in rem actionem sustineat, debet statim in iudicio dominum nominare, ut, sive in eadem civitate degat, sive in agro, sive in alia provincia sit, certo dierum spatio a iudice definiendo, eoque ad notionem ejus perducendo, vel ipse in loca, in quibus praedium situm est, perveniens, vel procuratorem mittens actoris intentiones excipiat. Si vero post hujusmodi indultum tempus minime hoc, quod dispositum est, facere maluerit, tanquam lite, quae ei ingeritur, ex eo die, quo possessor ad iudicium vocatus est, ad interrumpendam longi temporis praescriptionem contestata, iudex, utpote domino possessionis nec post hujusmodi humanitatem sui praesentiam faciente, edictis legitimis proponendis eum citare curabit, et tunc in eadem voluntate eo permanente, negotium summatim discutens, in possessionem rerum actorem mitti non differet, omni allegatione absentis de principali quaestione servata.

d) *l. 28. C. de rei vindicatione. 3. 32.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Res alienas possidens, licet justam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem implenti restituere cogitur.

e) *l. 80. D. 6. 1.* (Furius Anthianus.) In rem actionem pati non compellimur, quia licet alicui dicere, se non possidere, ita tamen ut, si possit adversarius convincere, rem ab adversario possideri, transferat ad se possessionem per judicem, licet suam esse non approbaverit.

f) *l. 25. D. 6. 1.* (Ulpianus.) Is, qui se obtulit rei defensionem sine causa, quum non possideret, nec dolo fecisset, quo minus possideret, si actor ignoret, non est absolvendus, ut Marcellus ait. Quae sententia vera est; sed hoc post litem contestatam. Ceterum ante iudicium acceptum non decipit actorem, qui se negat possidere, quum vere non possideret, nec videtur se liti obtulisse, qui discessit.

g) *l. 27. D. 6. 1.* (Paulus.) Sin autem, quum a Titio petere vellem, aliquis dixerit se possidere, et ideo liti se obtulerit, et hoc ipsum in re agenda testatione probavero, omnimodo condemnandus est.

h) *l. 10. 12. D. 6. 1.* (Paulus.) Si res mobilis petita sit, ubi restitui debeat, scilicet si praesens non sit? Et non malum est, si bonae fidei possessor sit is, cum quo agitur, aut ibi restitui, ubi res sit, aut ubi agitur; sed sumtibus petitoris, qui extra cibaria in iter vel navigationem faciendi sunt. — Si malae fidei sit possessor, qui in alio loco eam rem nactus sit, idem statui debet. Si vero ab eo loco, ubi lis contestata est, eam subtractam alio transtulerit, illic restituere debet, unde subtraxit, sumtibus suis.

i) *l. 68. D. 6. 1.* (Ulpianus.) Qui restituere jussus iudici non paret, contendens non posse se restituere, si quidem habeat rem, manu militari officio iudicis ab eo possessio transfertur, et fructuum duntaxat, omnisque causae nomine condemnatio fit. Si vero non potest restituere, si quidem dolo fecit, quo minus possit, is, quantum adversarius in litem sine ulla taxatione in infinitum iuraverit, damnandus est. Si vero nec potest restituere, nec dolo fecit, quo minus possit, non pluris, quam quanti res est, id est quanti adversarii interfuit, condemnandus est. Haec sententia generalis est et ad omnia, sive interdicta, sive actiones, et sive in rem, sive in personam sint, ex quibus arbitrato iudicis quid restituitur, locum habet.

k) *l. 13. D. 6. 1.* (Ulpianus.) Non solum rem restitui, verum et si deterior res sit facta, ejus rationem iudex habere debebit.

l) *l. 15. § 3. D. 6. 1.* (Ulpianus.) Si . . . animal demortuum sit sine dolo malo et culpa possessoris, pretium non esse praestandum, plerique ajunt. Sed est verius, si forte distracturus erat petitor, si accepisset, moram passo debere praestari; nam si ei restituisset, distraxisset et pretium esset lucratus.

m) *§ 2. Inst. de officio iudicis. 4. 17.* Si in rem actum sit, sive contra petitore iudicaverit, absolvere debet possessorem, sive contra

possessorem, jubere eum debet, ut rem ipsam restituat cum fructibus. Sed si possessor neget, in praesenti se restituere posse, et sine frustratione videbitur tempus restituendi causa petere, indulgendum est ei, ut tamen de litis aestimatione caveat cum fidejussore, si intra tempus, quod ei datum est, non restituisset. Et si hereditas petita sit, eadem circa fructus interveniunt, quae diximus intervenire in singularum rerum petitione. Illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit, in utraque actione eadem ratio paene habetur, si praedo fuerit. Si vero bona fide possessor fuerit, non habetur ratio consumptorum, neque non perceptorum. Post inchoatam autem petitionem etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa possessoris percepti non sunt, vel percepti consumpti sunt.

m) l. 35. D. 6. 1. (Paulus.) Fructus non modo percepti, sed et qui percipi honeste potuerunt, aestimandi sunt. Et ideo si dolo aut culpa possessoris res petita perierit, veriolem putat Pomponius Trebatii opinionem, putantis, eosque fructuum rationem habendam, quousque haberetur, si non periisset, id est ad rei judicandae tempus; quod et Juliano placet. Hac ratione, si nuda proprietatis dominus petierit, et inter moras ususfructus amissus sit, ex eo tempore, quo ad proprietatem ususfructus reversus est, ratio fructuum habebitur.

o) l. 62. D. 6. 1. (Papinianus.) Si navis a malae fidei possessore petatur, et fructus aestimandi sunt, ut in taberna et area, quae locari solent. Quod non est ei contrarium, quod de pecunia deposita, quam heres non attingit, usuras praestare non cogitur. Nam etsi maxime vectura, sicut usura, non natura provenit, sed jure percipitur, tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum navis possessor petitori praestare non debet, quum pecunia periculo dantis foeneretur. — Generaliter autem, quum de fructibus aestimandis quaeritur, constat animadverti debere, non an malae fidei possessor fruiturus (Vulg. fruitus) sit, sed an petitor frui potuerit, si ei possidere licuisset. Quam sententiam Julianus quoque probat.

p) l. 46. D. 6. 1. (Paulus.) Ejus rei, quae per in rem actionem petita tanti aestimata est, quanti in litem actor juraverit, dominium statim ad possessorem pertinet; transegisse enim cum eo et decidisse videbitur eo pretio, quod ipse constituit.

q) l. 7. D. 6. 1. (Paulus.) Si is, qui obtulit se fundi vindicationi, damnatus est, nihilo minus a possessore recte petitur, sicut Pedius ait.

r) l. 13. § 14. D. de hereditatis petitione. 5. 3. (Ulpianus.) Si quis dolo fecerit, quo minus possideat, hereditatis petitione tenebitur. Sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati, Marcellus tractat, ne (H. l. num) forte evanescat adversus eum, qui desiit, litis aestimatio; et magis evanescere ait, nisi petentis interest. Certe, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatum erit, evanescere; sed si is, qui dolo desiit, ante conveniatur, eum, qui possidet, non liberabit.

■) *l. 79. D. de verborum significatione. 50. 16.* (Paulus.) Impensae necessariae sunt, quae si factae non sint, res aut peritura aut deterior futura sit. — Utiles impensas esse, Fulcinius ait, quae meliorem dotem faciant, non (Hal. omis. non) deteriorem esse non sinant, ex quibus reditus mulieri acquiratur, sicuti arbusi pastinatione ultra, quam necesse fuerat. In his impensis et pistrinum et horreum insulae dotali adjectum plerumque dicemus. — Voluptariae sunt, quae speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent, ut sunt viridia et aquae salientes, incrustationes, loricationes, picturae.

†) *l. 37. D. 6. 1.* (Ulpianus.) Julianus scribit: si in aliena area aedificassem, cujus bonae fidei quidem emtor fui, verum eo tempore aedificavi, quo jam sciebam alienam, videamus, an nihil mihi exceptio prosit, nisi forte quis dicat, prodesse de damno sollicito. Puto autem huic exceptionem non prodesse; nec enim debuit, jam alienam certus, aedificium ponere. Sed hoc ei concedendum est, ut sine dispendio domini areae tollat aedificium, quod posuit.

■) *l. 5. C. 3. 32.* (Imp. Gordianus a. 239.) Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, et ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis, praeses provinciae cum pensionibus, quas percepit aut percipere poterat, et omni causa damni dati restitui jubebit. Ejus autem, quod impendit, rationem haberi non posse, merito rescriptum est, quum malae fidei possessores ejus, quod in rem alienam impendunt, non eorum negotium gerentes, quorum res est, nullam habeant repetitionem, nisi necessarios sumtus fecerint. Sin autem utiles, licentia eis permittitur sine laesione prioris status rei eos auferre.

▼) *l. 3. C. 3. 32.* (Imp. Alexander a. 226.) Mater tua vel maritus fundum tuum invita vel ignorante te vendere jure non potuit, sed rem tuam a possessore vindicare, etiam non oblato pretio, poteris.

■) *l. 1. C. de fructibus. 7. 51.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Hoc fructuum nomine continetur, quod justis sumptibus deductis superest.

■) *l. 48. D. 6. 1.* (Papinianus.) Sumtus in praedium, quod alienum esse apparuit, a bonae fidei possessore facti neque ab eo, qui praedium donavit, neque a domino peti possunt, verum exceptione doli opposita per officium judicis aequitatis ratione servantur, scilicet si fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant; etenim admissa compensatione, superfluum sumtum, meliore pradio facto, dominus restituere cogitur.

▼) *l. 1. pr. § 1—3. D. de exceptione rei venditae et traditae. 21. 3.* (Ulpianus.) Marcellus scribit: si alienum fundum vendideris, et tuum postea factum petas, hac te exceptione recte repellendum. Sed et si dominus fundi heres venditori existat, idem erit dicendum. — Si quis rem meam mandatu meo vendiderit, vindicanti mihi rem venditam nocebit haec exceptio, nisi probetur, me mandasse, ne traderetur, antequam pretium solvatur. — Celsus ait: si quis rem meam vendiderit

minoris, quam ei mandavi, non videtur alienata, et si petam eam, non obstat mihi haec exceptio. Quod verum est.

z) *l. 2. D. 21. 3.* (Pomponius.) Si a Titio fundum emeris, qui Sempronii erat, isque tibi traditus fuerit, pretio autem Titius Sempronii heres exstiterit, et eundem fundum Maevio vendiderit et tradiderit, Julianus ait, aequius esse priorem te tueri, quia, et si ipse Titius fundum a te peteret, exceptione summovertetur, et si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres.

aa) *l. 2. pr. D. si servitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur. 8. 5.* (Ulpianus.) De servitutibus in rem actiones competunt nobis ad exemplum earum, quae ad usumfructum pertinent, tam confessoria, quam negatoria; confessoria ei, qui servitutes sibi competere contendit, negatoria domino, qui negat.

bb) *l. 13. D. 8. 5.* (Proculus.) Fistulas, quibus aquam duco, in via publica habeo, et hae ruptae inundant parietem tuum. Puto, posse te mecum recte agere, jus mihi non esse, flumina ex meo in tuum parietem fluere.

cc) *l. 14. § 1. D. 8. 5.* (Pomponius.) Si paries communis opere abs te facto in aedes meas se inclinaverit, potero tecum agere, jus tibi non esse, parietem illum ita habere.

dd) *l. 5. pr. D. si ususfructus petatur vel ad alium pertinere negetur. 7. 6.* (Ulpianus.) Uti frui jus sibi esse solus potest intendere, qui habet usumfructum; dominus autem fundi non potest, quia qui habet proprietatem, utendi fruendi jus separatum non habet. Nec enim potest ei suus fundus servire; de suo enim, non de alieno jure quemque agere oportet. Quamquam enim actio negativa domino competit adversus fructuarium, magis tamen de suo jure agere videtur, quam alieno, qui invito se negat jus esse utendi fructuario, vel sibi jus esse prohibendi. Quodsi forte qui agit dominus proprietatis non sit, quamvis fructuarius jus utendi non habet, vincet tamen jure, quo possessores sunt potiores, licet nullum jus habeant.

ee) *l. 8. § 3. D. 8. 5.* (Ulpianus.) Si quaeratur, quis possessoris, quis petitoris partes sustineat, sciendum est, possessoris partes sustinere, si quidem tigna immissa sint, eum, qui servitatem sibi deberi ait, si vero non sunt immissa, eum, qui negat.

ff) *l. 5. § 6. D. 7. 6.* (Ulpianus.) Sicut fructuario in rem confessoria agenti fructus praestandi sunt, ita et proprietatis domino, si negatoria actione utatur. Sed in omnibus ita demum, si non sit possessor, qui agat; nam et possessori competunt. Quodsi possident, nihil fructuum nomine consequuntur. Quid ergo officium erit iudicis, quam hoc, ut securus consequatur fructuarius fruendi licentiam, proprietatis dominus ne inquietetur?

gg) *l. 4. § 2. D. 8. 5.* (Ulpianus.) ... in negatoria actione, ut Labeo ait, fructus computantur, quanti interest petitoris, non uti fundi sui itinere adversarium.

§ 77. Schutz des Erfindungsbesitzes.

a) l. 1—5; 7 pr. § 1—5. D. de Publiciana in rem actione. 6. 2. (Ulpianus. Paulus.) Ait Praetor: si quis id, quod traditur ex justa causa non a domino (Vulg. a non domino), et nondum usucaptum petet, iudicium dabo. Merito Praetor ait: nondum usucaptum; nam si usucaptum est, habet civilem actionem, nec desiderat honorariam. Sed cur traditionis duntaxat et usucapionis fecit mentionem? quum satis multae sint juris partes, quibus dominium quis nanciscatur, utputa legatum, vel mortis causa donationes factae; nam amissa possessione competit Publiciana, quia ad exemplum legatorum capiuntur. Sunt et aliae pleraeque. — Ait Praetor: ex justa causa petet. Qui igitur justam causam traditionis habet, utitur Publiciana. Et non solum bonae fidei emtori competit Publiciana, sed et aliis, utputa ei, cui dotis nomine tradita res est, necdum usucapta; est enim justissima causa, sive aestimata res in dotem data sit, sive non. Item si res ex causa iudicati sit tradita vel solvendi causa vel ex causa noxae deditiois, sive vera causa sit sive falsa. Sed et si res adjudicata sit, Publiciana actio competit. — Si lis fuerit aestimata, similis est venditioni; et ait Julianus, si obtulerit reus aestimationem litis, Publicianam competere. — Marcellus scribit: eum, qui a furioso, ignorans eum furere, emit, posse usucapere; ergo et Publicianam habebit. Sed et si quis ex lucrativis causis rem acceperit, habet Publicianam, quae etiam adversus donatorem competit; est enim justus possessor et petitor, qui liberalitatem (Hal. ex liberalitate) accepit. — Si a minore quis emerit, ignorans eum minorem esse, habet Publicianam. — Sed et si permutatio facta sit, eadem actio competit.

b) l. 16. D. 6. 2. (Papinianus.) Paulus notat: Exceptio iusti dominii Publicianae objicienda est.

c) l. 17. D. 6. 2. (Neratius.) Publiciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur, ejusque rei argumentum est primo aequitas, deinde exceptio: si ea res possessoris non sit, sed ut is, qui bona fide emit, possessionemque ejus ex ea causa nactus est, potius rem habeat.

d) l. 9. § 4. D. 6. 2. (Ulpianus.) Si duobus quis separatim vendiderit bona fide ementibus, videamus, quis magis Publiciana uti possit, utrum is, cui priori res tradita est, an is, qui tantum emit. Et Julianus scripsit: ut, siquidem ab eodem non domino emerint, potior sit, cui priori res tradita est; quodsi a diversis non dominis, melior causa sit possidentis, quam petentis. Quae sententia vera est.

e) l. 31. § 2. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1. (Neratius.) Uterque nostrum eandem rem emit a non domino; quum emtio venditioque sine dolo malo fieret, traditaque est, sive ab eodem emimus, sive ab alio atque alio, is ex nobis tuendus est, qui prior jus ejus apprehendit, hoc est cui primum tradita est. Si alter ex nobis a domino emisset, is omnimodo tuendus est.

§ 78. Schutz des Sachbesitzes.

a) § 4. 6. *Inst. de interdictis. 4. 15.* Retinendae possessionis causa comparata sunt interdicta Uti possidetis et Utrubi, quum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia sit, et ante quaeritur, uter ex litigatoribus possidere et uter petere debeat. Namque nisi ante exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui, quia et civilis et naturalis ratio facit, ut alius possideat, alius a possidente petat. Et quia longe commodius est, possidere potius, quam petere, ideo plerumque et fere semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Commodum autem possidendi in eo est, quod, etiamsi ejus res non sit, qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet suo loco possessio; propter quam causam, quum obscura sunt utriusque jura, contra petitorem judicari solet. Sed interdicto quidem Uti possidetis de fundi vel aedium possessione contenditur, Utrubi vero interdicto de rerum mobilium possessione. Quorum vis ac potestas plurimam inter se differentiam apud veteres habebat. Nam Uti possidetis interdicto is vincebat, qui interdicti tempore possidebat, si modo nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab adversario possessionem, etiamsi alium vi expulerat, aut clam abripuerat alienam possessionem, aut precario rogaverat aliquem, ut sibi possidere liceret. Utrubi vero interdicto is vincebat, qui majore parte ejus anni nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidebat. Hodie tamen aliter observatur. Nam utriusque interdicti potestas, quantum ad possessionem pertinet, exaequata est, ut ille vincat et in re soli, et in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, nec precario ab adversario litis contestatae tempore detinet. — Recuperandae possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi vel aedium vi dejectus fuerit. Nam ei proponitur interdictum Unde vi, per quod is, qui dejecit, cogitur ei restituere possessionem, licet is ab eo, qui vi dejecit, vi, vel clam, vel precario possidebat. Sed ex constitutionibus sacris, si quis rem per vim occupaverit, si quidem in bonis ejus est, dominio ejus privatur, si aliena, post ejus restitutionem etiam aestimationem rei dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim dejecerit, tenetur lege Julia de vi privata aut de vi publica; sed de vi privata, si sine armis vim fecerit; sin autem cum armis eum de possessione expulerit, de vi publica. Armorum autem appellatione non solum scuta et gladios et galeas significari intelligimus, sed et fustes et lapides.

b) l. 3. § 4. *D. uti possidetis. 43. 17.* (Ulpianus.) Videamus, si actor vicini tui ex fundo tuo vites in suas arbores transduxit, quid juris sit. Et ait Pomponius: posse te ei denuntiare, et vites praecidere, (idque et Labeo scribit) aut uti eum debere interdicto Uti possidetis de eo loco, quo radices continentur vitium. Nam si tibi vim fecerit, quo minus eas vites vel praecidas, vel transducas, vim tibi facere videtur, quo minus possideas; etenim qui colere fundum prohibetur, possidere prohibetur, inquit Pomponius.

c) l. 3. § 11. D. 43. 17. (Ulpianus.) In hoc interdicto condemnationis summa refertur ad rei ipsius aestimationem. Quanti res est sic accipimus, quanti uniuscuiusque interest, possessionem retinere. Servii autem sententia est, existimantis tanti possessionem aestimandam, quanti ipsa res est. Sed hoc nequaquam opinandum est; longe enim aliud est rei pretium, aliud possessionis.

d) § 7. Inst. 4. 15. Simplicia sunt (sc. interdicta), veluti in quibus alter actor, alter reus sit; qualia sunt omnia restitutoria aut exhibitoria. Nam actor est, qui desiderat aut exhiberi aut restitui, reus est is, a quo desideratur, ut restituat aut exhibeat. Duplicia sunt, veluti Uti possidetis interdictum et Utrubi. Ideo autem duplicia vocantur, quia par utriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam praecipue reus vel actor intelligitur, sed unusquisque tam rei, quam actoris partem sustinet.

e) l. 1. § 9. D. 43. 17. (Ulpianus.) Quod ait Praetor in interdicto: nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero possidetis, hoc eo pertinet, ut, si quis possidet vi aut clam aut precario, si quidem ab alio, prosit ei possessio, si vero ab adversario suo, non debeat eum propter hoc, quod ab eo possidet, vincere; has enim possessiones non debere proficere, palam est.

f) l. 1. pr. D. de vi et de vi armata. 43. 16. (Ulpianus.) Praetor ait: Unde tu illum vi dejecisti, aut familia tua dejecit, de eo, quaeque ille tunc ibi habuit, tantummodo intra annum, post annum de eo, quod ad eum, qui vi dejecit, pervenerit, iudicium dabo.

g) l. 1. § 13. D. 43. 16. (Ulpianus.) Quoties verus procurator dejecerit, cum utrolibet eorum, id est sive domino sive procuratore, agi posse Sabinus ait, et alterius nomine alterum eximi, sic tamen, si ab altero eorum litis aestimatio fuerit praestita; non enim excusatus est, qui jussu alicujus dejecit, non magis, quam si jussu alicujus occidit; quum autem falsus est procurator, cum ipso tantum procuratore interdicti debere. Sabini sententia vera est.

h) l. 15. D. 43. 16. (Paulus.) Si vi me dejeceris, vel vi aut clam feceris, quamvis sine dolo et culpa amiseris possessionem, tamen damnandus es, quanti mea intersit, quia in eo ipso culpa tua praecessit, quod omnino vi dejecisti, aut vi aut clam fecisti.

i) l. 1. § 31—38. D. 43. 16. (Ulpianus.) Qui vi dejectus est, quidquid damni senserit ob hoc, quod dejectus est, recuperare debet; pristina enim causa restitui debet, quam habiturus erat, si non fuisset dejectus. — Si fundus, a quo vi expulsus sum, mihi restitutus esset, ceterae vero res, quae vi ablatae sunt, non restituantur, hic dicendum est, interdictum nihilominus tenere, quia verum est, me vi esse dejectum. — Quod autem ait Praetor: quaeque ibi habuit, sic accipimus, ut omnes res contineantur, non solum quae propriae ipsius fuerunt, verum etiam si quae apud eum depositae, vel ei commodatae vel pignorateae, quarumque usum, vel usumfructum, vel custodiam habuit, vel si quae ei locatae sunt; quum enim dicat Praetor: habuit, omnia haec habendi verbo continentur. —

Rectissime autem Praetor addidit: tunc ibi habuit; tunc sic accipimus, quum deiceretur. Et ideo, et si quid postea desiit illic esse, dicendum erit, in interdictum venire. Sic fit, ut etiam si . . . pecora demortua sint post dejectionem, interdicto locus sit. — Huic consequens esse ait (Julianus), ut villae quoque et aedium incendio consumptarum pretium restituere cogatur; ubi enim quis, vi deiecit, per eum stetisse videtur, quo minus restitueret. — Idcirco constare ait, eum, qui vi deiecerit, quique vi sine dolo malo desierit possidere, interdicto teneri. — Ibi autem, ait Praetor, ut ne quis et quae illic non habuit complectatur. Sane quod ait Praetor ibi, quomodo accipimus? utrum in eo loco, unde quis vi dejectus est, an vero in omni possessione? Et melius dicitur, non ad angulum (Vulg. in s. unum) referendum, vel locum, in quo fuerit, verum etiam ad omnes partes possessionis, qua quis caruit, quum deiceretur.

k) *l. 9. C. unde vi. 8. 4.* (Imp. Zeno a. 477.) Si quando vis in iudicio fuerit patefacta, deinde super rebus abreptis vel invasis vel damno dato tempore impetus quaestio proponatur, si non potuerit, qui vim sustinuit, quae perdidit singula comprobare, taxatione a iudice facta pro personarum atque negotii qualitate, sacramento aestimationem rerum, quas perdidit, manifestet, nec liceat ei ultra taxationem a iudice factam jurare. Et quod huiusmodi iurejurando dato fuerit declaratum, iudicem condemnare oportet.

l) *c. 18. X. de restitutione spoliatorum. 2. 13.* (Innocentius III. a. 1216.) Saepe contingit, quod spoliatus per spoliatorem in alium retranslata, dum adversus possessorem non subvenit per restitutionis beneficium eidem spoliato, commodo possessionis amisso, propter difficultatem probationum, juris proprietatis amittit effectum. Unde . . . sancimus, ut si quis de cetero scienter rem talem receperit, quum spoliatori quasi succedat in vitium (eo quod non multum intersit quoad periculum animae, injuste detinere ac invadere alienum) contra possessorem huiusmodi spoliato per restitutionis beneficium succurratur.

m) *l. 8. § 4—6. 8. D. de precario. 43. 26.* (Ulpianus.) Ex hoc interdicto restitui debet in pristinam causam; quod si non fuerit factum, condemnatio in tantum fiet, quanti interfuit actoris, ei rem restitui ex eo tempore, ex quo interdictum editum est. Ergo et fructus ex die interdicti editi praestabuntur. — Si servitute usus non fuerit is, qui precario rogavit, ac per hoc amissa sit, videamus, an interdicto teneatur? Ego arbitror, non alias, quam si dolo fecerit. — Et generaliter erit dicendum, in restitutionem venire dolum et culpam latam duntaxat, cetera non venire. Plane post interdictum editum oportebit et dolum, et culpam et omnem causam venire; nam ubi moram quis fecit precario, omnem causam debet restituere. — Hoc interdicto heres ejus, qui precario rogavit, tenetur, quemadmodum ipse, ut, sive habeat, sive dolo fecerit, quo minus haberet, vel ad se perveniret, teneatur; ex dolo autem defuncti hactenus, quatenus ad eum pervenit.

Drittes Capitel.

Die Dienstbarkeiten.

Erster Abschnitt. Wesen der Dienstbarkeiten.

§ 79. Begriff.

§ 80. Grundprincipien.

a) *l. 15. § 1. D. de servitutibus. 8. 1.* (Pomponius.) Servitutum non ea natura est, ut aliquid faciat quis, veluti viridia tollat, aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc, ut in suo pingat, sed ut aliquid patiatur aut non faciat.

b) *l. 6. § 2. D. si servitus vindicetur. 8. 5.* (Ulpianus.) De servitute, quae oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit, ut et onera ferat, et aedificia reficiat ad eum modum, qui servitute imposita comprehensus est. Et Gallus putat, non posse ita servitute imponi, ut quis facere aliquid cogeretur, sed ne me facere prohiberet; nam in omnibus servitutibus refectionem ad eum pertinere, qui sibi servitutum asserat, non ad eum, cuius res serviat. Sed evaluit Servii sententia in proposita specie, ut possit quis defendere, jus sibi esse, cogere adversarium reficere parietem ad onera sua sustinenda. Labeo autem: hanc servitutum non hominem debere, sed rem, denique licere domino rem derelinquere, scribit.

c) *l. 26. D. de servitutibus praediorum urbanorum. 8. 2.* (Paulus.) In re communi nemo dominorum jure servitutis neque facere quidquam invito altero potest, neque prohibere, quo minus alter faciat; nulli enim res sua servit. Itaque propter immensas contentiones plerumque res ad divisionem pervenit; sed et per communi dividundo actionem consequitur socius, quo minus opus fiat, aut ut id opus, quod fecit, tollat, si modo toti societati prodest opus tolli.

d) *l. 1. D. de usu et usufructu per legatum datis. 33. 2.* (Paulus.) Nec usus, nec usufructus itineris, actus, viae, aquaeductus legari potest, quia servitus servitutis esse non potest; nec erit utile ex Senatusconsulto, quo cavetur, ut omnium, quae in bonis sint, usufructus legari possit, quia id neque ex bonis, neque extra bona sit. Sed incerti actio erit cum herede, ut legatario, quamdiu vixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem praestet, aut ea servitus constituatur sub hac cautione, ut, si decesserit legatarius . . . restituatur.

e) *l. 33. § 1. D. de servitutibus praediorum rusticorum. 8. 3.* (Africanus.) Per plurium praedia aquam ducis (Hal. duci) quoquo modo imposita servitute, nisi pactum vel stipulatio etiam de hoc subsecuta est, neque eorum cuius, neque alii vicino poteris haustum ex rivo

concedere. Pacto enim vel stipulatione intervenientibus et hoc concedi solet, quamvis nullum praedium ipsum sibi servire, neque servitutis fructus constitui potest.

f) l. 15. pr. D. 8. 1. (Pomponius.) Quoties nec hominum, nec praediorum servitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valent, veluti ne per fundum tuum eas, aut ibi consistas; et ideo si mihi concedas, jus tibi non esse fundo tuo uti frui, nihil agitur, aliter atque si concedas mihi, jus tibi non esse in fundo tuo aquam quaerere, minuendae aquae meae gratia.

g) l. 19. D. 8. 1. (Labeo.) Ei fundo, quem quis vendat, servitutum imponi, etsi non utilis sit, posse existimo; veluti si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea servitus possit. Quaedam enim habere possumus, quamvis ea nobis utilia non sunt.

§ 81. Haupteintheilung der Dienstbarkeiten.

a) l. 1. D. 8. 1. (Marcianus.) Servitutes aut personarum sunt, ut usus et ususfructus, aut rerum, ut servitutes rusticorum praediorum et urbanorum.

b) l. 4. D. 8. 3. (Papinianus.) Pecoris pascendi servitus, item ad aquam appellendi, si praedii fructus maxime in pecore consistat, praedii magis, quam personae videtur. Si tamen testator personam demonstravit, cui servitutum praestari voluit, emtori vel heredi ejus non eadem praestabitur servitus.

c) l. 6. D. de servitute legata. 33 3. (Papinianus.) Pater filiae domum legavit, eique per domus hereditarias jus transeundi praestari voluit. Si filia domum suam habitet, viro quoque jus transeundi praestabitur; alioquin filiae praestari non videbitur. Quodsi quis non usum transeundi personae datum, sed legatum servitutis esse plenum intelligat, tantundem juris ad heredem quoque transmittetur. Quod hic nequaquam admittendum est, ne, quod affectu filiae datum est, hoc et ad externos ejus heredes transire videatur.

Zweiter Abschnitt. Die einzelnen Dienstbarkeiten.

Erster Unterabschnitt. Persönliche Dienstbarkeiten.

§ 82. Ueberſicht.

§ 83. Uſusfructus.

a) pr. § 1. Inst. de usufructu. 2. 4. Ususfructus est jus alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. Est enim jus in corpore, quo sublato et id ipsum tolli necesse est. — Ususfructus a proprietate separationem recipit, idque pluribus modis accidit. Ut ecce si quis usumfructum alicui legaverit; nam heres nudam habet proprietatem, legatarius usumfructum; et contra si fundum legaverit deducto usufructu, legatarius nudam habet proprietatem, heres vero usumfructum.

b) l. 9. pr. § 1–5. D. de usufructu. 7. 1. (Ulpianus.) Si fundi ususfructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructus (Hal. fructuarii) est, sic tamen, ut boni viri arbitratu fruatur. Nam et Celsus scribit: cogi eum posse recte colere. — Et si apes in eo fundo sint, earum quoque ususfructus ad eum pertinet. — Sed et si lapidicinas habeat et lapidem caedere velit, vel cretifodinas habeat, vel arenas, omnibus his usurum, Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias. Quam sententiam puto veram. — Sed si haec metalla post usumfructum legatum sint inventa, quum totius agri relinquatur ususfructus, non partium, continentur legato. — Huic vicinus tractatus est, qui solet in eo, quod accessit, tractari. Et placuit, alluvionis quoque usumfructum ad fructuarium pertinere. Sed si insula juxta fundum in flumine nata sit, ejus usumfructum ad fructuarium non pertinere, Pegasus scribit, licet proprietati accedat; esse enim veluti proprium fundum, cujus ususfructus ad te non pertineat. Quae sententia non est sine ratione. Nam ubi latitat incrementum, et ususfructus augetur, ubi autem apparet separatum, fructuario non accedit. — Aucupiorum quoque et venationum redditum, Cassius ait, ad fructuarium pertinere. Ergo et piscationum.

c) l. 27. pr. D. 7. 1. (Ulpianus.) Si pendentes fructus iam maturos reliquisset testator, fructuarius eos feret, si die legati cedente adhuc pendentes deprehenderit.

d) l. 48. § 1. D. 7. 1. (Paulus.) Silvam caeduum, etiamsi intempestive caesa sit, in fructu esse constat, sicut olea immature lecta, item foenum immature caesum in fructu est.

e) l. 58. pr. D. 7. 1. (Scaevola.) Defuncta fructuaria mense Decembri, iam omnibus fructibus, qui in his agris nascerentur, mense Octobri per colonos sublatis, quaesitum est: utrum pensio heredi fructuariae solvi deberet, quamvis fructuaria ante Kalendas Martias, quibus pensiones inferri debeant, decesserit, an dividi debeat inter heredem fructuariae, et Rempubicam, cui proprietates legata est? Respondi: Rempubicam quidem cum colono nullam actionem habere, fructuariae vero heredem sua die secundum ea, quae proponerentur, integram pensionem percepturum.

f) l. 12. pr. D. de acquirenda vel amittenda possessione. 41. 2. (Ulpianus.) Naturaliter videtur possidere is, qui usumfructum habet.

g) l. 13. § 4–8. D. 7. 1. (Ulpianus.) Fructuarius causam proprietatis deteriore facere non debet, meliorem facere potest. Ita si fundi est ususfructus legatus, non debet neque arbores frugiferas excidere, neque villam diruere, nec quidquam facere in perniciem proprietatis. Et si forte voluptare fuit praedium, viridaria vel gestationes vel deambulationes arboribus infructuosas opacas atque amoenas habens, non debet dejicere, ut forte hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad redditum spectat. — Inde est quaesitum: an lapidicinas, vel cretifodinas, vel arenifodinas ipse instituere possit? Et ego puto, etiam ipsum instituere posse, si non agri partem necessariam huic rei occupaturus est.

Proinde venas quoque lapidicinarum et hujusmodi metallorum inquirere poterit; ergo et auri, et argenti, et sulphuris, et aeris, et ferri, et ceterorum fodinas, vel quas paterfamilias instituit, exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturae nocebit. Et si forte in hoc, quod instituit, plus reditus sit, quam in vineis, vel arbustis, vel olivetis, quae fuerunt, forsitan etiam haec deicere poterit, siquidem ei permittitur meliorare proprietatem. — Si tamen, quae instituit usufructuarius, aut coelum corrumpant agri, aut magnum apparatus sint desideratura, opificum forte, vel legulorum, quae non potest sustinere proprietarius, non videbitur viri boni arbitrato frui. Sed nec aedificium quidem positurum in fundo, nisi quod ad fructum percipiendum necessarium sit. — Sed si aedium ususfructus legatus sit, Nerva filius, et lumina immittere eum posse, ait. Sed et colores et picturas et marmora poterit et sigilla et si quid ad domus ornatum. Sed neque diaetas transformare, vel coniungere, aut separare ei permittetur, vel aditus posticave vertere, vel refugia aperire, vel atrium mutare, vel viridaria ad alium modum convertere; excolere enim quod invenit potest, qualitate aedium non immutata. Item Nerva: eum, cui aedium ususfructus legatus sit, altius tollere non posse, ait, quamvis lumina non obscurantur, quia tectum magis turbatur. Quod Labeo etiam in proprietatis domino scribit. Idem Nerva: nec obstruere eum posse. — Item si domus ususfructus legatus sit, meritoria illic facere fructuarius non debet, nec per coenacula dividere domum. Atqui locare potest; sed oportebit quasi domum locare, nec balineum ibi faciendum est. Quod autem dicitur, meritoria non facturum, ita accipe, quae vulgo diversoria vel fullonica appellantur. Ergo et si balineum sit in domo, usibus dominicis solitum vacare, in intima parte domus, vel inter diaetas amoenas, non recte, nec ex boni viri arbitrato facturum, si id locare coeperit, ut publice lavet.

h) *l. 19. § 1. D. 7. 1.* (Pomponius.) Si arbores vento dejectas dominus non tollat, per quod incommodior sit ususfructus vel iter, suis actionibus usufructuario cum eo experiendum.

i) *l. 12. § 2. D. 7. 1.* (Ulpianus.) Usufructuarius vel ipse frui ea re, vel alii fruendam concedere, vel locare, vel vendere potest; nam et qui locat, utitur, et qui vendit, utitur. Sed et si alii precario concedat, vel donet, puto eum uti, atque ideo retineri usumfructum. Non solum autem si ego locavero, retineo usumfructum, sed et si alius negotium meum gerens locaverit usumfructum, Julianus scripsit, retinere me usumfructum. Quid tamen, si non locavero, sed absente et ignorante me negotium meum gerens utatur quis et fruatur? Nihilominus retineo usumfructum. Quod et Pomponius probat per hoc, quod negotiorum gestor actionem acquisivi.

k) *l. 29. pr. § 1. D. quibus modis ususfructus vel usus amittitur. 7. 4.* (Ulpianus.) Pomponius quaerit: si fundum a me proprietarius conduxerit, eumque fundum vendiderit Seio non deducto usufructu, an usumfructum per emptorem retineam? Et ait: licet proprietarius mihi pensionem solverit, tamen usumfructum amitti, quia non meo nomine,

sed suo fructus est emtor. Teneri plane mihi ex locato proprietarium, quanti mea interfuit, id factum non esse. Quanquam si a me conductum usumfructum quis alii locaverit, retinetur ususfructus, sed si proprietarius eum locasset suo nomine, dicendum amitti; non enim meo nomine fruitur colonus. — Sed si emtum a me usumfructum proprietarius vendidisset, an amitterem usumfructum, quaerendum est. Et puto amitti, quoniam et hic non ut a me emto fruitur fundi emtor.

l) § 3. *Inst. 2. 4.* Finitur ususfructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedatur (nam cedendo extraneo nihil agit).

m) *l. 66. D. de jure dotium. 23. 3.* (Pomponius.) Si ususfructus fundi, cujus proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi a domino proprietatis detur, difficultas erit post divortium circa reddendum jus mulieri, quoniam dicimus, usumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis, et si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reversurum usumfructum. Quidam ergo remedii loco recte putaverunt introducendum, ut vel locet hunc usumfructum mulieri maritus vel vendat nummo uno, ut ipsum quidem jus remaneat penes maritum, perceptio vero fructuum ad mulierem pertineat.

n) *l. 2. C. de usufructu 3. 33.* (Imp. Severus et Antoninus a. 205.) Verbis testamenti, quae precibus inseruisti, usumfructum legatum tibi animadvertimus. Quae res non impedit proprietatis dominum obligare creditori proprietatem, manente scilicet integro usufructu tui juris.

o) *l. 15 §. 7. D. 7. 1.* (Ulpianus.) Nec servitutem imponere fundo potest proprietarius, nec amittere servitutem. Acquirere plane servitutem eum posse, etiam invito fructuario, Julianus scripsit. Quibus sonsequenter fructuarius quidem acquirere fundo servitutem non potest, retinere autem potest; et si forte fuerint non utente fructuario amissae, hoc quoque nomine tenebitur.

p) *l. 12. § 1. D. 7. 1.* (Ulpianus.) Navis usufructu legato, navigatum mittendam puto, licet naufragii periculum immineat; navis etenim ad hoc paratur, ut navigetur.

q) *l. 15. § 4. D. 7. 1.* (Ulpianus.) Si vestimentorum usufructus legatus sit, non, sicut quantitatis usufructus legetur, dicendum est, ita uti eum debere, ne abutatur, nec tamen locaturum, quia vir bonus ita non uteretur.

r) *l. 7. § 2. D. 7. 1.* (Ulpianus.) Quoniam omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum aedes per arbitrum cogi Celsus scribit, hactenus tamen, ut sarta tecta habeat; si qua tamen vetustate corruissent, neutrum cogi reficere, sed si heres refecerit, passurum fructuarium uti. Unde Celsus de modo sarta tecta habendi quaerit, si, quae vetustate corruerunt, reficere non cogatur. Modica igitur refectio ad eum pertinet, quoniam et alia onera agnoscit, usufructu legato, utputa stipendium, vel tributum, vel solarium, vel alimenta ab ea re relicta.

s) § 38. *Inst. de rerum divisione. 2. 1.* Si gregis usumfructum

quis habeat, in locum demortuorum capitum ex foetu fructuarius submittere debet et in vinearum demortuarum vel arborum locum alias debet substituere; recte enim colere et quasi bonus paterfamilias uti debet.

†) *l. 59. pr. D. 7. 1.* (Paulus.) Arbores vi tempestatis, non culpa fructuarii eversas, ab eo substitui, non placet.

u) *l. 1. pr. § 3. 6. D. usufructuarius quemadmodum caveat. 7. 9.* (Ulpianus.) Si cuius rei usufructus legatus sit, aequissimum Praetori visum est, de utroque legatarium cavere, et usurum se boni viri arbitrato, et, quum usufructus ad eum pertinere desinet, restitutum, quod inde exstabit. — Cavere autem debet, viri boni arbitrato perceptum iri usufructum, hoc est non deteriorem se causam usufructus facturum, ceteraque facturum, quae in re sua faceret. — Habet autem stipulatio ista duas causas: unam, si aliter quis utatur, quam vir bonus arbitrabitur, aliam de usufructu restituendo. Quarum prior statim committitur, quam aliter fuerit usus, et saepius committetur, sequens committetur finito usufructu.

v) *l. 1. D. de usufructu earum rerum, quae usu consumuntur vel minuuntur. 7. 5.* (Ulpianus.) Senatus censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret, usufructus legari possit. Quo Senatusconsulto inductum videtur, ut et earum rerum, quae usu tolluntur vel minuuntur, possit usufructus legari.

w) *l. 2. § 1. D. 7. 5.* (Gajus.) Quo Senatusconsulto non id effectum est, ut pecuniae usufructus proprie (Hal. proprius) esset; nec enim naturalis ratio auctoritate Senatus commutari potuit, sed remedio introducto coepit quasi usufructus haberi.

x) *l. 7. D. 7. 5.* (Gajus.) Si vini, olei, frumenti usufructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet, et ab eo cautio desideranda est, ut, quandoque is mortuus . . . sit, ejusdem qualitatis res restituatur, aut aestimatis rebus certae pecuniae nomine cavendum est; quod et commodius est. Idem scilicet de ceteris quoque rebus, quae usu (Hal. abusu) continentur, intelligemus.

y) *l. 3. D. 7. 5.* (Ulpianus.) Post quod (Senatusconsultum) omnium rerum usufructus legari poterit. An et nominum? Nerva negavit; sed est verius, quod Cassius et Proculus existimant, posse legari. Idem tamen Nerva: ipsi quoque debitori posse usufructum legari, scribit, et remittendas ei usuras.

z) *l. 1. C. 3. 33.* (Imp. Severus et Antoninus a. 199.) Si usufructus omnium bonorum testamento uxoris marito relictus est, quamvis cautionem a te prohibuerit exigi, tamen non aliter a debitoribus solutam pecuniam accipere poteris, quam oblata secundum formam Senatusconsulti cautione.

§ 84. Usus.

a) *l. 2. 4. 6. 8. pr. D. de usu et habitatione. 7. 8.* (Ulpianus.) Cui usus relictus est, uti potest, frui non potest. — Domus usus relictus

est aut marito aut mulieri; si marito, potest illic habitare non solus, verum cum familia quoque sua. Et Celsus scripsit . . . posse hospitem quoque recipere. Sed an etiam inquilinum recipere possit? . . . Et ait Labeo: eum, qui ipse habitat, inquilinum posse recipere; item, et hospitem. Ceterum sine eo ne hos quidem habitare posse. Secundum haec et si pensionem habitationis percipiat, dum ipse quoque inhabitat, non erit ei invidendum. Quid enim, si tam spatiosae domus usus sit relictus homini mediocri, ut portiuncula contentus sit? — Mulieri autem si usus relictus sit, posse eam et cum marito habitare, Quintus Mucius primus admisit, ne ei matrimonio carendum foret, quum uti vult domo. Nam per contrarium, quin uxor cum marito possit habitare, nec fuit dubitatum. Quid ergo, si viduae legatus sit, an nuptiis contractis post constitutum usum, mulier habitare cum marito possit? Et est verum, ut et Pomponius et Papinianus probat, posse eam cum viro et postea nubentem habitare. Hoc amplius Pomponius ait: et cum socero habituram. — Sed neque locabunt seorum, neque concedent habitationem sine se, nec vendent usum.

b) l. 10. § 4. 12. §. 1. D. 7. 8. (Ulpianus.) Si usus fundi sit relictus, minus utique esse, quam fructum, longeque distare, nemo dubitat. Praeter habitationem, quam habet, cui usus datus est, deambulandi quoque et gestandi jus habebit. Sabinus et Cassius: et lignis ad usum quotidianum, et horto et pomis et oleribus et floribus et aqua usum, non usque ad compendium, sed ad usum, scilicet non usque ad abusum. Idem Nerva, et adjicit: stramentis etiam usurum; sed neque foliis, neque oleo, neque frumento, neque frugibus usurum. Sed Sabinus et Cassius et Labeo et Proculus hoc amplius: etiam ex his, quae in fundo nascuntur, quod ad victum sibi suisque sufficiat, sumturum, et ex his, quae Nerva negavit. Juventius, etiam cum convivis et hospitibus posse uti. Quae sententia mihi vera videtur; aliquo enim largius cum usuario agendum est pro dignitate ejus, cui relictus est usus. Sed utetur his, ut puto, duntaxat in villa. Pomis autem et oleribus et floribus et lignis videndum, utrum eodem loco utatur duntaxat, an etiam in oppidum ei deferri possint? Sed melius est accipere, et in oppidum deferenda; neque enim grave onus est horum, si abundant in fundo.

c) l. 12. § 2. D. 7. 8. (Ulpianus.) Si pecoris ei usus relictus est, puta gregis ovilis, ad stercorandum usurum duntaxat, Labeo ait, sed neque lana, neque agnis, neque lacte usurum: haec enim magis in fructu esse. Hoc amplius etiam modico lacte usurum puto; neque enim tam stricte interpretandae sunt voluntates defunctorum.

d) l. 18. D. 7. 8. (Paulus.) Si domus usus legatus sit sine fructu, communis refectio est rei in sartis tectis tam heredis, quam usuarii. Videamus tamen, ne, si fructum heres accipiat, ipse reficere debeat; si vero talis sit res, cujus usus legatus est, ut heres fructum percipere non possit, legatarius reficere cogendus sit. Quae distinctio rationem habet.

e) l. 23. D. 7. 8. (Paulus.) Neratius: usariae rei speciem is,

cujus proprietas est, nullo modo commutare potest. Paulus: deteriorem enim causam usuarii facere non potest; facit autem deteriorem etiam in meliorem statum commutata.

§ 85. Habitatio.

§ 5. *Inst. de usu et habitatione. 2. 5.* Si cui habitatio legata sive aliquo modo constituta sit, neque usus videtur, neque ususfructus, sed quasi proprium aliquod jus. Quam habitationem habentibus propter rerum utilitatem, secundum Marcelli sententiam nostra decisione promulgata (l. 13. C. 3. 33.), permisimus non solum in ea degere, sed etiam aliis locare.

Zweiter Unterabschnitt. Grunddienbarkeiten.

§ 86. Allgemeine Grundfäße.

a) l. 8. pr. *D. de servitutibus. 8. 1.* (Paulus.) Ut pomum decerpere liceat et ut spatari et ut coenare in alieno possimus, servitus imponi non potest.

b) l. 3. pr. *D. de aqua. 43. 20.* (Pomponius.) Hoc jure utimur, ut etiam non ad irrigandum, sed pecoris causa vel amoenitatis aqua duci possit.

c) l. 1. pr. *D. de servitutibus praediorum urbanorum. 8. 2.* (Paulus.) Si intercedat solum publicum vel via publica, neque itineris actusve, neque altius tollendi servitutes impedit, sed immittendi, protegendi, projiciendi, item fluminum et stillicidiorum servitutum impedit, quia coelum, quod supra id solum intercedit, liberum esse debet.

d) l. 38. 39. *D. 8. 2.* (Paulus.) Si aedes meae a tuis aedibus tantum distent, ut prospici non possint aut medius mons earum conspectum auferat, servitus imponi non potest. Nemo enim propriis aedificiis servitutum imponere potest, nisi et is, qui cedit, et is, cui ceditur, in conspectu habeant ea aedificia, ita ut officere alterum alteri possit.

e) l. 5. § 1. *D. de servitutibus praediorum rusticorum. 8. 3.* (Ulpianus.) Neratius ait: nec haustum pecoris, nec appulsum, nec cretae eximendae, calcisque coquendae jus posse in alieno esse, nisi fundum vicinum habeat.

f) l. 38. *D. 8. 3.* (Paulus.) Flumine interveniente via constitui potest, si aut vado transiri potest aut pontem habeat. Diversum, si pontonibus trajiciatur. Haec ita, si per unius praedia flumen currat; alioquin si tua praedia mihi vicina sint, deinde flumen, deinde Titii praedia, deinde via publica, in quam iter mihi acquiri volo, dispiciamus, ne nihil vetet, a te mihi viam dari usque ad flumen, deinde a Titio usque ad viam publicam? Sed videamus, num et si tu eorum praediorum dominus sis, quae trans flumen intra viam publicam sint, idem juris sit, quia via consummari solet vel civitate tenus, vel usque ad viam publicam, vel usque ad flumen, in quo pontonibus trajiciatur, vel usque ad proprium aliud ejusdem domini

praedium? Quod si est, non videtur interrumpi servitus, quamvis inter ejusdem domini praedia flumen publicum intercedat.

g) *l. 5. 6. pr. D. si servitus vindicetur. 8. 5.* (Paulus. Ulpianus.) Si inter meas et Titii aedes tuae aedes intercedant, possum Titii aedibus servitutum imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis non imponatur, quia donec tu non extollis, est utilitas servitutis. Et si forte qui medius est, quia servitutum non debebat, altius extulerit aedificia sua, ut iam ego non videar luminibus tuis obstaturus, si aedificavero, frustra intendes, jus mihi non esse, ita aedificatum habere invito te. Sed si intra tempus statutum rursus deposuerit aedificium suum vicinus, renascetur tibi vindicatio.

h) *l. 5. § 1. D. S. 3* (Ulpianus.) Neratius . . . dicit: ut maxime calcis coquendae et cretae eximendae servitus constitui possit, non ultra posse, quam quatenus ad eum ipsum fundum opus sit.

i) *l. 24. D. 8. 3.* (Pomponius.) Ex meo aquaeductu, Labeo scribit, cuilibet posse me vicino commodare; Proculus contra, ut ne in meam partem fundi aliam, quam ad quam servitus acquisita sit, uti ea possim. Proculi sententia verior est.

k) *l. 28. D. 8. 2.* (Paulus.) Foramen in imo pariete conclavis vel triclinii, quod esset proluendi pavimenti causa, id neque flumen esse, neque tempore acquiri placuit. Hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex coelo aquae veniat; neque enim perpetuam causam habet, quod manu fit. At quod ex coelo cadit, etsi non assidue fit, ex naturali tamen causa fit et ideo perpetuo fieri existimatur. Omnes autem servitutes praediorum perpetuas causas habere debent et ideo neque ex lacu, neque ex stagno concedi aquaeductus potest. Stillicidii quoque immittendi naturalis et perpetua causa esse debet.

l) *l. 23. §1. D. 8. 3.* (Paulus.) Si lacus perpetuus in fundo tuo est, navigandi quoque servitus, ut perveniatur ad fundum vicinum, imponi potest.

m) *l. 15. D. communia praediorum 8. 4.* (Paulus.) Qui per certum locum iter aut actum alicui cessisset, eum pluribus per eundem locum vel iter vel actum cedere posse, verum est. Quemadmodum si quis vicino suas aedes servas fecisset, nihilominus aliis, quot vellet, eadem aedes servas facere potest.

n) *l. 9. D. 8. 1.* (Celsus.) Si cui simpliciter via per fundum cuiuspiam cedatur vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet ejus partem, ire agere licebit, civiliter modo. Nam quaedam in sermone tacite excipiuntur; non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agere sinendus est, quum id aequae commode per alteram partem facere possit, et minore servientis fundi detrimento. Verum constitit, ut, qua primum viam direxisset, ea demum ire agere deberet, nec amplius mutandae ejus potestatem haberet.

o) *l. 17. D. 8. 1.* (Pomponius.) Viae, itineris, actus, aquaeductus pars in obligationem deduci non potest, quia usus eorum indivisus est. Et ideo si stipulator decesserit pluribus heredibus relictis, singuli

solidam (Vulg. in solidum) viam petunt, et si promissor decesserit pluribus heredibus relictis, a singulis heredibus solida petitio est.

p) *l. 23. § 3. D. 8. 3.* (Paulus.) Quaecunque servitus fundo debetur, omnibus ejus partibus debetur; et ideo, quamvis particulatim venierit, omnes partes servitus sequitur, et ita, ut singuli recte agant jus sibi esse fundi. Si tamen fundus, cui servitus debetur, certis regionibus inter plures dominos divisus est, quamvis omnibus partibus servitus debeatur, tamen opus est, ut hi, qui non proximas partes servienti fundo habebunt, transitum per reliquas partes fundi divisi jure habeant, aut si proximi patiantur, transeant.

q) *l. 6. § 3. D. 8. 4.* (Ulpianus.) Si alterae unius propriae sint aedes, alterae communes, neutris servitutem vel acquirere vel imponere me posse, Pomponius scripsit.

r) *l. 8. § 1. D. 8. 1* (Paulus.) Si praedium tuum mihi serviat, sive ego partis praedii tui dominus esse coepero, sive tu mei, per partes servitus retinetur, licet ab initio per partes acquiri non poterit.

s) *l. 30. § 1. D. 8. 2.* (Paulus.) Si partem praedii nactus sim, quod mihi aut cui ego serviam, non confundi servitutem placet, quia pro parte servitus retinetur. Itaque si praedia mea praediis tuis serviant, et tuorum partem mihi, et ego meorum partem tibi tradidero, manebit servitus. Item ususfructus in alterutris praediis acquisitus non interrumpit servitutem.

§ 87. Arten der Grunddienstbarkeiten.

a) *§ 1. Inst. de servitutibus 2. 3.* Praediorum urbanorum servitutes sunt, quae aedificiis inhaerent, ideo urbanorum praediorum dictae, quoniam aedificia omnia urbana praedia appellamus, etsi in villa aedificata sint. Item urbanorum praediorum servitutes sunt hae: ut vicinus onera vicini sustineat, ut in parietem ejus liceat vicino tignum immittere, ut stillicidium vel flumen recipiat quis in aedes suas, vel in aream, vel in cloacam, vel non recipiat, et ne altius tollat quis aedes suas, ne luminibus vicini officiat.

b) *l. 3. D. 8. 1.* (Paulus.) Servitutes praediorum aliae in solo, aliae in superficie consistunt.

c) *l. 20. § 1. D. 8. 2.* (Paulus.) Si domo mea aliorum area tua esset, tuque mihi per aream tuam in domum meam ire agere concessisses, nec ex plano aditus ad domum meam per aream tuam esset, vel gradus vel clivos propius januam meam jure facere possum, dum ne quid ultra, quam quod necesse esset, itineris causa demoliar.

d) *l. 17. pr. D. 8. 2.* (Ulpianus.) Si arborem ponat, ut lumini officiat, dicendum erit, contra impositam servitutem eum facere; nam et arbor efficit, quo minus coelum videri possit. Si tamen id, quod ponitur, lumen quidem nihil impediat, solem autem auferat, siquidem eo loci, quo gratum erat eum non esse, potest dici, nihil contra servitutem facere;

sin vero heliocamino vel solarario, dicendum erit, quia umbram facit in loco, cui sol fuit necessarius, contra servitutem impositam fieri.

e) *l. 20. § 6. D. 8. 2.* (Paulus.) Qui in area, in qua stillicidium cadit, aedificat, usque ad eum locum perducere aedificium potest, unde stillicidium cadit. Sed et si in aedificio cadit stillicidium, supra aedificare ei conceditur, dum tamen stillicidium recte recipiatur.

§ 88. Gebäudedienstbarkeiten.

a) *l. 2. D. 8. 2.* (Gajus.) Urbanorum praediorum jura talia sunt: altius tollendi et officendi luminibus vicini, aut non extollendi; item stillicidium avertendi in tectum vel aream vicini, aut non avertendi; item immittendi tigna in parietem vicini; et denique projiciendi, protegendive, caeteraque istis similia.

b) *l. 8. § 1. D. si servitus vindicetur. 8. 5.* (Ulpianus.) Competit mihi actio adversus eum, qui cessit mihi talem servitutem, ut in parietem ejus tigna immittere mihi liceat, supraque ea tigna verbi gratia porticum ambulatoriam facere, superque eum parietem columnas structiles imponere, quae tectum porticus ambulatoriae sustineant.

c) *l. 33. D. 8. 2.* (Paulus.) Eum debere columnam restituere, quae onus vicinarum aedium ferebat, cujus essent aedes, quae servirent, non eum, qui imponere vellet. Nam quum in lege aedium ita scriptum esset: paries oneriferundo uti nunc est, ita sit, satis aperte significari, in perpetuum parietem esse debere. Non enim hoc his verbis in perpetuum dici, ut idem paries aeternus esset, quod ne fieri quidem posset, sed uti ejusdem modi paries in perpetuum esset, qui onus sustineret.

d) *l. 17. § 3. D. de servitutibus praediorum urbanorum. 8. 2.* (Ulpianus.) Haec lex traditionis: stillicidia uti nunc sunt, ut ita sint, hoc significat, impositam vicinis necessitatem stillicidiorum excipiendorum, non illud, ut etiam emtor stillicidia suscipiat aedificiorum vicinorum. Hoc igitur pollicetur venditor, sibi quidem stillicidiorum servitutem deberi, se autem nulli debere.

e) *l. 4. D. 8. 2.* (Paulus.) Luminum in servitute constituta id acquisitum videtur, ut vicinus lumina nostra excipiat. Quum autem servitus imponitur, ne luminibus officiat, hoc maxime adepti videmur, ne jus sit vicino, invitis nobis altius aedificare atque ita minuere lumina nostrorum aedificiorum.

f) *l. 15. D. 8. 2.* (Ulpianus.) Inter servitutes, ne luminibus officiat, et ne prospectus offendatur, aliud et aliud observatur, quod in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiat ad gratiorem prospectum et liberum, in luminibus autem, ne lumina cujusquam obscuriora fiant. Quodcunque igitur faciat ad luminis impedimentum, prohiberi potest, si servitus debeat, opusque ei novum nuntiari potest, si modo sic faciat, ut lumini noceat.

§ 89. Felddienſtbarkeiten.

a) l. 1. pr. § 1. D. de ſervitutibus praediorum rusticorum. 8. 3. (Ulpianus.) Servitutes rusticorum praediorum sunt hae: iter, actus, via, aquaeductus. Iter est jus eundi ambulandi homini (Vulg. hominis), non etiam jumentum agendi. Actus est jus agendi vel jumentum vel vehiculum. Itaque qui iter habet, actum non habet, qui actum habet, et iter habet etiam sine jumento (Vulg. iter habet, eoque uti potest et sine jumento). Via est jus eundi et agendi et ambulandi; nam et iter et actum in se via continet. Aquaeductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. — In rusticis computanda etiam sunt: aquaehaustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, calcis coquendae, arenae fodiendae.

b) l. 7. pr. D. 8. 3. (Paulus.) Qui sella aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur. Jumentum vero ducere non potest, qui iter tantum habet. Qui actum habet, et plaustrum ducere, et jumenta agere potest: sed trahendi lapidem aut tignum neutri eorum jus est. Quidam: nec hastam rectam ei ferre licere, quia neque eundi neque agendi gratia id faceret, et possent fructus eo modo laedi. Qui viam habent, eundi agendique jus habent, plerique: et trahendi quoque, et rectam hastam ferendi, si modo fructus non laedat.

c) l. 13. § 2. D. 8. 3. (Javolenus.) Latitudo actus itinerisque ea est, quae demonstrata est. Quodsi nihil dictum est, hoc ab arbitro statuendum est. In via aliud juris est, nam si dicta latitudo non est, legitima debetur.

d) l. 8. D. 8. 3. (Gajus.) Viae latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractum, id est ubi flexum est, sedecim.

e) l. 17. § 1. D. de aqua et aquae pluviae arcendae. 39. 3. (Paulus.) Recte placuit, non alias per lapidem aquam duci posse, nisi hoc in servitute constituenda comprehensum sit; non enim consuetudinis est, ut, qui aquam habeat, per lapidem stratum ducat. Illa autem, quae fere in consuetudine esse solent, ut per fistulas aqua ducatur, etiamsi nihil sit comprehensum in servitute constituenda, fieri possunt, ita tamen, ut nullum damnum domino fundi ex his detur.

f) l. 3. § 3. D. 8. 3. (Ulpianus.) Qui habet haustum, iter quoque habere videtur ad hauriendum, et, ut ait Neratius, sive ei jus hauriendi et adeundi concessum sit, utrumque habebit, sive tantum hauriendi, inesse et aditum, sive tantum adeundi ad fontem, inesse et haustum.

Dritter Abschnitt. Besitz der Dienstbarkeiten.

§ 90. Wesen des Rechtsbesitzes.

§ 91. Erwerb des Rechtsbesitzes.

a) l. 6. § 2. D. de precario. 43. 26. (Ulpianus.) Is, qui rogavit, ut precario in fundo moretur, non possidet, sed possessio apud eum,

qui concessit, remanet; nam et fructuarius et colonus et inquilinus sunt in praedio et tamen non possident.

b) *l. 3. § 17. D. de vi. 43. 16.* (Ulpianus.) Qui ususfructus nomine qualiterqualiter fuerit quasi in possessione, utetur hoc interdicto. Sed si quis posteaquam prohibitus est, . . . sit mortuus, recte dicitur, heredibus . . . competere hoc interdictum, non ut in futurum constituatur ususfructus, sed ut praeterita causa et damnum praeteritum sarciatur.

c) *l. 4. D. uti possidetis. 43. 17.* (Ulpianus.) In summa puto dicendum, et inter fructuarios hoc interdictum reddendum, etsi alter usumfructum, alter possessionem sibi defendat. Idem erit probandum, et si ususfructus quis sibi defendat possessionem. Proinde et si alter usum, alter fructum sibi tueatur, et his interdictum erit dandum.

d) *l. 20. pr. D. de servitutibus praediorum urbanorum 8. 2.* (Paulus.) Servitutes, quae in superficie consistunt, possessione retinentur. Nam si forte ex aedibus meis in aedes tuas tignum immissum habuero, hoc ut immissum habeam, per causam tigni possideo habendi consuetudinem (Vulg. consuetudine). Idem eveniet, et si moenianum in tuum immissum habuero, aut stillicidium in tuum projecero, quia in tuo aliquid utor et sic quasi facto quodam possideo.

e) *l. 7. D. de itinere actusque privato. 43. 19.* (Celsus.) Si per fundum tuum nec vi, nec clam, nec precario commeavit aliquis, non tamen tanquam id suo jure faceret, sed si prohiberetur, non facturus, inutile est ei interdictum de itinere actusque; nam ut hoc interdictum competat, jus fundi possedissee oportet.

f) *l. 20. D. de servitutibus. 8. 1.* (Javolenus.) Quoties via aut aliquod jus fundi emeretur, cavendum putat esse Labeo, per te non fieri, quo minus eo jure uti possim, quia nulla ejusmodi juris vacua traditio esset. Ego puto, usum ejus juris pro traditione possessionis accipiendum esse. Ideoque et interdicta veluti possessoria constituta sunt.

g) *l. 45. D. de damno infecto. 39. 2.* (Scaevola.) Aedificatum habes; ago tibi jus non esse habere; non defendis. Ad me possessio transferenda est, non quidem ut protinus destruat opus, — iniquum enim est, demolitionem protinus fieri —, sed ut id fiat, nisi intra certum tempus egeris, jus tibi esse aedificatum habere.

h) *l. 1. § 2. 6. D. 43. 19.* (Ulpianus.) Hoc interdicto Praetor non inquit, utrum habuit jure servitutem impositam an non, sed hoc tantum, an itinere actusque hoc anno usus sit non vi, non clam, non precario, et tuetur eum, licet eo tempore, quo interdictum redditur, usus non sit. Sive igitur habuit jus viae, sive non habuit, in ea conditione est, ut ad tuitionem Praetoris pertineat, si modo (Vulg. ins. hoc) anno vel modico tempore usus sit, id est non minus, quam triginta diebus. Neque ad praesens tempus refertur usus, quia plerumque itineribus vel via non semper utimur, nisi quum usus exegerit; itaque anni temporis spatium conclusit usum. — Vivianus recte ait: eum, qui propter incommoditatem rivi aut propterea, quia via publica interrupta erat, per proximi vicini agrum iter fecerit, quamvis id frequenter fecit, non videri

omnino usum; itaque inutile esse interdictum, non quasi precario usum, sed quasi nec usum.

1) *l. 25. D. quemadmodum servitutes amittuntur. 8. 6.* (Paulus.) Servitute usus non videtur, nisi is, qui suo jure uti se credidit. Ideoque si quis pro via publica vel pro alterius servitute usus sit, nec interdictum nec actio utilis competit.

§ 92. Verlust des Rechtsbesitzes.

l. 6. D. de servitutibus praediorum urbanorum. 8. 2. (Gajus.) Haec jura, similiter ut rusticorum quoque praediorum, certo tempore non utendo pereunt, nisi quod haec dissimilitudo est, quod omnimodo pereunt non utendo, sed ita, si vicinus simul libertatem usucipiat. Veluti si aedes tuae aedibus meis serviant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum aedium officiantur, et ego per statutum tempus fenestras meas praefixas habuero vel obstruxero, ita demum jus meum amitto, si tu per hoc tempus aedes tuas altius sublatas habueris; alioquin, si nihil novi feceris, retineo servitutum. Item si tigni immissi aedes tuae servitutum debeant, et ego exemero tignum, ita demum amitto jus meum, si tu foramen, unde exemtum est tignum, obturaveris et per constitutum tempus ita habueris; alioquin, si nihil novi feceris, integrum jus suum (Vulg. meum) permanet.

Vierter Abschnitt. Entstehung und Aufhebung der Dienstbarkeiten.

§ 93. Entstehung.

a) *§ 4. Inst. de servitutibus. 2. 3.* Si quis velit vicino aliquod jus constituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere debet. Potest etiam in testamento quis heredem suum damnare, ne altius tollat aedes suas, ne luminibus aedium vicini officiat, vel ut patiat eum tignum in parietem immittere, vel stillicidium habere, vel ut patiat eum per fundum ire, agere, aquamve ex eo ducere.

b) *l. 3. § 14. D. de vi. 43. 16.* (Ulpianus.) Uti frui prohibuisse is videtur, qui vi dejecit utentem et fruentem, aut non admisit, quum ex fundo exisset non ususfructus deserendi causa. Ceterum si quis ab initio volentem incipere uti frui prohibuit, hoc interdictum locum non habet. Quid ergo est? Debet fructuarius ususfructum vindicare.

c) *l. 136. § 1. D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Paulus.) Si, qui viam ad fundum suum dari stipulatus fuerit, postea fundum partemve ejus ante constitutam servitutum alienaverit, evanescit stipulatio.

d) *l. 3. pr. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7.* (Paulus.) Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutum nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel praestandum.

e) *l. 11. § 1. D. de Publiciana in rem actione. 6. 2.* (Ulpianus.) Si de usufructu agatur tradito, Publiciana datur; itemque servitutibus

urbanorum praediorum per traditionem constitutis vel per patientiam, forte si per domum quis suam passus est aquaeductum transduci; item rusticorum; nam et hic traditionem et patientiam tuendam constat.

f) *l. 36. § 1. D. de usufructu. 7. 1.* (Africanus.) Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto usufructu; Titius decessit. Quaesitum est: quid mihi heredem ejus praestare oporteat? Respondit: referre, qua mente usufructus exceptus sit. Nam si quidem hoc actum est, ut in cujuslibet persona usufructus constitueretur, solam proprietatem heredem debiturum; sin autem id actum sit, ut promissori duntaxat usufructus reciperetur, plenam proprietatem heredem ejus debiturum. Hoc ita se habere, manifestius in causa legatorum apparere. Etenim si heres, a quo detracto usufructu proprietas legata sit, priusquam ex testamento ageretur, decesserit, minus dubitandum, quin heres ejus plenam proprietatem sit debiturus. Idemque, et si sub conditione similiter legatum sit et pendente conditione heres decessit.

g) *l. 6. § 1. D. 7. 1.* (Gajus.) Constituitur usufructus et in judicio familiae erciscundae et communi dividundo, si judex alii proprietatem adjudicaverit, alii usumfructum.

h) *l. 4. § 29. D. de usurpationibus et usucapionibus. 41. 3.* (Paulus.) Libertatem servitutum usucapi posse, verius est, quia eam usucapionem sustulit lex Scribonia, quae servitutum constituit, non etiam eam, quae libertatem praestat sublata servitute. Itaque si, quum tibi servitutum deberem, ne mihi, puta, liceret altius aedificare et per statutum tempus altius aedificatum habuero, sublata erit servitus.

i) *l. 1. C. de servitutibus. 3. 34.* (Imp. Antoninus a. 211.) Si quas actiones adversus eum, qui aedificium contra veterem formam extruxit, ut luminibus tuis officeret, competere tibi existimas, more solito exercere non prohiberis. Is, qui judex erit, longi temporis consuetudinem vicem servitutis obtinere sciet, modo si is, qui pulsatur, nec vi, nec clam, nec precario possidet.

§ 94. Aufhebung der Dienstbarkeiten.

a) *l. 4. § 12. D. de doli mali et metus exceptione. 44. 4.* (Ulpianus.) Quaesitum est: si, quum fundi usumfructum haberem, eum fundum volente me vendideris, an vindicanti mihi usumfructum exceptio sit objicienda? Et hoc jure utimur, ut exceptio doli noceat.

b) *l. 8. pr. D. quemadmodum servitutes amittuntur. 8. 6.* (Paulus.) Si stillicidii immittendi jus habeam in aream tuam et permisero jus tibi in ea area aedificandi, stillicidii immittendi jus amitto. Et similiter, si per tuum fundum via mihi debeatur et permisero tibi in eo loco, per quem via mihi debetur, aliquid facere, amitto jus viae.

c) *l. 14. pr. D. 8. 6.* (Javolenus.) Si locus, per quem via aut iter aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus esset, et intra tempus, quod ad amittendam servitutum sufficit, alluvione facta restitutus est, servitus quoque in pristinum statum restituitur. Quodsi id tempus praeterierit, ut servitus amittatur, renovare eam cogendus est.

d) l. 23. D. quibus modis ususfructus vel usus amittitur. 7. 4. (Pomponius.) Si ager, cujus ususfructus noster sit, flumine vel mari inundatus fuerit, amittitur ususfructus, quum etiam ipsa proprietas eo casu amittatur, ac ne piscando quidem retinere poterimus usumfructum. Sed quemadmodum, si eodem impetu discesserit aqua, quo venit, restituitur proprietas, ita et usumfructum restituendum, dicendum est.

e) l. 5. § 2. — l. 7. D. 7. 4. (Ulpianus. Pomponius. Julianus.) Rei mutatione interire usumfructum placet; veluti ususfructus mihi aedium legatus est, aedes corruerunt vel exustae sunt, sine dubio exstinguitur. An et areae? Certissimum est, exustis aedibus nec areae, nec caementorum usumfructum deberi. — Si areae sit ususfructus legatus et in ea aedificium sit positum, rem mutari, et usumfructum exstingui constat. Plane si proprietarius hoc fecit, ex testamento vel de dolo tenebitur. Sed et interdictum Quod vi aut clam usufructuario competit, nisi sublato aedificio usumfructum areae mihi cesserit, tempore scilicet, quo ususfructus periit, transacto.

f) l. 36. pr. D. de usufructu. 7. 1. (Africanus.) Qui usumfructum areae legaverat, insulam ibi aedificavit; ea vivo eo decidit vel deusta est; usumfructum deberi existimavit. Contra autem non idem juris esse, si insulae usufructu legato, area deinde insula facta sit. Idemque esse, et si scyphorum ususfructus legatus sit, deinde massa facta, et iterum scyphi. Licet enim pristina qualitas scyphorum restituta sit, non tamen illos esse, quorum ususfructus legatus sit.

g) l. 9. D. communia praediorum 8. 4. (Pomponius.) Si ei, cujus praedium mihi serviebat, heres exstiti et eam hereditatem tibi vendidi, restitui in pristinum statum servitus debet, quia id agitur, ut quasi tu heres videaris exstitisse.

h) l. 30. pr. D. de servitutibus praediorum urbanorum. 8. 2. (Paulus.) Si quis aedes, quae suis aedibus servirent, quum emisset, traditas sibi accepit, confusa sublataque servitus est, et si rursus vendere vult, nominatim imponenda servitus est, alioquin liberae veniunt.

i) l. 3. § 3. D. 7. 4. (Ulpianus.) Morte amitti usumfructum, non recipit dubitationem, quum jus fruendi morte exstinguatur, sicuti si quid aliud, quod personae cohaeret.

k) l. 56. D. 7. 1. (Gajus.) An ususfructus nomine actio municipibus dari debeat, quaesitum est. Periculum enim esse videbatur, ne perpetuus fieret, quia neque morte, nec facile capitis deminutione periturus est; qua ratione proprietas inutilis esset futura, semper abscedente usufructu. Sed tamen placuit, dandam esse actionem. Unde sequens dubitatio est: quousque tuendi essent in eo usufructu municipales? Et placuit, centum annos tuendos esse municipales, quia is finis vitae longaevis hominis est.

l) l. 38—40. D. 7. 1. (Marcianus. Gajus.) Non utitur usufructuarius, si nec ipse utatur, nec nomine ejus alius, puta qui emit vel qui conduxit vel cui donatus est vel qui negotium ejus gerit. Plane illud

interest, quod, si vendidero usumfructum, etiamsi emtor non utatur, videor usumfructum retinere, quia qui pretio fruitur, non minus habere intelligitur, quam qui principali re utitur fruitur. Quodsi donavero, non alias retineo, nisi ille utatur.

Fünfter Abschnitt. Schutz der Dienstbarkeiten.

§ 95. Schutz des Rechtes.

a) l. 4. § 5. D. si servitus vindicetur. 8. 5. (Ulpianus.) Si quis mihi itineris vel actus vel viae controversiam non faciat, sed reficere vel sternere non patiat, Pomponius scribit, confessoria actione mihi utendum. Nam et si arborem impendentem habeat vicinus, quae viam vel iter invium vel inhabile faciat, Marcellus quoque apud Julianum notat, iter petendum, vel viam vindicandam. Sed de refectioe viae et interdicto uti possumus, quod de itinere actuque reficiendo competit.

b) l. 10. § 1. D. 8. 5. (Ulpianus.) Agi hac actione poterit non tantum cum eo, in cujus agro aqua oritur, vel per cujus fundum ducitur, verum etiam cum omnibus agi poterit, quicunque aquam non ducere impediunt, exemplo ceterarum servitutum.

c) l. 60. § 1. D. de usufructu. 7. 1. (Paulus.) Si fundus, cujus usufructus petitur, non a domino possideatur, actio redditur. Et ideo si de fundi proprietate inter duos quaestio sit, fructuarius nihilominus in possessione esse debet, satisque ei a possessore cavendum est, quod non sit prohibiturus frui eum, cui usufructus relictus est, quamdiu de jure suo probet. Sed si ipsi usufructuario quaestio moveatur, interim usufructus ejus aufertur (Hal. ei differtur); sed caveri debet de restituendo eo, quod ex his fructibus percepturus est, vel si satis non detur, ipse frui permittitur.

d) l. 1. pr. D. si usufructus petatur. 7. 6. (Ulpianus.) Si fundo fructuario servitus debeatur, Marcellus Labeonis et Nervae sententiam probat, existimantium, servitutum quidem eum vindicare non posse, verum usumfructum vindicaturum, ac per hoc vicinum, si non patiat eum ire et agere, teneri ei, quasi non patiat uti frui.

e) l. 4. § 3. D. 8. 5. (Ulpianus.) Si fundus, cui iter debetur, plurium sit, unicuique in solidum competit actio; sed in aestimationem id, quod interest, veniet, scilicet quod ejus interest, qui experietur. Itaque de jure quidem ipso singuli experientur, et victoria et aliis proderit, aestimatio autem ad id, quod ejus interest, revocabitur, quamvis per unum acquiri servitus non possit.

f) l. 5. C. de servitutibus. 3. 34. (Imp. Philippus a. 246.) Si quid pars adversa contra servitutum aedibus tuis debitam injuriose extruxit, praeses provinciae revocare ad pristinam formam, damni etiam ratione habita, pro sua gravitate curabit.

g) l. 5. § 3. 4. D. 7. 6. (Ulpianus.) In actionibus, quae de usufructu aguntur, etiam fructus venire, plus quam manifestum est. —

Si post litem de usufructu contestatam fuerit finitus usufructus, an ulterius fructus desinant deberi? Et puto desinere; nam et si mortuus fuerit fructuarius, heredi ejus actionem praeteritorum duntaxat fructuum dandam, Pomponius scribit. Fructuario, qui vicit, omnis causa restituenda est.

§ 96. Schutz des Besitzes der Dienstbarkeiten.

a) l. 3. § 15. 16. D. de vi. 43. 16. (Ulpianus.) Pertinet hoc interdictum ad eum, qui fundo uti frui prohibitus est; pertinebit etiam ad eum, qui aedificiis uti frui prohibetur. Consequenter autem dicemus, ad res mobiles hoc interdictum non pertinere, si quis uti frui prohibitus sit re mobili, nisi si rei soli accedebant res mobiles. Si igitur ibi fuerunt, dicendum est, etiam ad eas res referri hoc interdictum debere. — Item si non usufructus, sed usus sit relictus, competit hoc interdictum; ex quacunque enim causa constitutus est usufructus vel usus, hoc interdictum locum habebit.

b) l. 1. pr. § 1. D. de itinere actuque privato. 43. 19. (Ulpianus.) Praetor ait: Quo itinere actuque privato, quo de agitur, vel via, hoc anno nec vi, nec clam, nec precario ab illo usus es, quo minus ita utaris, vim fieri veto. Hoc interdictum prohibitorium est, pertinens ad tuendas rusticas tantummodo servitutes.

c) l. 1. pr. § 4. D. de aqua quotidiana et aestiva. 43. 20. (Ulpianus.) Ait Praetor: Uti hoc anno aquam, qua de agitur, non vi, non clam, non precario ab illo duxisti, quo minus ita ducas, vim fieri veto. Quod autem scriptum est in interdicto: uti hoc anno aquam duxisti, hoc est non quotidie, sed hoc anno vel una die vel nocte.

d) l. 3. § 5. 6. D. uti possidetis. 43. 17. (Ulpianus.) Videamus, si projectio (Vulg. projectum) supra vicini solum non jure haberi dicatur, an interdictum Uti possidetis sit utile alteri adversus alterum. Et est apud Cassium relatam, utrique esse inutile, quia alter solum possidet, alter cum aedibus superficiem. — Labeo quoque scribit: ex aedibus meis in aedes tuas projectum habeo; interdicis mecum, si eum locum possideamus, qui projecto tegetur; an, quo facilius possim retinere possessionem ejus projectionis, interdico tecum: sicuti nunc possidetis eas aedes, ex quibus projectum est?

Viertes Capitel.

Die Emphyteuse und Superficies.

§ 97. Wesen der Emphyteuse.

a) l. 1. 2. D. si ager vectigalis, id est emphyteuticarius petatur. 6. 3. (Paulus. Ulpianus.) Agri civitatum alii vectigales vocantur, alii

non. Vectigales vocantur, qui in perpetuum locantur, id est hac lege, ut, quamdiu pro his vectigal pendatur, tamdiu neque ipsis, qui conduxerunt, neque his, qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, ut privatim agros nostros colendos dare solemus. — Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt a municipibus, quamvis non efficiantur domini, tamen placuit, competere eis in rem actionem adversus quemvis possessorem, sed et adversus ipsos municipes; ita tamen, si vectigal solvant.

b) nov. 7. de non alienandis rebus ecclesiasticis. c. 3. § 2. (a. 535.) Si deterius fecerit praedium aut suburbanum aut domum, qui emphyteusin percepit, cogi eum de suo diligentiam ac restitutionem prisci status facere et obligatum esse ad hoc ipsum et heredes ejus et successores ejusque rei.

c) § 3. Inst. de locatione et conductione. 3. 24. Adeo aliquam familiaritatem inter se habere videntur emtio et venditio, item locatio et conductio, ut in quibusdam causis quaeri soleat, utrum emtio et venditio contrahatur, an locatio et conductio. Ut ecce de praediis, quae perpetuo quibusdam fruenda traduntur, id est ut, quamdiu pensio sive redditus pro his domino praestetur, neque ipsi conductori, neque heredi ejus, cuive conductor heresve ejus id praedium vendiderit aut donaverit aut dotis nomine dederit aliove quoquo modo alienaverit, auferre liceat. Sed talis contractus quia inter veteres dubitabatur, et a quibusdam locatio, a quibusdam venditio existimabatur, lex Zenoniana lata est (l. 1. C. 4. 66.), quae emphyteuseos contractus propriam statuit naturam, neque ad locationem, neque ad venditionem inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam; et si quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, ac si natura talis esset contractus, sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum, tunc, si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum super hoc redundare periculum, sin particularis, ad emphyteuticarium hujusmodi damnum venire; quo jure utimur.

d) l. 7. pr. D. communi dividundo. 10. 3. (Ulpianus.) Comuni dividundo iudicium locum habet et in vectigali agro. Sed vectigalis ager an regionibus dividi possit, videndum. Magis autem debet iudex abstinere hujusmodi divisione, alioquin praestatio vectigalis confundetur.

e) l. 3. C. de jure emphyteutico. 4. 66. (Imp. Justinianus a. 530.) Quum dubitabatur, utrum emphyteuta debeat cum domini voluntate suas meliorationes, quae Graeco vocabulo *ἐμποιήματα* dicuntur, alienare, vel jus emphyteuticum in alium transferre, an ejus expectare consensum, sancimus, siquidem emphyteuticum instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas observari. Sin autem nullo modo hujusmodi pactio interposita est, minime licere emphyteutae sine consensu domini meliorationes suas aliis vendere, vel jus emphyteuticum transferre. Sed ne hac occasione accepta domini minime concedant emphyteutas suos accipere pretia meliorationum, quae invenerint, sed eos deludant, et ex hoc commodum emphyteutae depereat, disponimus, attestationem domino transmitti et praedicere, quantum pretium ab alio

revera accipi potest. Et siquidem dominus hoc dare maluerit et tantam praestare quantitatem, quantam ipsa veritate emphyteuta ab alio accipere potest, ipsum dominum omnimodo haec comparare. Sin autem duorum mensium spatium fuerit emensum et dominus hoc facere noluerit, licentia emphyteutae detur, ubi voluerit, et sine consensu domini meliorationes suas vendere, his tamen personis, quae non solent in emphyteuticis contractibus vetari ad huiusmodi venire emtionem. Necessitatem autem habere dominos, si aliis melioratio secundum praefatum modum vendita sit, accipere emphyteutam, vel si jus emphyteuticum ad personas non prohibitas, sed concessas et idoneas ad solvendum emphyteuticum canonem transponere emphyteuta maluerit, non contradicere, sed novum emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem vel per procuratorem, sed ipsos dominos per se, vel per litteras suas. Et ne avaritia tenti domini magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent, non amplius eis liceat pro subscriptione sua . . . nisi quinquagesimam partem pretii vel aestimationis loci, qui ad aliam personam transfertur, accipere. Si autem novum emphyteutam vel emtorem meliorationis suscipere minime dominus maluerit, et attestazione facta intra duos menses hoc facere supersederit, licere emphyteutae etiam non consentientibus dominis ad alios suum jus vel emponemata transferre. Sin autem aliter fuerit versatus, quam nostra constitutio disposuit, jure emphyteutico cadat.

§ 98. Wesen der Superficieß.

a) *l. 2. D. de superficiebus. 43. 18.* (Gajus.) Superficiarias aedes appellamus, quae in conducto solo positae sunt, quarum proprietas et civili et naturali jure ejus est, cujus et solum.

b) *l. 86. § 4. D. de legatis. 30.* (Julianus.) Valet legatum, si superficies legata sit ei, cujus in solo fuerit, licet is dominus soli sit; nam consequetur, ut hac servitute liberetur et superficiem lucrifaciat.

c) *l. 15. D. qui potiores in pignore habeantur 20. 4.* (Paulus.) Etiam superficies in alieno solo posita pignori dari potest, ita tamen, ut prior causa sit domini soli, si non solvatur ei solarium.

d) *l. 1. § 7. D. 43. 18.* (Ulpianus.) Sed et tradi posse intelligendum est, ut et legari, et donari possit.

§ 99. Entstehung und Aufhebung der Emphyteuse und Superficieß.

§ 100. Schutz der Emphyteuse und Superficieß.

Drittes Buch. Das Obligationenrecht.

Erstes Capitel.

Die allgemeinen Lehren des Obligationenrechts.

Erster Abschnitt. Wesen und Inhalt der Obligationen.

§ 101. Begriff.

a) *pr. Inst. de obligationibus. 3. 13.* Obligatio est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus solvendae rei.

b) *l. 11. 12. pr. D. de verborum significatione. 50. 16.* (Gajus. Ulpianus.) Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes, quibus ex qualibet causa debetur, ut si ex emto, vel ex locato, vel ex alio contractu debetur. Sed et si ex delicto debeatur, mihi videtur posse creditoris loco accipi.

c) *l. 9. § 2. D. de statuliberis. 40. 7.* (Ulpianus.) Octavenus putabat . . . ea in obligatione consistere, quae pecunia lui praestarique possint.

d) *l. 95. D. de verborum obligationibus. 45. 1.* (Marcellus.) Qui insulam fieri stipulatur, ita demum acquirit obligationem, si appareat, quo in loco fieri insulam voluerit, et si ibi insulam fieri ejus intersit.

e) *l. 11. § 1. D. quod vi aut clam. 43. 24.* (Ulpianus.) Quaesitum est: si statuam in municipio ex loco publico quis sustulerit vel vi, vel clam, an hoc interdicto teneatur. Et exstat Cassii sententia, eum, cujus statua in loco publico in municipio posita sit, Quod vi aut clam agere posse, quia interfuerit ejus, eam non tolli; municipes autem etiam furti acturos, quia res eorum sit quasi publicata; si tamen deciderit, ipsi eam detrahunt. Et haec sententia vera est.

§ 102. Gegenstand der Obligationen überhaupt.

a) *l. 75. § 7. D. 45. 1.* (Ulpianus.) Qui id, quod in faciendo aut non faciendo (Vulg. ins. consistit), stipulatur, incertum stipulari videtur; in faciendo, veluti fossam fodi, domum aedificari, vacuum possessionem tradi; in non faciendo, veluti per te non fieri, quo minus mihi per fundum tuum ire agere liceat.

b) *l. 13. pr. D. communia praediorum. 8. 4.* (Ulpianus.) Venditor fundi Geroniani fundo Botriano, quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piscatio thynnaria exerceretur. Quamvis mari, quod natura omnibus patet, servitus imponi privata lege non potest, quia tamen bona fides contractus legem servari venditionis exposcit, personae possidentium aut in jus eorum succedentium per venditionis legem obligantur.

c) *l. 185. D. de regulis juris. 50. 17.* (Celsus.) Impossibilium nulla obligatio est.

d) *l. 82. pr. D. 45. 1.* (Ulpianus.) Nemo rem suam utiliter stipulatur, sed pretium rei suae non inutiliter; sane rem meam mihi restitui, recte stipulari videor.

e) *l. 98. pr. D. 45. 1.* (Marcellus.) Existimo posse id, quod meum est, sub conditione stipulari, item viam stipulari ad fundum posse, quanquam interim fundus non sit meus. Aut si hoc verum non est, et alienum fundum sub conditione stipulatus fuero, isque ex lucrativa causa meus esse coeperit, confestim perimetur stipulatio. Et si fundi dominus sub conditione viam stipulatus fuerit, statim fundo alienato evanescit stipulatio, et maxime secundum illorum opinionem, qui etiam ea, quae recte constiterint, resolvi putant, quum in eum casum reciderint, a quo non potuissent consistere.

f) *l. 35. pr. D. 45. 1.* (Paulus.) Si stipulor, ut id fiat, quod natura fieri non concedit, non magis obligatio consistit, quam quum stipulor, ut detur, quod dari non potest, nisi per quem steterit, quo minus facere id possit.

g) *§ 5. Inst. de verborum obligatione. 3. 15.* Si quis Romae ita stipuletur: hodie Carthagine dare spondes? inutilis erit stipulatio, quum impossibilis sit repromissio.

h) *l. 58 § 1. D. locati 19. 2.* (Labeo.) In operis locatione erat dictum, ante quam diem effici deberet; deinde, si ita factum non esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniam conductor promiserat. Eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus vir bonus de spatio temporis aestimasset, quia id actum apparet esse, ut eo spatio absolveretur, sine quo fieri non posset.

i) *l. 73. pr. D. 45. 1.* (Paulus.) Interdum pura stipulatio ex re ipsa dilationem capit, veluti si . . . fructus futuros aut domum aedificari stipulatus sit; tunc enim incipit actio, quum ea per rerum naturam praestari potest.

k) *l. 137. § 5. D. 45. 1.* (Venulejus.) Si ab eo stipulatus sim, qui efficere non possit, quum alii possibile sit, jure factam obligationem, Sabinus scribit.

l) *l. 4. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Pomponius.) . . . et loci sacri et religiosi, qui haberi non potest, emtio intelligitur, si ab ignorante emitur.

m) *l. 26. 27. pr. D. 45. 1.* (Ulpianus. Pomponius.) Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat.

n) *l. 35. § 1. D. 45. 1.* (Paulus.) Quod leges fieri prohibent, si perpetuam causam servaturum est, cessat obligatio, veluti si sororem nupturam sibi aliquis stipuletur; quanquam etiam si non sit perpetua causa, ut recidit (Hal. accidit) in sorore adoptiva, idem dicendum sit, quia statim contra mores sit.

o) *l. 57. D. pro socio. 17. 2.* (Ulpianus.) Si maleficii societas coita sit, constat, nullam esse societatem. Generaliter enim traditur, rerum inhonestarum nullam esse societatem.

p) *l. 74. D. 45. 1.* (Gajus.) Stipulationum quaedam certae sunt, quaedam incertae. Certum est, quod ex ipsa pronuntiatione apparet, quid, quale quatumque sit, ut ecce aurei decem, fundus Tusculanus, . . . tritici Africi optimi modii centum, vini Campani optimi amphorae centum.

q) *l. 6. D. de rebus creditis. 12. 1.* (Paulus.) Certum est, cuius species vel quantitas, quae in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quae nominis vice fungitur, qualis quantaque sit, ostenditur. Nam et Pedius nihil referre, ait, proprio nomine res appelletur, an digito ostendatur, an vocabulis quibusdam demonstraretur, quantum mutua vice fungantur, quae tantundem praesent.

r) *l. 75. § 5. D. 45. 1.* (Ulpianus.) Qui vinum aut oleum vel triticum, quod in horreo est, stipulatur, certum stipulari intelligitur.

s) *l. 94. D. 45. 1.* (Marcellus.) Triticum dare oportere stipulatus est aliquis. Facti quaestio est, non juris. Igitur si de aliquo tritico cogitaverit, id est certi generis et certae quantitatis, id habebitur pro expresso; alioquin si, quum destinare genus et modum vellet, non fecerit, nihil stipulatus videtur, igitur ne unum quidem modium.

t) *l. 115. pr. D. 45. 1.* (Papinianus.) Imperfecta erit stipulatio . . . si quod pondere, numero, mensura continetur, sine adiectione ponderis, numeri, mensurae stipulatus essem, vel insulam aedificari, non demonstrato loco.

u) *l. 71. pr. D. de legatis 30.* (Ulpianus.) Si domus alicui simpliciter sit legata, neque adjectum, quae domus, cogentur heredes, quam vellet (Hal. volent) domum ex his, quas testator habebat, legatario dare. Quodsi nullas aedes reliquerit, magis derisorium est, quam utile legatum.

v) *l. 108. § 1. D. 45. 1.* (Javolenus.) Nulla promissio potest consistere, quae ex voluntate promittentis statum capit.

w) *l. 46. § 3. D. 45. 1.* (Paulus.) Illam stipulationem: si volueris, dari? inutilem esse constat.

x) *l. 35. § 1. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Gajus.) Illud constat, imperfectum esse negotium, quum emere volenti sic venditor dicit:

quanti velis, quanti aequum putaveris, quanti aestimaveris, habebis emtum.

y) *l. 99. pr. D. 45. 1.* (Celsus.) Quidquid adstringendae obligationis est, id nisi palam verbis exprimat, omissum intelligendum est. Ac fere secundum promissorem interpretatur, quia stipulatori liberum fuit, verba late concipere. Nec rursus promissor ferendus est, si ejus intererit, de certis potius vasis forte . . . actum esse.

z) *l. 25. pr. D. locati. 19. 2.* (Gajus.) Si merces promissa sit generaliter alieno arbitrio, locatio et conductio contrahi non videtur; sin autem quanti Titius aestimaverit, sub hac conditione stare locationem, ut, si quidem ipse, qui nominatus est, mercedem definierit, omnimodo secundum ejus aestimationem et mercedem persolvi oporteat, et conductionem ad effectum pervenire; sin autem ille vel noluerit, vel non poterit mercedem definire, tunc pro nihilo esse conductionem, quasi nulla mercede statuta.

aa) *l. 10. § 6. D. de jure dotium. 23. 3.* (Ulpianus.) . . . quum illa aut illa res promittitur, rei electio est, utram praestet.

bb) *l. 106. D. 45. 1.* (Javolenus.) Qui ex pluribus fundis, quibus idem nomen impositum fuerat, unum fundum sine ulla nota demonstrationis stipuletur, incertum stipulatur, id est eum fundum stipulatur, quem promissor dare voluerit. Tamdiu autem voluntas promissoris in pendente est, quamdiu id, quod promissum est, solvatur.

cc) *l. 84. § 9. D. 30.* (Julianus.) Stichum aut Pamphilum, utrum heres meus volet, Titio dato. Si dixerit heres, Stichum se velle dare, Sticho mortuo liberabitur; quum autem semel dixerit heres, utrum dare velit, mutare sententiam non poterit.

dd) *l. 138. § 1. D. 45. 1.* (Vennulejus.) Quum pure stipulatus sum illud aut illud dari, licebit tibi, quoties voles, mutare voluntatem in eo, quod praestaturus sis, quia diversa causa est voluntatis expressae, et ejus, quae inest.

ee) *l. 34. § 6. D. 18. 1.* (Paulus.) Si emtio ita facta fuerit: est mihi emtus Stichus aut Pamphilus, in potestate est venditoris, quem velit dare, sicut in stipulationibus. Sed uno mortuo, qui superest dandus est, et ideo prioris periculum ad venditorem, posterioris ad emtorem respicit. Sed et si pariter decesserint, pretium debebitur; unus enim utique periculo emtoris vixit. Idem dicendum est, etiam si emtoris fuit arbitrium, quem vellet habere, si modo hoc solum arbitrio ejus commissum sit, ut, quem voluisset, emtum haberet, non et illud, an emtum haberet.

ff) *l. 93. D. 45. 1.* (Paulus.) Si sic stipulatus fuero: per te non fieri, quo minus hominem ex his, quos habes, sumam? electio mea erit.

gg) *l. 141. § 1. D. 45. 1.* (Gajus.) Extranei quoque persona si comprehensa fuerit, veluti hoc modo: utram earum Titius elegerit,

non aliter stipulator alterutrius petendae facultatem habet, quam si Titius elegerit.

hh) *l. 75 pr. § 1. D. 45. 1.* (Ulpianus.) Ubi non apparet, quid, quale quantumque est in stipulatione, incertam esse stipulationem dicendum est. Ergo si quis fundum sine propria appellatione aut vinum frumentumve sine qualitate dari sibi stipulatur, incertum deducit in obligationem.

ii) *l. 54. § 1. D. 45. 1.* (Julianus.) Operarum stipulatio similis est his stipulationibus, in quibus genera comprehenduntur, et ideo divisio ejus stipulationis non in partes operarum, sed in numerum cedit.

kk) *l. 52. D. mandati 17. 1.* (Javolenus.) Fidejussorem, si sine adiectione bonitatis tritici pro altero triticum spondit, quodlibet triticum dando reum liberare posse existimo; a reo autem non aliud triticum repetere poterit, quam quo pessimo tritico liberare se a stipulatore licuit. Itaque si paratus fuerit reus, quod dando ipse creditor liberari potuit, fidejussori dare, et fidejussor id, quod dederit, id est melius triticum, condicat, exceptione eum doli mali summoveri existimo.

ll) *l. 2. pr. § 1. 5. 6. D. 45. 1.* (Paulus.) Stipulationum quaedam in dando, quaedam in faciendo consistunt. Et harum omnium quaedam partium praestationem recipiunt, veluti quum decem dari stipulamur, quaedam non recipiunt, ut in his, quae natura divisionem non admittunt, veluti quum viam, iter, actum stipulamur; quaedam partis quidem dationem natura (Vulg. in s. sui) recipiunt, sed nisi tota dantur, stipulationi satis non fit, veluti quum . . . generaliter stipulor lancem aut quodlibet (Vulg. in s. aliud) vas. — Ex his igitur stipulationibus ne heredes quidem pro parte solvendo liberari possunt, quamdiu non eandem rem omnes dederint; non enim ex persona heredum conditio obligationis immutatur. Et ideo si divisionem res promissa non recipit, veluti via, heredes promissoris singuli in solidum tenentur. Sed quo casu unus ex heredibus solidum praestiterit, repetitionem habebit a coherede familiae erciscundae iudicio. Ex quo quidem accidere posse, Pomponius ait, ut et stipulatoris viae vel itineris heredes singuli in solidum habeant actionem. Sed quidam hoc casu exstingui stipulationem putant, quia per singulos acquiri servitus non potest; sed non facit inutilem stipulationem difficultas praestationis. — Item si in facto sit stipulatio, veluti si ita stipulatus fuero: per te non fieri, neque per heredem tuum, quo minus mihi ire agere liceat? et unus ex pluribus heredibus prohibuerit, tenentur quidem et coheredes ejus, sed familiae erciscundae iudicio ab eo repetent, quod praestiterunt. Contra autem si stipulator decesserit, qui stipulatus erat sibi heredique suo ire agere licere, et unus ex heredibus ejus prohibeatur, interesse dicemus, utrum in solidum committatur stipulatio, an pro parte ejus, qui prohibitus est. Nam si poena stipulationi adjecta sit, in solidum committetur, sed qui non sunt prohibiti, doli mali exceptione summovebuntur; si vero poena nulla apposita sit, tunc pro parte ejus tantum, qui prohibitus est, committetur stipulatio.

§ 103. Einzelne besondere Gegenstände der Obligationen.

a) *l. 24. § 1. D. de pignoratitia actione. 13. 7.* (Ulpianus.) Qui reprobos numos solvit creditori, an habeat pignoratitiam actionem, quasi soluta pecunia, quaeritur. Et constat, neque pignoratitia eum agere, neque liberari posse, quia reproba pecunia non liberat solventem, reprobis videlicet numis reddendis.

b) *l. 65. § 1. D. 45. 1.* (Florentinus.) Si in rei, quae promittitur . . . appellatione varietur, non obesse placet; nam stipulanti denarios, ejusdem quantitatis aureos spondendo, obligaberis.

c) *l. 80. D. de solutionibus. 46. 3.* (Pomponius.) Prout quid-que contractum est, ita et solvi debet; ut quum re contraximus, re solvi debet, veluti quum mutuum dedimus, ut retro pecuniae tantundem solvi debeat.

d) *l. 99. D. 46. 3.* (Paulus.) Creditorem non esse cogendum in aliam formam numos accipere, si ex ea re damnum aliquod passurus sit.

e) *l. 3. D. de damno infecto. 39. 2.* (Paulus.) Damnum et damnatio ab ademptione et quasi deminutione patrimonii dicta sunt.

f) *l. 26. D. 39. 2.* (Ulpianus.) Proculus ait: quum quis jure quid in suo faceret, quamvis promisisset damni infecti vicino, non tamen eum teneri ea stipulatione, veluti si juxta mea aedificia habeas aedificia, eaque jure tuo altius tollas, aut si in vicino tuo agro cuniculo vel fossa aquam meam evoces; quamvis enim et hic aquam mihi abducas, et illic luminibus officias, tamen ex ea stipulatione actionem mihi non competere, scilicet quia non debebat videri is damnum facere, qui eo veluti lucro, quo adhuc utebatur, prohibetur, multumque interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur. Mihi videtur vera esse Proculi sententia.

g) *l. 11. D. de negotiis gestis. 3. 5.* (Pomponius.) Si negotia absentis et ignorantis geras, et culpam et dolum praestare debes. Sed Proculus: interdum, ait, etiam casum praestare debere, veluti si novum negotium, quod non sit solitus absens facere, tu nomine ejus geras, veluti . . . aliquam negotiationem ineundo. Nam si quod damnum ex ea re secutum fuerit, te sequetur, lucrum vero absentem; quodsi in quibusdam lucrum factum fuerit, in quibusdam damnum, absens pensare lucrum cum damno debet.

h) *l. 33. D. pr. ad legem Aquilianam. 9. 2.* (Paulus.) In lege Aquilia damnum consequimur et amisisse dicimur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur.

i) *l. 13. pr. D. ratam rem haberi. 46. 8.* (Paulus.) Si com- missa est stipulatio ratam rem dominum habiturum, in tantum competit, in quantum mea interfuit, id est quantum mihi adest, quantumque lucrari potui.

k) *l. 22. § 1. D. 9. 2.* (Paulus.) Causae corpori cohaerentes aestimantur, veluti si quis ex . . . quadriga aut ex pari mularum unum vel unam occiderit. Non solum enim perempti corporis aestimatio fa-

cienda est, sed et ejus ratio haberi debet, quo cetera corpora depre-
tiata sunt.

l) *l. 13. pr. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1.* (Ulpianus.)
Julianus inter eum, qui sciens quid aut ignorans vendidit, differentiam
facit in condemnatione ex emto; ait enim: qui pecus morbosum aut
tignum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex emto
actione praestaturum, quanto minoris essem emturus, si id ita esse scis-
sem; si vero sciens reticuit et emtorem decepit, omnia detrimenta, quae
ex ea emtione emtor traxerit, praestitutum ei. Sive igitur aedes vitio
tigni corruerunt, aedium aestimationem, sive pecora contagione morborum
pecoris perierunt, quod interfuit idonee venisse, erit praestandum.

m) *l. 19. D. de periculo et commodo rei venditae. 18. 6.* (Her-
mogenianus.) Venditori si emtor in pretio solvendo moram fecerit,
usuras duntaxat praestabit, non omne omnino, quod venditor mora non
facta consequi potuit, veluti si negotiator fuit et pretio soluto ex merci-
bus plus, quam ex usuris quaerere potuit.

n) *l. 2. § 8. D. de eo, quod certo loco dari oportet. 13. 4.*
(Ulpianus.) De officio judicis loquendum est, utrum quantitati con-
tractus debeat servire, an vel excedere, vel minuere quantitatem debeat,
ut, si interfuisset rei, Ephesi potius solvere, quam eo loco, quo conve-
niebatur, ratio ejus haberetur. Julianus . . . etiam actoris habuit ratio-
nem, cujus interdum potuit interesse, Ephesi recipere. Itaque utilitas
quoque actoris veniet. Quid enim, si trajecticiam pecuniam dederit,
Ephesi recepturus, ubi sub poena debebat pecuniam vel sub pignoribus,
et distracta pignora sunt, vel poena commissa mora tua? vel fisco ali-
quid debebatur et res stipulatoris vilissimo distracta est? In hanc arbi-
trariam quod interfuit veniet, et quidem ultra legitimum modum usu-
rarum. Quid, si merces solebat comparare, an et lucri ratio habeatur,
non solius damni? Puto et lucri habendam rationem.

o) *l. 33. pr. D. 9. 2.* (Paulus.) Sextus Pedius ait: pretia
rerum non ex affectione, nec utilitate singulorum, sed communiter fungi.

p) *l. 29. § 3. D. 9. 2.* (Ulpianus.) Labeo scribit: si, quum
vi ventorum navis impulsisset in funes ancorarum alterius et nautae
funes praecidissent, si nullo alio modo, nisi praecisis funibus explicare
se potuissent, nullam actionem dandam. Idemque Labeo et Proculus et
circa retia piscatorum, in quae navis inciderat, aestimarunt. Plane si
culpa nautarum id factum esset, lege Aquilia agendum. Sed ubi damni
injuria agitur, ob retia, non piscium, qui ideo capti non sunt, fieri
aestimationem, quum incertum fuerit, an caperentur. Idemque et in
venatoribus et in aucupibus probandum.

q) *l. 193. D. de verborum significatione. 50. 16.* (Ulpianus.)
Haec verba: quanti eam rem par est esse, non ad id, quod interest,
sed ad rei aestimationem referuntur.

r) *l. 9. § 8. D. ad exhibendum. 10. 4.* (Ulpianus.) Utilitates,
si quae amissae sunt ob hoc, quod non exhibetur, vel tardius quidem

exhibetur, aestimandae a iudice sunt. Et ideo Neratius ait: utilitatem actoris venire in aestimationem, non quanti res sit; quae utilitas, inquit, interdum minoris erit, quam res erit.

■) *l. un. C. de sententiis, quae pro eo, quod interest, proferuntur. 7. 47.* (Imp. Justinianus a. 531.) Quum pro eo, quod interest, dubitationes antiquae in infinitum productae sint, melius nobis visum est huiusmodi prolixitatem, prout possibile est, in angustum coarctare. Sancimus itaque, in omnibus casibus, qui certam habent quantitatem vel naturam, veluti in venditionibus et locationibus et omnibus contractibus, hoc, quod interest, dupli quantitatem minime excedere. In aliis autem casibus, qui incerti esse videntur, iudices, qui causas dirimendas suscipiunt, per suam subtilitatem requirere, ut, quod re vera inducitur damnum, hoc reddatur, et non ex quibusdam machinationibus et immodicis perversionibus in circuitus inextricabiles redigatur, ne, dum in infinitum computatio reducitur, pro sua impossibilitate cadat . . . Et hoc non solum in damno, sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio, quia et ex eo veteres id, quod interest, statuerunt.

†) *l. 2. § 1. D. de in litem jurando. 12. 3.* (Paulus.) Interdum quod intersit agentis solum aestimatur, veluti quum culpa non restituentis vel non exhibentis punitur; quum vero dolus aut contumacia non restituentis vel non exhibentis, quanti in litem juraverit actor.

■) *l. 5. § 1—3. D. 12. 3.* (Marcianus.) Iudex potest praeфинire certam summam, usque ad quam juretur; licuit enim ei a primo (Hal. principio) nec deferre. Item et si juratum fuerit, licet iudici vel absolvere, vel minoris condemnare. — Sed in his omnibus ob dolum solum in litem juratur, non etiam ob culpam; haec enim iudex aestimat.

▼) *l. 3. D. 12. 3.* (Ulpianus.) Numis depositis, iudicem non oportet in litem jusjurandum deferre, ut juret quis quod sua interfuit, quum certa sit numorum aestimatio, nisi forte de eo quis juret, quod sua interfuit, numos sibi sua die redditos esse. Quid enim, si sub poena pecuniam debuit, aut sub pignore, quod, quia deposita ei pecunia abnegata est, distractum sit?

▼) *l. 23. C. de usuris. 4. 32.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 293—305.) Oleo vel quibuscumque fructibus mutuo datis, incerti pretii ratio additamenta usurarum ejusdem materiae suasit admitti.

×) *l. 25. C. 4. 32.* (Imp. Constantinus a. 326.) Pro auro et argento et veste facto chirographo, licitas solvi vel promitti usuras justissimus.

▼) *l. 3. § 4. D. de usuris et fructibus. 22. 1.* (Papinianus.) Si auro vel argento facto per fideicommissum relicto, mora intervenerit, an usurarum aestimatio facienda sit, tractari solet. Plane si materiam istam ideo reliquit, ut ea distracta pecuniaque refecta, fideicommissa solverentur aut alimenta praestarentur, non oportere frustrationem impunitam esse, responderi oportet. Quodsi forte ideo reliquit, ut his

vasis uteretur, non sine rubore desiderabuntur usurae ideoque non exigentur.

z) *l. 17. § 8. D. 22. 1.* (Paulus.) Si dies non sit ab his, qui status . . . ponendas legaverunt, praefinitus, a Praeside tempus statuendum est, et nisi posuerint heredes, usuras Reipublicae . . . pendent.

aa) *l. 34. D. 22. 1.* (Ulpianus.) Usurae vicem fructuum obtinent et merito non debent a fructibus separari, et ita in legatis, et fideicommissis, et in tutelae actione, et in ceteris judiciis bonae fidei servatur. Hoc idem igitur in ceteris obventionibus dicemus.

bb) *l. 17. § 4. D. 22. 1.* (Ulpianus.) Ex locato qui convenitur, nisi convenerit, ut tardius pecuniae illatae usuras deberet, non nisi ex mora usuras praestare debet.

cc) *l. 4. C. depositi. 4. 34.* (Imp. Gordianus.) Si deposita pecunia is, qui eam suscipit, usus est, non dubium est, etiam usuras debere praestare. Sed si, quum depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condemnatio est, ultra non potes propter usuras experiri. Non enim duae sunt actiones, alia sortis, alia usurarum, sed una, ex qua condemnatione facta, iterata actio rei judicatae exceptione repellitur.

dd) *l. 1. C. de judiciis. 3. 1.* (Imp. Severus et Antoninus a. 205.) Judicio coepto usurarum stipulatio non est peremta. Superest igitur, ut debitorem ejus temporis, quod non est in judicium deductum, convenire possis.

ee) *l. 28. C. 4. 32.* (Imp. Justinianus a. 529.) Ut nullo modo usurae usurarum a debitoribus exigantur, et veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum. Si enim usuras in sortem redigere fuerat concessum, et totius summae usuras stipulari, quae differentia erat debitoribus, a quibus revera usurarum usurae exigebantur? Quapropter hac lege definimus, nullo modo licere cuiquam usuras praeteriti temporis vel futuri in sortem redigere, et earum iterum usuras stipulari. Sed et si hoc fuerit subsecutum, usuras quidem semper usuras manere, et nullum usurarum aliarum incrementum sentire, sorti autem antiquae tantummodo incrementum usurarum accedere.

ff) *l. 29. D. 22. 1.* (Marcianus.) Placuit, sive supra statutum modum quis usuras stipulatus fuerit, sive usurarum usuras, quod illicite adjectum est pro non adjecto haberi et licitas peti posse.

gg) *l. 10. C. 4. 32.* (Imp. Antoninus.) Usurae per tempora solutae non proficiunt reo ad dupli computationem. Tunc enim ultra sortis summam usurae non exiguntur, quoties tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem.

hh) *§ 7. Inst. de verborum obligatione. 3. 15.* Non solum res in stipulatum deduci possunt, sed etiam facta, ut si stipulemur, aliquid fieri vel non fieri. Et in hujusmodi stipulationibus optimum erit poenam subjicere, ne quantitas stipulationis in incerto sit ac necesse sit actori probare, quid ejus intersit. Itaque si quis ut fiat aliquid stipuletur, ita

adjici poena debet: si ita factum non erit, tunc poenae nomine decem aureos dare spondes?

ii) *l. 44. D. 22. 1.* (Modestinus.) Poenam pro usuris stipulari nemo supra modum usurarum licitum potest.

kk) *l. 61. D. 45. 1.* (Julianus.) Stipulatio hoc modo concepta: si heredem me non feceris, tantum dare spondes? inutilis est, quia contra bonos mores est haec stipulatio.

ll) *l. 134. pr. D. 45. 1.* (Paulus.) Titia, quae ex alio filium habebat, in matrimonium coiit Cajo Sejo habenti filiam et tempore matrimonii consenserunt, ut filia Caji Seji filio Titiae desponderetur, et interpositum est instrumentum, et adjecta poena, si quis eorum nuptiis impedimento fuisset; postea Cajus Sejus constante matrimonio diem suum obiit, et filia ejus noluit nubere. Quaero: an Caji Seji heredes teneantur ex stipulatione? Respondit: ex stipulatione, quae proponeretur, quum non secundum bonos mores interposita sit, agenti exceptionem doli mali obstaturam, quia inhonestum visum est, vinculo poenae matrimonia obstringi, sive futura, sive jam contracta.

mm) *l. 56. pr. D. de evictionibus et duplae stipulatione. 21. 2.* (Paulus.) Si dictum fuerit in vendendo, ut simpla promittatur, vel triplum aut quadruplum promitteretur, ex emto perpetua actione agi poterit.

nn) *l. 122. § 6. D. 45. 1.* (Scaevola.) Duo fratres hereditatem inter se dividerunt et caverunt sibi, nihil se contra eam divisionem facturos, et si contra quis fecisset, poenam alter alteri promisit; post mortem alterius, qui supervixit, petiit ab heredibus ejus hereditatem, quasi ex causa fideicommissi sibi a patre relicti debitam, et adversus eum pronuntiatum est, quasi de hoc quoque transactum fuisset. Quaesitum est: an poena commissa esset? Respondit: poenam secundum ea, quae proponerentur, commissam.

oo) *l. 77. D. 45. 1.* (Paulus.) Ad diem sub poena pecunia promissa, et ante diem mortuo promissore, committetur poena, licet non sit hereditas ejus adita.

pp) *l. 21. § 12. D. de receptis. 4. 8.* (Ulpianus.) Intra quantum temporis, nisi detur, quod arbiter jusserit, committatur stipulatio, videndum est. Et si quidem dies adjectus non sit, Celsus scribit, inesse quoddam modicum tempus, quod ubi praeterierit, poena statim peti possit; et (Hal. ut) tamen, inquit, si dederit ante acceptum judicium, agi ex stipulatu non poterit (Hal. possit).

qq) *l. 85. § 6. D. 45. 1.* (Paulus.) Si ita stipulatio facta sit: si fundus Titianus datus non erit, centum dari? nisi totus detur, poena committitur centum, nec prodest partes fundi tradere, cessante una, quemadmodum non prodest ad pignus liberandum partem creditori solvere.

rr) *l. 10. § 1. D. de partis. 2. 14.* (Ulpianus.) Si pacto subjecta sit poenae stipulatio, quaeritur, utrum pacti exceptio locum habeat, an ex stipulatu actio? Sabinus putat, utraque via uti posse, prout elegerit.

rit, qui stipulatus est; si tamen ex causa pacti exceptione utatur, aequum esse, accepto eum stipulationem ferre.

ss) *l. 41. 42. D. pro socio. 17. 2.* (Ulpianus.) Si quis a socio poenam stipulatus sit, pro socio non aget, si tantundem in poena sit, quantum ejus interfuit. Quodsi ex stipulatu eam consecutus sit, postea pro socio agendo hoc minus accipiet, poena ei in sortem imputata.

tt) *l. 115. § 2. D. 45. 1.* (Papinianus.) Si quis ita stipuletur: si Pamphilum non dederis, centum dare spondes? Pegasus respondit: non ante committi stipulationem, quam desiisset posse Pamphilum dari. Sabinus autem existimabat, ex sententia contrahentium, postquam homo potuit dari, confestim agendum, et tamdiu ex stipulatione non posse agi, quamdiu per promissorem non steterit, quominus hominem daret, idque defendebat exemplo penus legatae. Mucius etenim heredem, si dare potuisset penum, nec dedisset, confestim in pecuniam legatam teneri scripsit; idque utilitatis causa receptum est ob defuncti voluntatem et ipsius rei naturam. Itaque potest Sabini sententia recipi, si stipulatio non a conditione coeperit, veluti: si Pamphilum non dederis, tantum dare spondes? sed ita concepta sit stipulatio: Pamphilum dare spondes? si non dederis, tantum dare spondes? Quod sine dubio verum erit, quum id actum probatur, ut, si homo datus non fuerit, et homo, et pecunia debeatur. Sed et si ita cautum sit, ut sola pecunia non soluto homine debeatur, idem defendendum erit, quoniam fuisse voluntas probatur, ut homo solvatur aut pecunia petatur.

uu) *l. 44. § 6. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7.* (Paulus.) Si navem fieri stipulatus sim, et si non feceris, centum, videndum, utrum duae stipulationes sint, pura et conditionalis, et existens sequentis conditio non tollat priorem, an vero transferat in se, et quasi novatio prioris fiat. Quod magis verum est.

§ 104. Subjecte der Obligation überhaupt.

a) *l. 11. § 2. D. de duobus reis constituendis. 45. 2.* (Papinianus.) Quum ita cautum inveniretur: tot aureos recte dari stipulatus est Julius Carpus; spondimus ego Antoninus Achilleus et Cornelius Divus, partes viriles deberi, quia non fuerat adjectum, singulos in solidum spondisse, ita ut duo rei promittendi fierent.

b) *l. 43. D. de re judicata 42. 1.* Paulus respondit: eos, qui una sententia in unam quantitatem condemnati sunt, pro portione virili ex causa iudicati conveniri, et si ex sententia adversus tres dicta Titius portionem sibi competentem exsolvit, ex persona ceterorum ex eadem sententia conveniri eum non posse.

c) *l. 1. C. si unus ex pluribus heredibus partem debiti solverit vel acceperit. 8. 32.* (Imp. Valerianus et Gallienus a. 257.) Indubitati juris est, defuncto creditore, multis relictis heredibus, actionem quidem personalem inter eos ex lege duodecim tabularum dividi, pignus vero in solidum unicuique teneri.

§ 105. Correalobligation.

a) *l. 3. § 1. D. de duobus reis constituendis. 45. 2.* (Ulpianus.) Ubi duo rei facti sunt, potest vel ab uno eorum solidum peti; hoc enim est duorum reorum, ut unusquisque eorum in solidum sit obligatus, possitque ab alterutro (Vulg. ins. solidum) peti. Partes autem et a singulis peti posse, nequaquam dubium est, quemadmodum et a reo et fidejussore petere possumus; utique enim, quum una sit obligatio, una etiam summa est, ut, sive unus solvat, omnes liberentur, sive solvatur ab altero, liberatio contingat.

b) *l. 9. § 2. D. 45. 2.* (Papinianus.) - Quum duos reos promittendi facerem, ex diversis locis Capuae pecuniam dari stipulatus sum. Ex persona cujusque ratio proprii temporis habebitur; nam etsi maxime parem causam suscipiunt, nihilominus in cujusque persona propria singulorum consistit obligatio.

c) *§ 2. Inst. de duobus reis stipulandi et promittendi. 3. 16.* Ex duobus reis promittendi alius pure, alius in diem vel sub conditione obligari potest, nec impedimento erit dies aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus est, petatur.

d) *l. 2. D. 45. 2.* (Javolenus.) Quum duo eandem pecuniam aut promiserunt, aut stipulati sunt, ipso jure et singulis in solidum debetur, et singuli debent; ideoque petitione et acceptilatione unius tota solvitur obligatio.

e) *l. 3. pr. D. 45. 2.* (Ulpianus.) In duobus reis promittendi frustra timetur novatio. Nam licet ante prior responderit, posterior ex intervallo accipiatur, consequens est dicere, pristinam obligationem durare, et sequentem accedere; et parvi refert, simul spondeant, an separatim promittant, quum hoc actum inter eos sit, ut duo rei constituentur, neque ulla novatio fiat.

f) *l. 11. § 1. D. 45. 2.* (Papinianus.) Quum tabulis esset comprehensum, illum et illum centum aureos stipulatos, neque adjectum, ita ut duo rei stipulandi essent, virilem partem singuli stipulati videbantur.

g) *l. 1. C. si plures una sententia condemnati sunt. 7. 55.* (Imp. Alexander a. 229.) Si non singuli in solidum, sed generaliter tu et collega tuus una et certa quantitate condemnati estis, nec additum est, ut, quod ab altero servari non posset, alter suppleret, effectus sententiae pro virilibus portionibus discretus est. Ideoque parens pro tua portione sententiae, ob cessationem alterius ex causa judicati conveniri non potes.

h) *l. 8. § 1. D. de legatis 30.* (Pomponius.) Si ita scriptum sit: Lucius Titius heres meus, aut Maevidius heres meus decem Seio dato, cum utro velit, Seius aget, ut, si cum uno actum sit, et solutum, alter liberetur, quasi si duo rei promittendi in solidum obligati fuissent. Quid ergo, si ab altero partem petierit? Liberum ei erit ab alterutro reliquum petere. Idem erit, et si alter partem solvisset.

i) § 4. Inst. de fidejussoribus. 3. 20. Si plures sint fidejussores, quotquot erunt numero, singuli in solidum tenentur; itaque liberum est creditori, a quo velit solidum petere. Sed ex epistola Divi Hadriani compellitur creditor a singulis, qui modo solvendo sint litis contestatae tempore, partes petere; ideoque si quis ex fidejussoribus eo tempore solvendo non sit, hoc ceteros onerat. Sed si ab uno fidejussore creditor totum consecutus fuerit, hujus solius detrimentum erit, si is, pro quo fidejussit, solvendo non sit, et sibi imputare debet, quum potuerit adjuvari ex epistola Divi Hadriani, et desiderare, ut pro parte in se detur actio.

k) nov. 99. de reis promittendi. c. 1. pr. § 1. (a. 539.) Si quis alterna fidejussione obligatos sumat aliquos (*εἰ γὰρ τις ἀλληλεγγύως ὑπευθύνους λάβοι τινάς*), si quidem non adjeceit oportere et unum horum in solidum teneri, omnes ex aequo conventionem sustinere. Si vero aliquid etiam tale adjiciatur, servari quidem pactum, non tamen mox ab initio unumquemque in solidum exigi, sed interim secundum partem, qua unusquisque obligatus est, cedere autem eum et contra reliquos, si et idonei sunt et in eo loco; et si hoc ita se habere videatur, si quidem idonei sunt et praesentes inveniantur, illos periclitari complere, singulos in propria parte, quod sub alterna promissione creditum est, aut ex quo omnino obligati sunt et non commune debitum proprium cujuspiam fieri onus. Si vero minus idonei se habere reliqui videantur, sive omnes, sive quidam, sive in partem, sive in solidum, sive absentes forte, in illud teneri, quod accipere ab illis non potuit. — Sin autem iisdem commorentur utrique aut omnes locis, sancimus, negotii judicem deducere illos mox et communiter examinare negotium, communiter autem inferre sententiam. Sic enim et rei omnes obligabuntur et substantiae eorum qualitas examinabitur.

l) l. 62. pr. D. ad legem Falcidiam. 35. 2. (Ulpianus.) In lege Falcidia hoc esse servandum Julianus ait, ut, si duo rei promittendi fuerint vel duo rei stipulandi, si quidem socii sint, in ea re dividi inter eos debeat obligatio, atque si singuli partem pecuniae stipulati essent vel promisissent; quodsi societas inter eos nulla fuisset, in pendenti esse, in utrius bonis computari oporteat id, quod debetur, vel ex cujus bonis detrahi.

m) l. 13. C. de locato et conducto. 4. 65. (Impp. Valerianus et Gallienus a. 259.) Si divisa conductio fuit et in singulis pro partibus facta, alieno nomine conveniri vos non oportet. Sin autem omnes, qui conducebant, in solidum locatori sunt obligati, jus ei competens conveniendi, quem velit, non debet auferri. Habetis sane vos facultatem locatori offerendi debitum et ut transferantur in vos ea, quae ob hanc conductionem ab his, quorum nomine inquietamini, obligata sunt, postulandi.

n) l. 11. C. de fidejussoribus. 8. 41. (Imp. Alexander a. 229.) Quum alter ex fidejussoribus in solidum debito satisfaciatur, actio ei adversus eum, qui una fidejussit, non competit. Potuisti sane, quum fisco

solveres, desiderare, ut jus pignoris, quod fiscus habuit, in te transferretur, et si hoc ita factum est, cessis actionibus uti poteris. Quod et in privatis debitis observandum est.

o) *l. 31. § 1. D. de novationibus et delegationibus. 46. 2.* (Venulejus.) Si duo rei stipulandi sint, an alter jus novandi habeat, quaeritur, et quid juris unusquisque sibi acquisierit. Fere autem convenit, et uni recte solvi, et unum iudicium (Vulg. in iudicio) petentem totam rem in litem deducere, item unius acceptilatione perimi utriusque obligationem. Ex quibus colligitur, unumquemque perinde sibi acquisisse, ac si solus stipulatus esset, excepto eo, quod etiam factio ejus, cum quo commune jus stipulantis est, amittere debitorem potest. Secundum quae si unus ab aliquo stipuletur, novatione quoque liberare eum ab altero poterit, quum id specialiter agit, eo magis, quum eam stipulationem similem esse solutioni existimemus; alioquin quid dicemus, si unus delegaverit creditori suo communem debitorem, isque ab eo stipulatus fuerit, aut mulier fundum jusserit doti promittere viro, vel nuptura ipsi doti eum promiserit? nam debitor ab utroque liberabitur.

p) *l. 3. § 3. D. de liberatione legata. 34. 3.* (Ulpianus.) Si mihi liberatio sit relicta, quum solus sim debitor, sive a me petatur, exceptione uti possum, sive non petatur, possum agere, ut liberer per acceptilationem. Sed et si cum alio sim debitor, puta duo rei fuimus promittendi, et mihi soli testator consultum voluit, agendo consequar, non ut accepto liberer, ne etiam correus meus liberetur contra testatoris voluntatem, sed pacto liberabor. Sed quid si socii fuimus? Videamus ne per acceptilationem debeam liberari, alioquin, dum a correo meo petitur, ego inquietor. Et ita Julianus scripsit: si quidem socii non simus, pacto me debere liberari, si socii, per acceptilationem.

§ 106. Bloße Solidarität.

a) *l. 17. pr. D. de dolo malo. 4. 3.* (Ulpianus.) Si plures dolo fecerint, et unus rem restituerit, omnes liberantur. Quodsi unus quanti ea res est praestiterit, puto adhuc ceteros liberari.

b) *l. 14. § 15. D. quod metus causa gestum erit. 4. 2.* (Ulpianus.) Si plures metum adhibuerint, et unus fuerit conventus, siquidem sponte rem ante sententiam restituerit, omnes liberati sunt. Sed etsi id non fecerit, sed ex sententia quadruplum restituerit, verius est, etiam sic perimi adversus ceteros quod metus causa actionem.

c) *l. 1. § 10; 2. 3. D. de his, qui effuderint vel dejecerint. 9. 3.* (Ulpianus. Paulus.) Si plures in eodem coenaculo habitent, unde dejectum est, in quemvis haec actio dabitur, et quidem in solidum. Sed si cum uno fuerit actum, ceteri liberabuntur, perceptione, non litis contestatione, praestaturi partem damni societatis iudicio vel utili actione ei, qui solvit.

d) *l. 38. pr. § 1. D. de administratione et periculo tutorum. 26. 7.* (Papinianus.) Si plures tutelam non administraverint et omnes

solvendo sint, utrum, quia nullae partes administrationis inveniuntur, electioni locus erit, an, ut ejusdem pecuniae debitores, excipere debebunt periculi societatem? Quod magis ratio suadet. — Si quidam ex his idonei non sint, onerabuntur sine dubio ceteri; nec inique, quum singulorum contumacia pupillo damnum in solidum dederit.

e) *l. 60. §. 2. D. mandati. 17. 1.* (Scaevola.) Duobus quis mandavit negotiorum administrationem. Quaesitum est: an unusquisque mandati iudicio in solidum teneatur? Respondi: unumquemque pro solido conveniri debere, dummodo ab utroque non amplius debito exigatur.

f) *l. 1. § 43. D. depositi. 16. 3.* (Ulpianus.) Si apud duos sit deposita res, adversus unumquemque eorum agi poterit, nec liberabitur alter, si cum altero agatur; non enim electione, sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerint, et alter quod interest praestiterit, alter non convenietur, exemplo duorum tutorum. Quodsi alter vel nihil, vel minus facere possit, ad alium pervenietur. Idemque, et si alter dolo non fecerit, et ideo sit absolutus; nam ad alium pervenietur.

g) *l. 1. § 13. 14. D. de tutelae actione. 27. 3.* (Ulpianus.) Si forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus praestitit, vel ex communi gestu, nec ei mandatae sunt actiones, constitutum est a Divo Pio . . . utilem actionem tutori adversus contutorem dandam. Plane si ex dolo communi conventus praestiterit tutor, neque mandandae sunt actiones, neque utilis actio competit, quia proprii delicti poenam subiit; quae res indignum eum fecit, ut a ceteris quid consequatur doli participibus; nec enim ulla societas maleficiorum, vel communicatio justa damni ex maleficio est.

§ 107. Klagbarkeit der Obligation.

a) *l. 16. § 4. D. de fidejussoribus 46. 1.* (Julianus.) Naturales obligationes non eo solo aestimantur, si actio aliqua earum nomine competit, verum etiam quum soluta pecunia repeti non potest. Nam licet minus proprie debere dicantur naturales debitores, per abusionem intelligi possunt debitores, et qui ab his pecuniam recipiunt, debitum sibi recepisse.

b) *l. 6. D. de compensationibus. 16. 2.* (Ulpianus.) Etiam quod natura debetur, venit in compensationem.

c) *l. 16. § 3. D. 46. 1.* (Julianus.) Fidejussor accipi potest, quoties est aliqua obligatio civilis vel naturalis, cui applicetur.

d) *l. 5. pr. D. de pignoribus. 20. 1.* (Marcianus.) Res hypothecae dari posse sciendum est . . . pro civili obligatione vel honoraria vel tantum naturali.

Zweiter Abschnitt. Ausübung der Obligationen.

§ 108. Allgemeines.

§ 109. Gegenstand der Erfüllung.

a) *l. 2. § 1. D. de rebus creditis. 12. 1.* (Paulus.) Mutui datio consistit in his rebus, quae pondere, numero, mensura consistunt, quoniam earum datione possumus in creditum ire, quia (Ha. l. quae) in genere suo functionem recipiunt per solutionem magis, quam specie; nam in ceteris rebus ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest.

b) *l. 3. D. 12. 1.* (Pomponius.) Quum quid mutuuum dederimus, etsi non cavimus, ut aequae bonum nobis redderetur, non licet debitori deteriorem rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vinum novum pro vetere. Nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est, id autem agi intelligitur, ut ejusdem generis et eadem bonitate solvatur, qua datum sit.

c) *l. 98. § 6. D. de solutionibus. 46. 3.* (Paulus.) Mihi Romae, aut Ephesi Titio dari stipulor. An solvendo Titio Ephesi a me liberetur, videamus; nam si diversa facta sunt, ut Julianus putat, diversa res est. Sed quum praevallet causa dandi, liberatur. At uti merum factum stipulor, puta insulam in meo solo aedificari, aut in Titii loco, numquid, si in Titii loco aedificet, non contingat liberatio? nemo enim dixit, facto pro facto soluto liberationem contingere. Sed verius est, liberationem contingere, quia non factum pro facto solvi videtur, sed electio promissoris completur.

d) *l. 16. C. de solutionibus. 8. 43.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 293—304.) Eum, a quo mutuam sumpsisti pecuniam, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui compelli, juris ratio non permittit.

e) *l. 41. § 1. D. de usuris. 22. 1.* (Modestinus.) Lucius Titius, quum centum et usuras aliquanti temporis deberet, minorem pecuniam, quam debebat, obsignavit. Quaero: an Titius pecuniae, quam obsignavit, usuras praestare non debeat? Modestinus respondit: si non hac lege mutua pecunia data esset, uti liceret et particulatim, quod acceptum est, exsolvere, non retardari totius debiti usurarum praestationem, si, quum creditor paratus esset totum suscipere, debitor, qui in exsolutione totius cessabat, solam partem deposuit.

f) *l. 71. § 3. D. de legatis. 30.* (Ulpianus.) Qui confitetur se quidem debere, justam autem causam afferat, cur utique praestare non possit, audiendus est, utputa si aliena res legata sit, negetque dominum eam vendere, vel immensum pretium ejus rei petere affirmet . . . aequissimum est enim, concedi ei ex hac causa aestimationem officio iudicis praestare.

g) nov. 4. de fidejussoribus. c. 3. (a. 535.) Si quis mutuaverit aurum, debitoris substantiae credens, at ille ad restitutionem auri non sit idoneus, substantiam autem immobilem habeat, verum creditor ardeat aurum omnimodo quaerens, illi vero non sit facile, neque ulla mobilis substantia: damus creditori licentiam volenti immobiles res accipere pro auro. Sed si nec quispiam emtor immobilium ejus rerum adsit . . . tunc . . . iudices . . . subtili aestimatione facta rerum debitoris, dari secundum quantitatem debiti possessionem immobilem creditoribus cum tali cautela, cum qua debitor dare possit. Rerum vero datio sit hujusmodi: quaecumque quidem meliora sunt, dentur creditori, quae vero deteriora, apud debitorem post debiti solutionem manere sinantur. — Agnoscant autem creditores, quia, etsi hanc non scripsissemus legem, necessitatis ratio ad hanc causam perduceret. Si enim non sit idoneus pecuniarum debitor, nec ullus emtor sit, nihil aliud facturus erat, quam propriis bonis cedere et rursus res ad creditorem merito venirent. . . . Et absolute creditorem ponimus, antiquas sequentes leges, omnem, qui actionem habere contra aliquem potest, licet non sit mutuum gestum, sed alter quidam contractus consistat.

h) l. 4. C. de evictionibus. 8. 15. (Imp. Alexander a. 222.) Si praedium tibi pro soluto datum aliis creditoribus fuerat obligatum, causa pignoris mutata non est. Igitur si hoc jure fuerit evictum, utilis tibi actio contra debitorem competit. Nam hujusmodi contractus vicem venditionis obtinet.

§ 110. Zeit der Erfüllung.

a) l. 14. D. de regulis juris. 50. 17. (Pomponius.) In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur.

b) l. 39. D. de solutionibus. 46. 3. (Africanus.) Si soluturus pecuniam tibi jussu tuo signatam eam apud numularium, quoad probaretur, deposuerim, tui periculi eam fore, Mela scribit. Quod verum est; cum eo tamen, ut illud maxime spectetur, an per te steterit, quo minus in continenti probaretur; nam tunc perinde habendum erit, ac si parato me solvere, tu ex aliqua causa accipere nolles. In qua specie non utique semper tuum periculum erit. Quid enim si inopportuno tempore vel loco obtulerim? His consequens esse puto, ut, etiamsi et temporum, et venditor mercem, quod invicem parum fidei haberent, deposuerint, et numi emtoris periculo sint, utique si ipse eum, apud quem deponerentur, elegerit, et nihilo minus merx quoque, quia emptio perfecta sit.

c) l. 14. D. de verborum obligationibus. 45. 1. (Pomponius.) Si ita stipulatus essem abs te: domum aedificari? vel heredem meum damnvero insulam aedificare, Celso placet, non ante agi posse ex ea causa, quam tempus praeteriisset, quo insula aedificari posset; nec fidejussore dati ante diem tenebuntur.

d) l. 137. § 4. D. 45. 1. (Venulejus.) Illud inspiciendum est, an, qui centum dari promisit, confestim teneatur, an vero cesset obli-

gatio, donec pecuniam conferre possit. Quid ergo, si neque domi habeat, neque inveniat creditorem? Sed haec recedunt ab impedimento naturali et respiciunt ad facultatem dandi.

e) *l. 41. § 1. D. 45. 1.* (Ulpianus.) Dies adjectus efficit, ne praesenti die pecunia debeatur. Ex quo apparet, diei adjectionem pro reo esse, non pro stipulatore.

f) *l. 70. D. 46. 3.* (Celsus.) Quod certa die promissum est, vel statim dari potest; totum enim medium tempus ad solvendum promissori liberum relinqui intelligitur.

g) *l. 42. D. 45. 1.* (Pomponius.) Qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus sit, nisi omnibus partibus praeteritis anni vel mensis, non recte petet.

h) *l. 17. D. 50. 17.* (Ulpianus.) Quum tempus in testamento adjicitur, credendum est pro herede adjectum, nisi alia mens fuerit testatoris, sicuti in stipulationibus promissoris gratia tempus adjicitur.

i) *l. 43. § 2. D. de legatis. 31.* (Pomponius.) Pegasus solitus fuerat distinguere, si in diem fideicommissum relictum sit, veluti post annos decem, interesse, cujus causa tempus dilatum sit, utrumne heredis, quo casu heredem fructum retinere debere, an legatarii, veluti si in tempus pubertatis ei, qui impubes sit, fideicommissum relictum sit; tunc enim fructus praestandos et antecedentis temporis. Et haec ita intelligenda sunt, si non nominatim adjectum est, ut cum incremento heres fideicommissum praestet.

k) *l. 66. pr. D. ad legem Falcidiam. 35. 2.* (Ulpianus.) Circa legem Falcidiam in eo, quod sub conditione vel in diem alicui relictum est, hoc observandum est, si decem sub conditione alicui fuerint relicta, eaque conditio post decennium forte exstiterit, non videntur decem huic legata, sed minus decem, quia intervallum temporis et interusurium hujus spatii minorem facit quantitatem decem.

l) *l. 8. C. qui bonis cedere possunt. 7. 71.* (Imp. Justinianus.) Quum solito more a nostra majestate petitur, ut ad miserabile cessionis bonorum homines veniant auxilium, et electio detur creditoribus vel quinquennale spatium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionem . . . dubitabatur, si quidam ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias, alii autem iam nunc cessionem accipere velint, qui audiendi sint . . . Et sancimus, ut vel ex cumulo debiti vel ex numero creditorum causa judicetur. Et si quidem unus creditor aliis omnibus gravior in summa debiti inveniatur, ut omnibus in unum coadunatis et debitis eorum computatis, ipse alios antecellat, ipsius sententia obtineat, sive indulgere tempus, sive cessionem accipere desiderat. Si vero plures quidem sint creditores, ex diversis autem quantitibus, et nunc amplior debiti cumulus minori summae praeferatur, sive par, sive discrepans numerus est creditorum, quum non ex frequentissimo ordine foeneratorum, sed ex quantitate debiti causa trutinetur. Pari autem quantitate debiti inventa, dispari vero creditorum numero, tunc amplior pars creditorum

obtineat, ut quod pluribus placeat, hoc statuatur. Sin vero undique aequalitas emergat, tam debiti quam numeri creditorum, tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant sententiam, non cessionem exigentes, sed inducias, nulla quidem differentia inter hypothecarios et alios creditores, quantum ad hanc electionem, observanda. In rebus autem officio iudicis partiendis suam vim singulis creditoribus habentibus, quam eis legum praestabit regula; nullo praepudicio creditorum cuiquam ex quinquenni dilatione circa temporalem praescriptionem generando.

m) *l. 4. C. de precibus Imperatori offerendis. 1. 19.* (Imp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius a. 382.) Universa rescripta, quae in debitorum causis super praestandis dilationibus promulgantur, non aliter valeant, nisi fidejussio idonea super debiti solutione praebatur.

n) *l. 4. § 1. D. de cessione bonorum. 42. 3.* (Ulpianus.) Sabinus et Cassius putabant, eum, qui bonis cessit, ne quidem ab aliis, quibus debet, posse inquietari.

o) *l. 6. D. 42. 3.* (Ulpianus.) Qui bonis suis cessit, si modicum aliquid post bona sua vendita acquisivit, iterum bona ejus non veneunt. Unde ergo modum hunc aestimabimus, utrum ex quantitate ejus, quod acquisitum est, an vero ex qualitate? Et putem ex quantitate id aestimandum esse ejus, quod quaesivit, dummodo illud sciamus, si quid misericordiae causa ei fuerit relictum, puta menstruum vel annum alimentorum nomine, non oportere propter hoc bona ejus iterato venundari; nec enim fraudandus est alimentis quotidianis. Idem, et si ususfructus ei sit concessus vel legatus, ex quo tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine satis est.

p) *l. 7. D. 42. 3.* (Modestinus.) Si debitoris bona venierint, postulantiibus creditoribus permittitur rursus ejusdem debitoris bona distrahi, donec suum consequantur, si tales tamen facultates acquisitae sint debitori, quibus Praetor moveri possit.

q) *l. 173. pr. D. 50. 17.* (Paulus.) In condemnatione personarum, quae in id, quod facere possunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum est, sed et ipsarum ratio habenda est, ne egeant.

r) *l. 16. D. de re judicata. 42. 1.* (Ulpianus.) Sunt qui in id, quod facere possunt, conveniuntur, id est non deducto aere alieno. Et quidem sunt hi fere, qui pro socio conveniuntur; socius autem omnium bonorum accipiendus est. Item parens.

s) *l. 63. pr. D. pro socio. 17. 2.* (Ulpianus.) Verum est, quod Sabino videtur, etiamsi non universorum bonorum socii sint, sed unius rei, attamen in id, quod facere possunt, quodve dolo malo fecerint, quo minus possint, condemnari oportere; hoc enim summam rationem habet, quum societas jus quodammodo fraternitatis in se habeat.

t) *l. 18. D. 42. 1.* (Ulpianus.) Miles, qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus eatenus, quatenus facere potest, cogitur solvere.

u) *l. 19. § 1. D. 42. 1.* (Paulus.) Is quoque, qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, et quidem is solus deducto aere alieno. Et inter eos, quibus ex simili causa pecunia debetur, occupantis potior erit causa. Immo nec totum, quod habet, extorquendum ei puto, sed et ipsius ratio habenda est, ne egeat.

v) *l. 20. D. 42. 1.* (Modestinus.) Non tantum dotis nomine maritus in quantum facere possit condemnatur, sed ex aliis quoque contractibus ab uxore iudicio conventus in quantum facere potest condemnandus est ex Divi Pii constitutione. Quod et in persona mulieris aequali lance servari, aequitatis suggerit ratio.

w) *l. 21. 22. pr. D. 42. 1.* (Paulus. Pomponius.) Sicut cum marito agitur, ita et cum socero, ut non ultra facultates damnetur. Sed an, si cum socero ex promissione dotis agatur, in id, quod facere potest, dammandus sit, quod et id aequum esse videatur? Sed alio jure utimur, ut et Neratius scribit. — Sed hoc ita accipiendum est, si a socero dos ex promissione petatur soluto matrimonio; verum si manente matrimonio dos ab eo petatur, succurrendum utique est, ut ne majoris summae condemnatur, quam quantum facere possit.

x) *l. 25. D. 42. 1.* (Paulus.) Sciendum est, heredes earum personarum non in id, quod facere possunt, sed in integrum teneri.

y) *l. 41. § 2. D. 42. 1.* (Paulus.) In solidum condemnatus donator actione iudicati, nisi in quantum facere potest, non tenetur beneficio Constitutionis.

z) *l. 8. 9. D. de conditione indebiti. 12. 6.* (Paulus. Ulpianus.) Quod nomine mariti, qui solvendo non sit, alius mulieri solvisset, repetere non potest . . . nam et maritus, si, quum facere nihil possit, dotem solverit, in ea causa est, ut repetere non possit.

aa) *l. 8. C. soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 5. 18.* (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 294—305.) Nec maritus, licet post divortium in quantum facere possit condemnandus est, postea idoneus factus, qui non reddiderat integrum, residui probabiliter solutionem recusat. At quum ejus heredes in solidum conveniendos non ambigatur, ne cum his solvendo factis experiri non possis, superstitionem geris sollicitudinem.

bb) *l. 52. D. 42. 1.* (Tryphoninus.) Si rerum amotarum cum viro agatur, quamquam videatur ea quoque actio praecedentis societatis vitae causam habuisse, in solidum condemnari debet, quoniam ex malo contractu et delicto oritur.

cc) *l. 22. § 1. D. 42. 1.* (Pomponius.) Quod de sociis dictum est, ut et hi in quantum facere possint condemnentur, causa cognita se facturum Praetor edicit. Causae cognitio autem in hoc erit, ut neganti se socium esse, aut ex doli clausula obligato non succurratur.

§ 111. Ort der Erfüllung.

a) l. 4. D. de condictione triticiaria. 13. 3. (Gajus.) Si merx aliqua, quae certo die dari debebat, petita sit, veluti vinum, oleum, frumentum, tanti litem aestimandam, Cassius ait, quanti fuisset eo die, quo dari debuit; si de die nihil convenit, quanti tunc, quum iudicium acciperetur. Idemque juris in loco esse, ut primum aestimatio sumatur ejus loci, quo dari debuit; si de loco nihil convenit, is locus spectetur, quo peteretur. Quod et de ceteris rebus juris est.

b) l. 9. D. de eo, quod certo loco dari oportet. 13. 4. (Ulpianus.) Is, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promisit, solvere invito stipulatore potest.

c) l. 122. pr. D. de verborum obligationibus. 45. 1. (Scaevola.) Qui Romae mutuam pecuniam acceperat solvendam in longinqua provincia per (Vulg. post) menses tres, eamque ibi dari stipulanti sponderat, post paucos dies Romae testato creditori dixit, paratum se esse Romae eam numerare, detracta ea summa, quam creditori suo usurarum nomine dederat. Quaesitum est: quum in integrum summam, qua (Vulg. integram summam, in quam) stipulatione obligatus est, obtulerit, an eo loco, in quo solvenda promissa est, sua die integra peti posset. Respondit: posse stipulatorem sua die ibi, ubi solvendam stipulatus est, petere.

d) l. 1. D. 13. 4. (Gajus.) Alio loco, quam in quem sibi dari quisque stipulatus esset, non videbatur agendi facultas competere, sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum, in quem daturum se promisisset, nunquam accederet, quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis necessario distringeretur, non posse stipulatorem ad suum pervenire, ideo visum est, utilem actionem in eam rem comparare.

e) l. un. C. ubi conveniatur, qui certo loco dare promisit. 3. 18. (Imp. Alexander a. 225.) Qui certo loco se soluturum pecuniam obligat, si solutioni satis non fecerit, arbitraria actione et in alio loco potest conveniri; in qua venit aestimatio, quod alterutrius interfuit suo loco potius, quam in eo, in quo petitur, solvi.

f) l. 38. D. de judiciis. 5. 1. (Licinius Rufinus.) Quod legatur, si quidem per personalem actionem exigetur, ibi dari debet, ubi est, nisi si dolo malo heredis subductum fuerit; tunc enim ibi dari debet, ubi petitur. Praeterea quod pondere aut numero aut mensura continetur, ibi dari debet, ubi petitur, nisi si adjectum fuerit: centum modios ex illo horreo, aut: vini amphoras ex illo dolio. Si autem per in rem actionem legatum petetur, etiam ibi peti debet, ubi res est. Et si mobilis sit res, ad exhibendum agi cum herede poterit, ut exhibeat rem; sic enim vindicari a legatario poterit.

g) l. 47. pr. D. de legatis. 30. (Ulpianus.) Quum res legata est, si quidem propria fuit testatoris, et copiam ejus habet heres, moram facere non debet, sed eam praestare. Sed si res alibi sit, quam ubi petitur, primum quidem constat, ibi esse praestandam, ubi relicta est, nisi alibi testator voluerit; nam si alibi voluit, ibi praestanda est, ubi testa-

tor voluit, vel ubi verisimile est, eum voluisse. Et ita Julianus scripsit tam in propriis, quam in alienis legatis. Sed si alibi relicta est, alio autem ab herede translata est dolo malo ejus, nisi ibi praestetur, ubi petitur, heres condemnabitur doli sui nomine; ceterum si sine dolo, ibi praestabitur, quo transtulit.

h) *l. 12. § 1. D. depositi. 16. 3.* (Pomponius.) Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo ejus est, apud quem depositum est; ubi vero depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter et in omnibus bonae fidei judiciis. Sed dicendum est, si velit actor suis impensis suoque periculo perferri rem Romam, ut audiendus sit.

i) *l. 9. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1.* (Pomponius.) Si is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit, ex vendito agi cum eo potest, ut eos tollat.

k) *l. 1. D. de annuis legatis. 33. 1.* (Pomponius.) Quum in annos singulos quid legatum sit, neque adscriptum, quo loco detur, quocunque loco petetur, dari debet, sicuti ex stipulatu aut nomine facto peteretur.

§ 112. Collision der Ausübung mehrerer Forderungen.

a) *l. 1. 2. 3. pr. 6. pr. § 2; 10. § 2. 3. D. quae in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur. 42. 8.* (Ulpianus.) Ait Praetor: quae fraudationis causa gesta erunt cum eo, qui fraudem non ignoraverit, de his curator bonorum, vel ei, cui de ea re actionem dare oportebit, intra annum, quo experiundi potestas fuerit, actionem dabo, idque etiam adversus ipsum, qui fraudem fecit, servabo. Necessario Praetor hoc Edictum proposuit; quo Edicto consuluit creditoribus, revocando ea, quaecunque in fraudem eorum alienata sunt. Ait ergo Praetor: quae fraudationis causa gesta erunt. Haec verba generalia sunt et continent in se omnem omnino in fraudem factam vel alienationem, vel quemcunque contractum. Quodcunque igitur fraudis causa factum est, videtur his verbis revocari, quaecunque fuerit; nam late ista verba patent. Sive ergo rem alienavit, sive acceptilatione vel pacto aliquem liberavit, idem erit probandum. Et si pignora liberet, vel quem alium in fraudem creditorum praeponat, vel ei praebuit exceptionem, sive se obligavit fraudandorum creditorum causa, sive numeravit pecuniam, vel quodcunque aliud fecit in fraudem creditorum, palam est, Edictum locum habere. — Quod autem, quum possit aliquid quaerere, non id agit, ut acquirat, ad hoc Edictum non pertinet; pertinet enim Edictum ad deminuentes patrimonium suum, non ad eos, qui id agunt, ne locupletentur. Proinde et qui repudiavit hereditatem vel legitimam vel testamentariam, non est in ea causa, ut huic Edicto locum faciat; noluit enim acquirere, non suum proprium patrimonium deminuit. — Quod ait Praetor: sciente te, sic accipimus, te conscio et fraudem participante; non enim si simpliciter scio, illum creditores habere, hoc sufficit ad contendendum, teneri eum in factum actione, sed si particeps fraudis est. — Si quis particeps quidem fraudis non fuit, veruntamen vendente debitore testato conventus est a creditori-

bus, ne emeret, an in factum actione teneatur, si comparaverit? Et magis est, ut teneri debeat; non enim caret fraude, qui conventus testato perseverat.

b) *l. 7. 8. D. 42. 8.* (Paulus. Venulejus.) Si debitor in fraudem creditorum minore pretio fundum scienti emtori vendiderit, deinde hi, quibus de revocando eo actio datur, eum petant, quaesitum est, an pretium restituere debeant? Proculus existimat, omnimodo restituendum esse fundum, etiamsi pretium non solvatur. — Ex his colligi potest, ne quidem portionem emtori reddendam ex pretio; posse tamen dici, eam rem apud arbitrum ex causa animadvertendam, ut, si numi soluti in bonis exstent, jubeat eos reddi, quia ea ratione nemo fraudetur.

c) *l. 10. § 24. D. 42. 8.* (Ulpianus.) Haec actio post annum de eo, quod ad eum pervenit, adversus quem actio movetur, competit; iniquum enim Praetor putavit, in lucro morari eum, qui lucrum sensit ex fraude; idcirco lucrum ei extorquendum putavit. Sive igitur ipse fraudator sit, ad quem pervenit, sive alius quivis, competit actio in id, quod ad eum pervenit, dolove malo ejus factum est, quo minus perveniret.

d) *l. 11. D. 42. 8.* (Venulejus.) Cassius actionem introduxit in id, quod ad heredem pervenit.

e) *l. 6. § 10. 11. D. 42. 8.* (Ulpianus.) Si quid cum pupillo gestum sit in fraudem creditorum, Labeo ait, omnimodo revocandum, si fraudati sint creditores, quia pupilli ignorantia, quae per aetatem contingit, non debet esse captiosa creditoribus, et ipsi lucrosa; eoque jure utimur. — Simili modo dicimus, et si cui donatum sit, non esse quaerendum, an sciente eo, cui donatum, gestum sit, sed hoc tantum, an fraudentur creditores. Nec videtur injuria affici is, qui ignoravit, quum lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. In hos tamen, qui ignorantes ab eo, qui solvendo non sit, liberalitatem acceperunt, hactenus actio erit dauda, quatenus locupletiores facti sunt, ultra non.

f) *l. 17. §-2. D. 42. 8.* (Julianus.) Si vir uxori, quum creditores suos fraudare vellet, soluto matrimonio praesentem dotem reddidisset, quam statuto tempore reddere debuit, hac actione mulier tantum praestabit, quanti creditorum intererat, dotem suo tempore reddi; nam Praetor fraudem etiam in tempore fieri intelligit.

g) *l. 15. D. quibus ex causis in possessionem eatur. 42. 4.* (Ulpianus.) Is, qui rem permutatam accepit, emtori similis est; item is, qui rem in solutum accepit.

Dritter Abschnitt. Entstehung der Obligationen.

§ 113. Entstehungsgründe.

a) *l. 3. pr. D. de pollicitationibus. 50. 12.* (Ulpianus.) Pactum est duorum consensus atque conventio, pollicitatio vero offerentis solius promissum.

b) *l. 1. pr. § 1—3. D. 50. 12.* (Ulpianus.) Si pollicitus quis fuerit Reipublicae opus se facturum vel pecuniam daturum, in usuras non conveniatur. Sed si moram coeperit facere, usurae accedunt. Non semper autem obligari eum, qui pollicitus est, sciendum est; sed si quidem ob honorem promiserit decretum sibi vel decernendum, vel ob aliam justam causam, tenebitur ex pollicitatione; sin vero sine causa promiserit, non erit obligatus. — Si sine causa promiserit, coeperit tamen facere, obligatus est, qui coepit. — Coepisse sic accipimus, si fundamenta jecit, vel locum purgavit. Sed et si locus illi petenti destinatus est, magis est, ut coepisse videatur. Item si apparatus sive impensam in publico posuit.

c) *l. 7. D. 50. 12.* (Paulus) Ob casum, quem civitas passa est, si quis promiserit se quid facturum, etsi non inchoaverit, omnimodo tenetur.

d) *l. 9. D. 50. 12.* (Modestinus.) Ex pollicitatione, quam quis ob honorem apud Rempublicam fecit, ipsum quidem omnimodo in solidum teneri, heredem vero ejus ob honorem quidem facta promissione in solidum, ob id vero, quod opus promissum coeptum est, si bona liberalitati solvendo non fuerint, extraneum heredem in quintam partem patrimonii defuncti, liberos in decimam teneri, Divi Severus et Antoninus rescripserunt. Sed et ipsum donatorem pauperem factum ex promissione operis coepti quintam partem patrimonii sui debere, Divus Pius constituit.

e) *l. 2. pr. D. 50. 12.* (Ulpianus.) Si quis rem aliquam voterit, voto obligatur.

f) *l. 43. § 4. 8. 9. D. de furtis. 47. 2.* (Ulpianus.) Qui alienum quid jacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstrigitur, sive scit, cujus sit, sive ignoravit. — Videamus, si nescit, cujus esset, sic tamen tulit, quasi redditurus ei, qui desiderasset, vel qui ostendisset rem suam, an furti obligetur. Et non puto obligari eum. Solent plerique etiam hoc facere, ut libellum proponant, continentem invenisse se et redditurum ei, qui desideraverit; hi ergo ostendunt, non furandi animo se fecisse. — Quid ergo, si εὐστροφα, quae dicunt, petat? Nec hic videtur furtum facere, etsi non probe petat aliquid.

g) *l. 46. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7.* (Paulus.) Furiosus et pupillus, ubi ex re actio venit, obligantur etiam sine curatore vel tutoris auctoritate, veluti si communem fundum habeo cum his, et aliquid in eum impendero, vel damnum in eo pupillus dederit; nam iudicio communi dividundo obligabuntur.

h) *l. 1. § 2; 3. pr. D. commodati. 13. 6.* (Ulpianus.) Impubes commodati actione non tenentur, quoniam nec consistit commodatum in pupilli persona sine tutoris auctoritate, usque adeo, ut, etiamsi pubes factus dolum aut culpam admiserit, hac actione non teneatur, quia ab initio non constitit. Sed mihi videtur, si locupletior pupillus factus sit, dandam utilem commodati actionem.

i) l. 13. § 1; 14. D. de condictione indebiti 12. 6. (Paulus. Pomponius.) Quod pupillus sine tutoris auctoritate mutuum accepit, et locupletior factus est, si pubes factus solvat, non repetit. Nam hoc natura aequum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem.

Erster Unterabschnitt. Schuldverträge.

§ 114. Eingehung von Schuldverträgen.

a) l. 1. § 1—3. D. de pactis. 2. 14. (Ulpianus.) Pactum a pactione dicitur. Et est pactio duorum pluriumve in idem placitum consensus. — Conventionis verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt. Nam sicuti convenire dicuntur, qui ex diversis locis in unum locum colliguntur et veniunt, ita et qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt, id est in unam sententiam decurrunt. Adeo autem conventionis nomen generale est, ut eleganter dicat Pedius, nullum esse contractum, nullam obligationem, quae non habeat in se conventionem, sive re sive verbis fiat; nam et stipulatio, quae verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est.

b) l. 2. § 6. D. de donationibus. 39. 5. (Julianus.) Si quis donaturus mihi pecuniam dederit alicui, ut ad me perferret, et ante mortuus erit, quam ad me perferat, non fieri, pecuniam dominii mei constat.

c) l. 68. D. de verborum obligationibus. 45. 1. (Paulus.) Si poenam stipulatus fuero, si mihi pecuniam non credidisses, certa est et utilis stipulatio. Quodsi ita stipulatus fuero: pecuniam te mihi crediturum spondes? incerta est stipulatio, quia id venit in stipulationem, quod mea interest.

§ 115. Inhalt der Schuldverträge.

a) § 3. 4. Inst. de inutilibus stipulationibus. 3. 19. Si quis alium daturum facturumve quid sponderit, non obligabitur, veluti si spondeat; Titium quinque aureos daturum. Quodsi effecturum se, ut Titius daret, sponderit, obligatur. — Si quis alii, quam cujus juri subjectus sit, stipuletur, nihil agit. Plane solutio etiam in extraneam personam conferri potest (veluti si quis ita stipuletur: mihi aut Seio dare spondes?), ut obligatio quidem stipulatori acquiratur, solvi tamen Seio, etiam invito eo, recte possit, ut liberatio ipso jure contingat, sed ille adversus Seium habeat mandati actionem. Quodsi quis sibi et alii, cujus juri subjectus non sit, dari decem aureos stipulatus est, valebit quidem stipulatio, sed . . . placet non plus quam dimidiam partem ei acquiri.

b) l. 38. § 17. 22. 23. D. de verborum obligationibus. 45. 1. (Ulpianus.) Alteri stipulari nemo potest . . . Inventae sunt enim hujusmodi obligationes ad hoc, ut unusquisque sibi acquirat, quod sua interest; ceterum, ut alii detur, nihil interest mea. Plane si velim hoc facere,

poenam stipulari conveniet, ut, si ita factum non sit, ut comprehensum est, committatur stipulatio etiam ei, cuius nihil interest; poenam enim quum stipulatur quis, non illud inspicitur, quid intersit, sed quae sit quantitas, quaeque conditio stipulationis. — Si quis ergo stipulatus fuerit, quum sua interesset ei dari, in ea erit causa, ut valeat stipulatio. Unde et si procuratori meo dari stipulatus sim, stipulatio vires habebit, et si creditori meo, quia interest mea, ne vel poena committatur, vel praedia distrahantur, quae pignori data erant.

c) *l. un. C. ut actiones et ab heredibus et contra heredes incipiant. 4. 11.* (Imp. Justinianus a. 531.) Quum stipulationes et legata et alios contractus post mortem compositos antiquitas quidem respuebat, nos autem pro communi hominum utilitate recepimus, consentaneum erat etiam illam regulam, qua vetustas utebatur, more humano emendare. Ab heredibus enim incipere actiones vel contra heredes, veteres non concedebant contemplatione stipulationum ceterarumque causarum post mortem conceptarum. Sed nobis necesse est, ne prioris vitii materiam relinquamus, et ipsam regulam de medio tollere, ut liceat et ab heredibus et contra heredes incipere actiones et obligationes, ne propter nimiam subtilitatem verborum latitudo voluntatis contrahentium impediatur.

d) *l. 25. pr. § 4. D. de probationibus. 22. 3.* (Paulus.) Quum de indebito quaeritur, quis probare debet, non fuisse debitum, res ita temperanda est, ut, si quidem is, qui accepisse dicitur rem vel pecuniam indebitam, hoc negaverit, et ipse, qui dedit, legitimis probationibus solutionem approbaverit, sine ulla distinctione ipsum, qui negavit, sese pecuniam accepisse, si vult audiri, compellendum esse ad probationes praestandas, quod pecuniam debitam acceperit. Sin vero ab initio confiteatur quidem suscepisse pecunias, dicat autem non indebitas ei fuisse solutas, praesumptionem videlicet pro eo esse, qui accepit, nemo dubitat . . . et ideo eum, qui dicit indebitas solvisse, compelli ad probationes, quod per dolum accipientis, vel aliquam justam ignorantiae causam indebitum ab eo solutum, et nisi hoc ostenderit, nullam eum repetitionem habere. — Sin autem cautio indebite exposita esse dicatur, et indiscrete loquatur, tunc eum, in quem cautio exposita est, compelli debitum esse ostendere, quod in cautionem deduxit, nisi ipse specialiter, qui cautionem exposuit, causas explanavit, pro quibus eandem conscripsit. Tunc enim stare eum oportet suae confessioni, nisi evidentissimis probationibus in scriptis habitis ostendere paratus sit, sese haec indebite promississe.

e) *l. 13. C. de non numerata pecunia. 4. 30.* (Imp. Justinus.) Generaliter sancimus, ut, si quid scriptis cautum fuerit pro quibuscunque pecuniis ex antecedente causa descendentibus, eamque causam specialiter promissor edixerit, non iam ei licentia sit causae probationes stipulatorem exigere, quum suis confessionibus acquiescere debeat, nisi certe ipse e contrario per apertissima rerum argumenta scriptis inserta religionem iudicis possit instruere, quod in alium quemquam modum, et non in eum, quem cautio perhibet, negotium subsecutum sit.

f) *l. 13. § 8. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1.* (Ulpianus.) Offerri pretium ab emtore debet, quum ex emto agitur et ideo et si pretii partem offerat, nondum est ex emto actio; venditor enim quasi pignus retinere potest eam rem, quam vendidit.

g) *l. 25. D. 19. 1.* (Julianus.) Qui pendentem vindemiam emit, si uvam legere prohibeatur a venditore, adversus eum petentem pretium exceptione uti poterit: si ea pecunia, qua de agitur, non pro ea re petitur, quae venit, neque tradita est.

h) *l. 13. § 29. D. 19. 1.* (Ulpianus.) Si quis a pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex uno latere constat contractus; nam qui emit, obligatus est pupillo, pupillum sibi non obligat.

i) *l. 7. § 1. D. de rescindenda venditione. 18. 5.* (Paulus.) Si pupilli persona intervenit, qui ante sine tutoris auctoritate, deinde tutore auctore emit, quamvis venditor iam ei obligatus fuerit, tamen, quia pupillus non tenebatur, renovata venditio efficit, ut invicem obligati sint. Quodsi ante tutoris auctoritas intervenerit, deinde sine tutore auctore emit, nihil actum est posteriore emtione. Item potest quaeri: si sine tutoris auctoritate pactus fuerit, ut discedatur ab emtione, an perinde sit, atque si ab initio sine tutoris auctoritate emisset, ut scilicet ipse non teneatur, sed agente eo retentiones competant? Sed nec illud sine ratione dicitur, quoniam initio recte emtio sit contracta, vix bonae fidei convenire, eo pacto stari, quod alteri captiosum sit, et maxime si justo errore sit deceptus.

k) *l. 34. § 3. D. de contrahenda emtione. 18. 1.* (Paulus.) Si et emtor et venditor scit, furtivum esse, quod venit, a neutra parte obligatio contrahitur. Si emtor solus scit, non obligabitur venditor, nec tamen ex vendito quidquam consequitur, nisi ultro, quod convenerit, praestet. Quodsi venditor scit, emtor ignoravit, utrumque obligatio contrahitur.

§ 116. Mängel des Willens bei Schuldverträgen.

a) *l. 14. § 3. D. quod metus causa gestum erit. 4. 2.* (Ulpianus.) In hac actione non quaeritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecerit; sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum vel vim, et ex hac re eum, qui convenitur, etsi crimine caret, lucrum tamen sensisse. Nam quum metus habeat in se ignorantiam, merito quis non adstringitur, ut designet, quis ei metum vel vim adhibuerit; et ideo ad hoc tantum actor adstringitur, ut doceat, metum in causa fuisse, ut alicui acceptam pecuniam faceret, vel rem traderet, vel quid aliud faceret.

b) *l. 4. § 33. D. de doli mali et metus exceptione. 44. 4.* (Ulpianus.) Metus causa exceptionem Cassius non proposuerat, contentus doli exceptione, quae est generalis. Sed utilius visum est, etiam de metu opponere exceptionem. Etenim distat aliquid a doli exceptione, quod exceptio doli personam complectitur ejus, qui dolo fecit; enimvero metus causa exceptio in rem scripta est: si in ea re nihil metus causa

factum est, ut non inspiciamus, an is, qui agit, metus causa fecerit aliquid, sed an omnino metus causa factum sit in hac re a quocunque, non tantum ab eo, qui agit. Et quamvis de dolo auctoris exceptio non objiciatur, veruntamen hoc jure utimur, ut de metu non tantum ab auctore, verum a quocunque adhibito exceptio objici possit.

c) l. 3. C. de his, quae vi metusve causa gesta sunt. 2. 20. (Imp. Gordianus a. 238.) Si vi vel metu fundum avus tuus distrahere coactus est, etiamsi maxime emtor eum alii vendidit, si tamen tu avo tuo heres exstitisti, ut tibi reddito a te pretio restituatur, postquam placuit in rem quoque dari actionem secundum formam perpetui Edicti, adito praeside provinciae poteris postulare, si modo, qui secundo loco comparavit, longae possessionis praescriptione non fuerit munitus.

d) l. 7. C. 2. 20. (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 299—304.) Si donationis vel transactionis vel stipulationis vel cujuscunque alterius contractus (vel) obligationis confectum instrumentum metu mortis vel cruciatu corporis extortum, vel capitales minas pertimescendo, adito praeside provinciae probare poteris, hoc ratum haberi secundum Edicti formam non patietur.

e) l. 7. pr. D. de dolo malo. 4. 3. (Ulpianus.) . . . nullam esse venditionem, si in hoc ipso, ut venderet, circumscriptus est (minor).

f) l. 5. C. de rescindenda venditione. 4. 44. (Imp. Diocletianus et Maximianus a. 293—305.) Si dolo adversarii deceptum venditionem praedii te fecisse praesens provinciae aditus animadverterit, sciens, contrarium esse dolum bonae fidei, quae in hujusmodi maxime contractibus exigitur, rescindi venditionem jubebit.

g) l. 13. § 5. D. de actionibus emti et venditi. 19. 1. (Ulpianus.) Julianus scribit: quum Terentius Victor decessisset, relicto herede fratre suo, et res quasdam ex hereditate et instrumenta . . . Vellicus quidam subtraxisset, quibus subtractis, facile, quasi minimo valeret hereditas, ut sibi ea venderetur, persuasit, an venditi iudicio teneri possit? Et ait Julianus: competere actionem ex vendito in tantum, quanto pluris hereditas valeret, si hae res subtractae non fuissent.

h) l. 32. D. 19. 1. (Ulpianus.) Si quis a me oleum, quod emisset, adhibitis iniquis ponderibus accepisset, ut in modo me falleret, vel emtor circumscriptus sit a venditore ponderibus minoribus, Pomponius ait, posse dici, venditorem sibi dare oportere, quod plus est, petere; quod habet rationem. Ergo et emtor ex emto habebit actionem, qua contentus esse possit.

i) l. 57. D. de obligationibus et actionibus. 44. 7. (Pomponius.) In omnibus negotiis contrahendis, sive bona fide sint, sive non sint, si error aliquis intervenerit, ut aliud sentiat, puta, qui emit aut qui conduxit, aliud, qui cum his contrahit, nihil valet, quod acti sit. Et idem in societate quoque coeunda respondendum est, ut, si dissentiant, aliud alio existimante, nihil valeat ea societas, quae in consensu consistit.

www.books2ebooks.eu